

İDARE

Dahiliye vekâletinin aylık mecmuası

Yıl : 4

EYLÜL 1931

Sayı 42

Resmî Kısım:

Tayin, Tasfiye ve Vekâlet emrine alınanlar
Emniyet işleri umum müdürlüğü tayin ve tasfiyeleri Vilâyetlerin
inzibat komisyonları mukarreratı
Kanunlar
İcra Vekilleri Heyeti kararnameleri
Teşkilâtı Fek ve İlhaka ait kararname Tamimler
Tekâüt muamelesi ikmal edilenler
Aramızdan ayrılanlar

Gayri Resmî Kısım :

Hukuku İdare

İbrahim Âfi

Mülkiye Mektebi Hukuku İdare

Hocası

İlâve :

Hukuku İdare (Berthelmy)

Tercüme eden :

M. Atıf

İktisat Vekâleti Ziraat Müsteşarı

.....
İstanbul — Hamit Matbaası
1931

Resmî Kısım

Kararname No. 11741

Yozgat valiliğine Trabzon valisi Ali Galip, Bolu valiliğine Yozgat valisi Ali Rıza, Tekkirdağı valiliğine Afyon valisi Fahri, Afyon valiliğine Erzurum valisi Fevzi, Erzurum valiliğine Mülkiye müfettişi Necati, Balıkesir valiliğine Samsun valisi Ethem, Samsun valiliğine Kars valisi Salim, Kars valiliğine Artvin valisi Cevdet, Bilecik valiliğine Balıkesir valisi Özdemir Salim, Artvin valiliğine Mülkiye müfettişi İmadettin, İçel valiliğine Mülkiye müfettişi Tevfik Sırrı, Gümüşhane valiliğine Urfa valisi Ethem, Hakkâri valiliğine sabık Ergani valisi Rifat, Ordu valiliğine Dahiliye Vekâleti mahallî idareler umum müdürü Nazif Beylerin, Urfa valiliğine Birinci Umum Müfettişlik Askerî müşaviri Kadri Paşanın tayinleri ve Giresun valisi Rami, Gümüşhane valisi Hüsnü Beylerin Vekâlet emrine alınmaları ve Niğde valisi Hüsnü, İçel valisi Sait, Ordu valisi Tahsin Beylerin de tekaütlüklerinin icrası; Dahiliye Vekâletinin 9/1931 tarih ve 4604 numaralı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 20/9/931 tarihli iştirakında tasvip ve kabul olunmuştur.

20/9/931

Kararname No. 7815

Eminönü kaymakamlığına Konya mektupçusu Raif Beyin tayini tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

8/9/931

REİSİCÜMHUR
Gazi Mustafa Kemal

Başvekil
İsmet

Dahiliye Vekili
Ş. Kaya

Kararname No. 7838

Ürküp kaymakamlığına Besni kaymakamı Esat, Yıldızeli kaymakamlığına Darende kaymakamı Şevket, Saray «Van» kaymakamlığına esbak Şırank kaymakamı Recep Rıza, Sürmene kaymakamlığına Yusufeli kaymakamı Nurettin Beşiri kaymakamlığına esbak Pervari kaymakamı Nurettin, Ayaş kaymakamlığına Boyabat kaymakamı İhsan, Gevar kaymakamlığına Arapsun kaymakamı Osman, Bulanık kaymakamlığına Gever kaymakamı Fahri, Derik kaymakamlığına Saiteli kaymakamı İhsan, Iğdır kaymakamlığına Tutak kaymakamı Mithat, Başkale kaymakamlığına Çiçekdağ kaymakamı İsmail Hakkı, Palo kaymakamlığına Emirdağ kaymakamı Halis, Çapakçur kaymakamlığına Uluborlu kaymakamı Recai, Sasun kaymakamlığına Mecitözü kaymakamı Cenap Nuh, Savur kaymakamlığına Sungurlu kaymakamı Ömer Naci, Şemdinan kaymakamlığına Fethiye kaymakamı Reşit, Varto kaymakamlığına Ulukışla kaymakamı Bedri, Tutak kaymakamlığına Taşköprü kaymakamı Celâl, Nusey-

bin kaymakamlığına Hadım kaymakamı Ali Rıza, Hasankale kaymakamlığına Saray «Van» kaymakamı Mahir, Tercan kaymakamlığına Bolvadin kaymakamı Sırrı, Çeşme kaymakamlığına Seferihisar kaymakamı İhsan, Salihli kaymakamlığına Sarıkamış kaymakamı Kâmil, Boğazlıyan kaymakamlığına Alucra kaymakamı Kemal, Ereğli «Konya» kaymakamlığına Beşiri kaymakamı Abidin, Feke kaymakam- lığına Siverek kaymakamı Cemil, Biga kaymakamlığına Bozcaada kaymakamı Ali Rıza, Karacabey kaymakamlığına İznik kayma- kamı Sadettin, Erbea kaymakamlığına Ünye kaymakamı şerif, Ünye kaymakamlığına Manavgat kaymakamı Ömer Bedrettin, İznik kaymakamlığına Sürmene kaymakamı Rauf, Mut kaymakamlığına Savur kaymakamı Sait, Ulukışla kaymakamlığına Yaylak kaymakamı Hayri, Çorlu kaymakam- lığına mülkiye mezunlarından Salâhattin, Manavgat kay- makamlığına Osmaniye kaymakamı Mehmet, Kemaliye kaymakamlığına Ovacık kaymakamı Kâmil Fuat, Mihallıççık kaymakamlığına Pütürge kaymakamı Nafiz, Siverek kaymakamlığına Birinci Umumî müfettişlik hususî kalem müdürü Hâşim, Yalova kaymakamlığına Acıpayam kaymakamı İdris Kemal, Saiteli kaymakamlığına İstanbul Polis müdürlüğü şube 1 müdürü İbrahim, Gerze kaymakamlığına Birecik kaymakamı Fahri, Akşehir kaymakamlığına Bafra kaymakamı Lûtfi Beylerin sınıflarile tayinleri tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

16/9/931

REİSİCÜMHUR
Gazi Mustafa Kemal

Başvekil
İsmet İnönü

Dahiliye Vekili
Ş. Kaya

Emniyet işleri
Umum müdürlüğü tayinleri :

Tayin ve Tahviller :

Emniyet İşleri Umum müdür muavini ve birinci şube müdürü Cem'i Bey talep ve arzusuna binaen birinci sınıf polis müfettişliğine,

Koceli Polis müdürü Abdürrahman Naci Bey Emniyet işleri üçüncü şube müdürlüğüne,

İstanbul Polis müdiriyeti üçüncü şube müdürü Abdülkerim Bey Kocaeli Polis müdürlüğüne,

Samsun Polis müdürü Mehmet Ali Bey İstanbul Polis müdiriyeti üçüncü şube müdürlüğüne,

İstanbul polis ikinci şube başmemurlarından ve Mektebi Hukuk mezunlarından Mahmut Bey Eskişehir Polis müdürlüğüne,

İstanbul Polis müdürlüğü birinci şube müdür muavini Mustafa Nuri Bey birinci şube müdürlüğüne,

Emniyeti umumiye stajiyerlerinden Kâmiran Bey Ankara polis merkez memurluğuna,

Ankara taharri serkomiserlerinden Hacı Şükrü Bey Ankara merkez memurluğuna,

Ankara merkez memurlarından Ebûlberekât Bey Kırklareli merkez memurluğuna tayin ve tahvil edilmişlerdir.

Tasfiye:

Emniyeti Umumiye sabık üçüncü şube müdürü Emin Zeki Bey memurin kanununun muvakkat birinci maddesi mucibince tasfiyeye tâbi tutulmuştur.

Azil :

Kayseri komiser muavinlerinden Sami ve Ragıp Efendilerle Bolu komiser muavini Hilmi Efendinin kayıtları terkin olunmuştur.

Vilâyet inzibat komisyonları mu-karreratı :**Tecziye edilenler****AYDIN**

Kendisine tevdi kılınmış olan bir mes'elenin evrakını uzun müddet ve bilâsebeb masasında tuttuğu tebeyyün ve tahakkuk eden Yenipazar nahiyesi müdürü Mehmet Ali Beyin tevbih suretile tecziyesine vilâyet inzibat komisyonunca karar verilmiştir.

BOLU

Bolu merkez kazası muhasebei hususiye tahsildarları Nadir ve Mehmet Efendilerle Düzce tahsildarları Ömer ve Salih Efendilerin 930 senesi tahsilatında kendi betaet ve teseyyüpleri yüzünden tahsilatlarını emsallerine nazaran pek dun bir derecede bıraktıkları ve bu da dairelerine muntazaman devam etmemelerinden ileri geldiği anlaşıldığından memurin kanununun «30» uncu maddesi mucibince tahsildar Nadir, Salih ve Ömer Efendilerin 15 şer, Tahsildar Mehmet Efendinin on günlük maaşlarının kat'ı suretile tecziyelerine Vilâyet İnzibat Komisyonunca karar verilmiştir.

KOCAELİ

Vilâyet muhasebei hususîye kâtiplerinden Rıza, Bedri, Nuri ve Mustafa Efendiler vazifeleri başına geç gelmek suretile vazifelerine lâkaydî gösterdiklerinden memurin kanununun «28» inci maddesi mucibince ihtar cezasile tecziyelerine ve Vilâyet muhasebei hususîye merkez kâtip muavini Mustafa Hilmi Efendi ise kendisine tevdi edilen Vilâyet gazetesi abone bedelleri bakiyesine ait cetvelleri bilâsebep ait olduğu daire tahsildarlarına vermiyerek iki ay tehir ettiğinden memurin kanununun «29» uncu maddesi mucibince tevbih cezası ile tecziyesine karar verilmiştir.

MARAS

Vilâyet muhasebei hususîye merkez masraf kâtibi Mahmut Efendi çeklerde tahrif suretile zimmetine para geçirdiğinden dolayı kefalet kanununa tevfikân İnzibat Komisyonunca ihtar cezasile tecziye edilmiştir.

SİVAS

Darende kazası muhasebei hususîye tahsildarı Muharrem Efendi 16-17/5/931 gecesi kabili setr ve ihfa olamıyacak derecede sarhoş ve elinde tabanca olduğu halde cadde üzerinde yatarak memuriyet sıfatını kesreder harekâtta bulunduğundan memurin kanununun «30» uncu maddesi mucibince 15 günlük maaşının kesilmesine Vilâyet İnzibat Komisyonunca karar verilmiştir.

Taltif edilenler

BİLECİK

Müfettiş Ali Munis Beyin vilâyeti teftişleri neticesinde tanzim etmiş oldukları 15/8/931 tarih ve «200» numaralı teftiş lâyihasında sermüsevvit Mehmet, İdare kâtibi Tevfik ve evrak memuru Mehmet Beylerin vazifelerinde göstermiş oldukları sây ve gayretlerine binaen taltifleri ve müfettiş Hüsnü Beyin lâyihasında ise Vilâyet Daimî Encümeni başkâtibi Hamdi Beyin taltifi talebedilmekte olmasına binaen kendilerinin birer kıt'a takdirname ile mükâfatlandırılmalarına 26/8/931 tarihinde Vilâyet İnzibat Komisyonunca karar verilmiştir.

ESKİŞEHİR

Vilâyet nüfus ikinci kâtibi Mustafa Efendinin askerlik muamelâtında ve bilhassa bu seneki yoklamada gösterdiği sür'at ve gayret üzerine askerlik şubesi riyaseti tarafından taltifi talep edilmekte olmasına binaen mumaileyhin bir kıt'a takdirname ile mükâfatlandırılmasına 6/8/931 tarihinde vilâyet İnzibat Komisyonunca karar verilmiştir.

TASHİH (SİNOP)

Temmuz 931 tarih ve «40» sayılı İdare mecmuasının «718» inci sahifesinin «17» ve «18» inci satırlarındaki (Daimî Encümen başkâtibi Zihni ve ikinci kâtip Avni Efendilerin) kısmı (Daimî Encümen başkâtibi Şevket, muhasebei hususîye başkâtibi Zihni ve ikinci kâtip Avni Efendilerin) şeklinde tashihi icap etmektedir.

Kanunlar :

1878 numaralı kanun Yüksek Mühendis mektebinin 1931 malî sene bütçesi hakkında olup Resmî gazetenin 1861 numaralı nüshasında münderiçtir.

1879 numaralı kanun Konya ovası sulama idaresinin 1931 malî sene bütçesi hakkında olup Resmî gazetenin 1862 numaralı nüshasında münderiçtir.

İcra vekilleri heyeti kararnameleri:

HÜLÂSA :
Pulluk kanunu talimatnamesi
hakkında :

Kararname No. 11618

1797 numaralı pulluk kanununa tevfikân tanzim olunan merbut talimatnamenin tasdiki; İktisat Vekâletinin 7/7/1931 tarih ve 38917 numaralı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekâletinin 16/8/1931 tarih ve 3838/24 numaralı mütalea-
namesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 17/8/1931 tarihli
içtimarında tasvip ve kabul olunmuştur.

17/8/1931

Pulluk Kanunu Talimatnamesi

Madde 1 — 1797 numaralı pulluk kanunu mucibince berveçhizir şartları haiz olan imalâthane sahiplerine kanunen tayin olunan primler verilir.

a) Senevi satışlar asgarî 250 veya daha yukarı olmak.

b) Mamulatlarının fennî vasıfları derecei kifayede olduğu İktisat Vekâletince tasdik olunmak.

Bu şartları haiz olan imalâthaneler de senevi satışlarına nazaran şu sınıflara ayrılırlar.

Birinci sınıf: Senevi satışları 2000 adetten yukarı olanlar.

İkinci sınıf: Senevi satışları 250-2000 adet olanlar.

Madde 2 —İşbu talimatnamenin birinci maddesi ahkâmını haiz olan imalâthaneler, berveçhizir vesaiki bir istida ile mahallin en büyük mülkiye memuruna verirler.

Bu vesaik şunlardır:

1) Müessese sahibinin veya müdürü mes ulün ismi ve şöhreti, ikametgâhı kanunisi ve tâbiyeti.

2) Müessese bir şirket olduğu takdirde namı ve sicil kaydı.

3) Müessesenin mevki ve maktalarını gösteren bir plân.

4) Senevi işçi yevmiyesi ve işçi adedi.

5) Motor mevcut ise nev i, numarası, beygir kuvveti.

6) Mevcut tezgâhların esamisi ve vasıfları.

7) İmal olunan pulluk ve sair alâtı ziraiyenin evsaf ve ecnasını müş ir bir izahname ile muhammen senevi imalât miktarı.

8) Senevi sarfolunan mevaddı iptidaiye miktarı.

9) Müessesenin demirbaş ve işletme sermayesini müş ir vesaik.

10) İmalâtın satış mıntakası, şimdiye kadar yapılan senevi pulluk satışının miktarı.

İşbu istida ve merbutatı mahallî ziraat müdür veya memurları ve bunlar bulunmadıkları takdirde ticaret veya iktisat müdürleri veya sanayi müfettişleri tarafından tasdik edildikten sonra resmen bu muamele Vekâletçe o senenin hitamından evvel intaç edilecektir.

Bu kanun ahkâmından istifade etmek isteyen müesseseler, içinde bulundukları malî senenin beşinci ayı nihayetine kadar işbu tadat olunan vesaiki tevdi edeceklerdir.

Madde 3 — Her müessesenin imal ettiği pullukların fennî vasıflarının derecei kifayede bulunduğu berveçhizir şekilde tayin olunur. İşbu talimatnamenin 2 inci maddesinde tasrih olunan vesaiki Vekâlete gönderen her müessese aynı zamanda seri halindeki imalâtından da birer nümuneyi İktisat Vekâleti adresine ve Vekâlet tarafından da tetkik için ziraat aletleri lâburatuvarına sevkedilecektir. Bu nümuneler mahallî ziraat müdür ve memurları veyahut Vekâletin göndereceği memurlar tarafından seçilir.

Merkez Ziraat Aletleri Lâburatuvarının yapacağı tetkikata istinaden müessese sahiplerine mamulâtlarına ait fennî vasıfların derecei kifayede olduğu bildirilir ve kendilerine bir ehliyet vesikası verilir. Bu ehliyetnameyi almayanlar mevcut kanun ahkâmından istifade edemezler.

Lâburatuvarın mamulâtlarında göstereceği nevakısı ikmal ile matlup veçhile pulluk imaline muvaffak olanların ehliyet vesikası almak üzere tekrar müracaatları caizdir.

Pulluk imalâtında fennî ve amelî malûmat almak isteyenlere merkez ziraat aletleri lâburatuvarına müracaat ettikleri takdirde kendilerinden hiç bir ücret almaksızın lâzım gelen bilgiler verilir ve tecrübeleri gösterilir.

Madde 4 — Ehliyetname sahibi olan her müessese ve Vekâletçe tabı ve tevzi edilecek bir kayıt defterini doldurmakla mükelleftir. Müessesede yapılan her pulluğun oku üzerine ve pulluk kulağı arkasına pulluk markasını müş'ir isimle beraber müessesenin sıra takip eden imalât numarası soğuk damga ile damgalanacaktır.

Her pulluk nümunesi Vekâletçe gönderilecek deftere kaydedileceğinden sıra takip eden imalât numarası ile tipi ve markası defterdeki hanelerine yazılır ve bu pulluklara satış vukuunda kime ve kaç kuruşa satıldığı hanelerine kaydedilir. İşbu kayıt defterinin her sahifesi birer sıra numarasını ve Vekâletin mühürünü taşır.

Madde 5 — Primlerin itasında kayıt defterinin satış fiyatı esas itihaz edilir. Bu satış fiyatının peşin bedel olması lâzım olduğundan üzerine faiz ve saire munzam oldu ise tenzil edilir.

Madde 6 — Prim alacak müessese kayıt defterini her sei mâliyenin teşrinisani ve mart aylarında mahallin en büyük mülkiye memuruna ibraz ederek satış fiyatları ile birlikte sattığı pulluk miktarlarını ve almağa istihkak kesbettiği prim miktarını tespit ettirir. İşbu tespitat mahallî idare meclisinin tasdikına iktiran ettikten sonra İktisat Vekâletine gönderilir. Tespit ve tasdik muamelesi mucibi tahkik her hangi bir sebep olmadığı takdirde bir hafta zarfında intaç olunacaktır.

Madde 7 — İşbu evrak Vekâletçe tespit edildikten sonra prim mahallî veya en yakın Ziraat Bankları vasıtasile es- habına tediye ettirilir. Balâdaki şeraite riayet etmiyenler prim alamazlar. Kredi üzerine satış yapan müesseseler kayıt defterinden maada senetlere yapılan pulluğun marka, adet ve imalât sıra numarasını ve faiz miktarile vade müddetini kayıt ile mükellefitirler. Prim, kayıt defterlerine geçen pulluklara şamildir.

Madde 8 — Gerek pulluk kanununun neşrinden evvel ve gerekse işbu kanunun neşrinden sonra teessüs etmiş olan yerli pulluklarla beraber sair ziraat aletleri imal eden müesseselerin İslah ve tevsii maksadile vücade getirilecek teçhizat ve tesisat için imalâthane sahiplerine azamî on bin liraya kadar ikrazat icrasına İktisat Vekâleti salâhiyettardır. İkrâz olunan bu para on sene ve on müsavi taksitte ve bilâfaiz istifa olunur. İstikraza müstahak olmak için şu şartların mevcudiyeti lâzımdır.

(a) Müessesenin müesses ve imalâta başlamış olması.

(b) Mamulâtının fennî vasıflarının derecei kifayede bulunması.

(c) Senevî asgarî 250 pulluk satması şarttır. İkrâz olunan para müesseselerin ihtiyacı olan makine ve sair alâtın emrû mübayaasına tahsis olunur. Bu paranın işletme sermayesine tahsisi caiz değildir.

Balâdaki üç şartı haiz olmayan müesseselere ikrazatta bulunulamaz. İkrâz için kanunî teminat aranır.

Madde 9 — Sekizinci madde şeraitini haiz olup ta ikraz talebinde bulunan müessesat evveleminde müessesenin bir krokisi ile beraber mevcut tezgâhlarının ve kuvvei muharrikesinin nev'i ile beygir kuvvetini, senevî satış miktarını, prim almış ise miktarını, mamulâtının nev ini ve alacağı alâtın isimlerini mübeyyin bir beyanname ile mahallî en büyük mülkiye memurluğuna müracaat ederler. İşbu beyannameye 8 inci madde mucibince icap eden teminat vesai ki dahi birlikte raptolunur.

Beyanname sıhhatinin tetkik ve tasdiki mahallî Meclisi İdarelerine aittir. Teminat olarak gösterilen gayrimenkul mallara Hâzinece kıymet takdir olunur.

Madde 10 — İkrâz talebinde bulunan müsted'inin alacağı alât ve makineler için verdiği listelerin muhteviatı ; o müessesenin kudreti imaliyesi ile mütenasip olmalıdır.

Beyanname muhteviatı İktisat Vekâletince tetkik ve neticesine göre verilecek ikrazatın miktarı da Vekâletçe tespit olunur.

Kanunî teminat ve şeraiti derececi kifâyede görülen müesseseler için Ziraat Bankası tediye emirleri ile tebligat yapılarak Vekâletin Bankadaki hesabı carisinden tediye icra ettirilir. Taksitlerin müddeti muayyenesinde istifası Ziraat Bankasına aittir. Müddeti muayyenesinde deyni eda etmeyenler hakkında talimatnamenin on birinci madde ahkâmı tatbik olunur.

Madde 11 — Makine ve alât mübayaası için ikraz olunan paranın muayyen bir müddet zarfında mahalline sarfedilmesi lâzımdır. Bu suretle dahili memlekette temin olunacak eşya için azamî müddet üç ay ve memaliki ecnebiyeden yapılacak mübayaat için ise keza azamî müddet altı aydır. Bu müddetler zarfında alacakları alât ve makineleri celbetmeyenler ve vakti teahhur hakkında da esbabı mücbire irae etmeyenlerden verilen para istirdat olunur. Teahhura ait sebeplerde bilcümle evrak ve vesaikin asıllarının Vekâlete ibrazı şarttır. Gösterilen sebeplerin kabul ve reddine İktisat Vekâleti salâhiyetardır..

Madde 12 — Prim alan pulluk müesseseleri Teşviki Sanayi Kanunu ahkâmına tevfikân ikinci sınıf sınaî müesseselerden addolundukları takdirde işbu müesseseler, mezkûr kanunun on beşinci maddesinde yazılı olduğu veçhile memleket iktisadiyatı üzerinde faideli müesseseler imtiyazını haiz olup mezkûr kanunda musarrah kolaylıklardan istifade ederler. Bu hususa ait muamele Teşviki Sanayi Kanun ve Talimatnamesi ahkâmı umumiyesi dahilindedir.

Madde 13 — Pulluk Kanununun tatbiki tarihinden itibaren İktisat Vekâletinin ve Vekâlete merbut bilumum müessesat ve muvazeni umumiyeye merbut sair müessesatı resmîyenin ve keza bilûmum Idarei Hususiyeler ile Belediyelerin mübayaâ edecekleri pulluk tohum tathir makinesi ve sair alâtı ziraiyenin yerli malı olması şarttır. Mübayaatta Teşvikî. Sanayi Kanununun 13 üncü maddesi caridir. Dahilî mamulât ihtiyaca kâfi gelmediği takdirde tadat olunan işbu müesseselerce mübayaâ edilecek ecnebi ziraat alât ve makinelerinin firmalarının tespiti İktisat Vekâletine aittir. Ancak memlekette imal edilmeyen veyahut imal olunup ta ihtiyaca kâfi gelmeyen berveçhi balâ alâtın emrû mübayaasmda ait oldukları makamat tarafından keyfiyetin tanzim ve alacakları alâtı ziraiyenin listesile beraber münakaşa ve pazarlık şartnamesinin iktisat Vekâletine iş'ar ve irsali icap eder. Vekâletten verilecek muvafakat cevabı veyahut icra olunan tadilât dairesinde emrû mübayaâ mahallen icra olunur.

İktisat Vekâletinin muvafakati inzıam etmeyen bu gibi mübayaalarda mübayaanın durdurulması ve yapılacak tahkikata müsteniden müsebbbipleri hakkında kanunî muameleye tevessül edilmesi iktisat Vekâletinin cümlei salâhiyetindendir. Müessesatı resmîyenin tecrübe ve tedris maksadına binaen yapacağı mübayaat işbu madde hükmünden müstesnadır.

Madde 14 — Talimatname mucibince talep olunacak evrak ve vesaiki hilâfı hakikat tanzim edenler ve Devletten aldığı parayı makine ve alât mübayaasının gayrisinde kulla nanlardan yapılan muavenetler muaccelen istifa olunduğu gibi muavenet miktarının iki misli de para cezası olarak ayrıca hüküm ve tahsil olunur. Bu gibilere karşı Ceza Kanununda gösterilen cezalar da ayrıca hükmolunur.

Madde 15 — Pulluk Kanunun ahkâmına tevfikân yapılacak bilcümle muavenet ve masraflar Vekâlet Bütçesine

mevzu senevi tahsisata müsteniden Ziraat Bankası nezdinde açılacak krediden tesviye edilir. Tahsisat kâfi gelmediğinden dolayı senesi içinde tesviye edilmeyen primler tercihan ertesi sene bütçesinden tesviye olunur.

HÜLÂSA :

Orman talimatnamesinin 7inci
maddesine yapılan ilâve
hakkında :

Kararname No. 11619

18 Haziran 1340 tarihli ve 619 numaralı Kararname ile kabul edilen Orman Talimatnamesinin 7 inci maddesine merbut fıkraların zeylen ilâvesi ; İktisat Vekâletinin 16/8/1931 tarih ve 148/230 numaralı tezkeresi ile yapılan teklifi üzerine İcra Vekileri Heyetinin 17/8/1931 tarihli içtmaında tasvip ve kabul olunmuştur.

17/8/1931

**18 Haziran 1340 tarihli ve 619 numaralı
kararname ile kabul edilen Orman
talimatnamesinin 7 inci
maddesine zeyil**

Kerestecilerin ormandan nakledecekleri eşçar ve kereste için bedeli alınmadan nakliye ilmühaberi itasına İktisat Vekâleti mezdur. İşbu eşçar ve kerestelere ait olmak üzere ormandan çıkarılmadan eveî verilecek nakliyeler miktar ve

İdare — 2

muhteviyatının mukavele ile teaahhüt edilmiş bedel üzerinden tutarını müteahhit teminatı kanuniyesi ile ve bu kâfi gelmediği takdirde buna ilâve edeceği bank teminat mektubu ile temine mecburdur.

Bu surele nakledilecek eşçar ve kerestelerden her nakliye tezkeresine ait bir kısmın iskele ve mevkıflere vürudu tarihi bir zabıtname ile tevsik edilecek ve bu tarihten itibaren nihayet 90 gün nihayetine kadar müteahhit tahakkuk etmiş dey- nini yüzde dokuz nizamî faiz ile ödemeğe mecbur olacaktır.

Bedeli itfa edilmemiş menkulât ve akşamının iskele ve mevkıflerden ihracı memnudur.

İşbu müddetin hitamına kadar nakledilen emvalin bedeli tesviye olunmadığı takdirde müteaahhidin bilûmum teminatına ve mevcut kereste emvaline müracaat suretile Hazine hukuku istifa olunur.

HÛLÂSA :

Ecnebî politikasına alet olan
dört gazetenin kapatıldığı
hakkında :

Kararname No. 11631

Ecnebi politikasına alet olarak komşu ve dost hükümet aleyhine neşriyatta bulunan Yeni Kafkas, Oltu, Yurt, Bildiriş ve Azerî Türk Gazete ve Risalelerinin Matbuat Kanununun ellinci maddesine tevfiқан kapatılmaları; Hariciye Vekili Beyefendinin şifahen vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 17-8-1931 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur.

HÜLÂSA :

Hususî idareler sıhhi memur
ve müstahdemleri hakkında:

Kararname No. 11649

Hususî idareler münhalatma memur tayin edilmesine devam olunması hakkındaki 9-7-1931 tarih ve 11432 numaralı Kararname ahkâmının Idarei Hususiye hastanelerinden hasta bakıcı, hademe, Çamaşırcı ve emsali gibi her zaman tebeddül eden müstahdemine de teşmil edilmesi üzerine halen bir çok hastaneler idaresi müşkülleşmiş olduğu gibi hususî idareler hastanelerinin ekserisinde birden ibaret olan münhal tabiplik veya hemşireliğine kararnameden evvel tayin kılınmış olan memurlara da vilâyetçe işe başlattırılmadı- ğından vilâyetlerdeki sıhhat işlerinin sekteye uğramamasını teminen hususî idareler sıhhi memur ve müstahdemlerinin mezkûr kararname ahkâmından hariç tutulmaları, S.I.M. Vekâletinin 10-8-1931 tarih ve 162/9361 numaralı tezkeresi ile yapılan teklifi üzerine icra Vekilleri Heyetinin 17-8-31 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur.

HÜLÂSA :

Türkiye Cumhuriyet Merkez
Bankası nizamnamei esasisi
hakkında :

Kararname No. 11671

Cümhuriyet Merkez Bankasının ilk İdare Meclisi tara-
findan tanzim ve tevdi olunan merbut **Cumhuriyet Merkez**

Bankası Nizamnamei Esasîsi nin 1715 numaralı Kanunun 82 inci maddesi mucibince tasdiki; İcra Vekilleri Heyetince 1-9-1931 tarihinde tasvip ve kabul olunmuştur.

1/9/1931

Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası Nizamnamei Esasisi

1 — Teşekkülü ve Gayesi :

Madde 1 — Türkiye’de banknot ihracı imtiyazını münhasıran haiz olmak üzere 11/6/1930 tarih ve 1715 numaralı Kanunla Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası tesis edilmiştir. Banka, kanunda ve bu nizamnamei esaside sarahat bulunmıyan ahvalde ahkâmı umumiyyeye tâbi bir anonim şirkettir.

Madde 2 — Bankanın ve banknot ihracı imtiyazının müddeti 30/6/1930 tarihinden itibaren 30 senedir. Hissedarlar umumî heyetinin teklifi ve Hükümetin tasvibi ile imtiyaz müddeti hitamına beş sene kalıncıya kadar temdit olunabilir.

Madde 3 — Banka memleketin İktisadî inkişafına yardım maksadile tesis edilmiştir.

a — İskonto fiyatını tespit,

b — Para piyasasını ve tehavvülünü tanzim,

c — Hazine muamelelerini ifa,

d — Hükümetle müştereken türk evrakı naktiyesinin müstakbel istikrarına matuf bütün tedbirleri ittihaz eylemek, Bankanın başlıca vazifelerini teşkil eder.

Madde 4 — Bankanın idarei merkeziyesi Ankara’dadır.

Hissedarlar umumî heyeti ve idare meclisi içtimalarını Ankara'da yaparlar, idare meclisinin kararı ve Maliye Vekâletinin muvafakatile Banka memleketin diğer şehirlerinde şube açıp kapayabilir ve aynı suretle memleket dahilinde ve ecnebi memleketlerde muhabirler temin edebilir.

2 —Türk evrakı naktiyesinin istikrarına müteallik hazırlıklar :

Madde 5 — Banka 30 kânunuevvel 1341 tarih ve 701 numaralı Kanun mucibince Devletçe ihraç edilmiş olan 158.748.363 liralık evrakı naktiyeyi, kanunen teşekkülü tarihinde uhdesine alacak ve aynı tarihte Hükümet, bu taahhütten mütevellit borcuna mukabil, Banka ile kararlaştırılacak şekil ve adette ve vadeleri imtiyaz müddetini geçmemek şartile, Bankaya yüzde bir faizli 158.748.563 liralık hazine tahvilleri verecektir.

Madde 6 — Bonoların faizleri her sene nihayetinde hazinece tesviye olunacaktır. Senenin mebdei bonoların tevdi gününden başlar.

Madde 7 — Devlet, evrakı naktiyesinin bütün ihtiyatlarını ve mübadeleten alınıp henüz mukabili verilmeyerek tetkik edilmek üzere bulunan fersudelerini ve sairesini, icap eden kuyut ve defatir ve vesaikle beraber Banka Merkezi idaresine ve Bankanın kanunen teşekkülünü takip eden iki ay zarfında vermiş bulunacaktır.

Madde 8 — Hükümet, Bankanın uhdesine aldığı evrakı naktiyeye karşılık teşkil etmek ve bu evrakı naktiyeye mukabil verilen bonoları ödemek üzere, Bankaya teşekkülünü takip eden bir ay zarfında,

a — Meskûk veya külçe halinde 500.000 altın liralık miktar ile,

b — İtibarî kıymeti 116.497.925 franklık esham ve tahvilât teslim edecektir.

Mezkûr kıymetlerin gelirleri de mevcuda ilâve olunacaktır.

Madde 9 — Sekizinci maddede münderiç muhtelif tevdiatın altın olarak takdir ve mahsubu, istikrar kanunu mer'iyete girdikten sonra icra olunur. Ancak türk evrakı naktiyesi olarak vuku bulacak tevdiat bu hükümden müstesna olarak derhal mahsup edilecektir.

Madde 10 — Devletin evrakı naktiyeden mütevellit borcuna mukabil yukarıdaki karşılıklardan başka :

a — 1931 malî senesinden itibaren her sene umumî mülhak ve hususî bütçelere mevzu tahsisatlar yekûnunun yüzde biri olbaptaki kat'î bütçelerin mer'iyete girdiği tarihten itibaren nihayet senesi zarfında ve dört müsavi taksitte Hâzinece Bankaya tesviye edilecektir. (Bütçeerî elli bin liradan dun belediye ve hususî idareler bu hükümden müstesnadır.)

b — Varidat fazlalarından tefrik edilebilecek her hangi mebalîğ,

c — Hükümetin bu işe tahsisini kararlaştıracağı altınlar veya altına tahvili kabil dövizler de Bankaya tevdi edilecektir.

Madde 11 — Devletin Bankaya olan borcuna mukabil yukarıdaki maddenin birinci ve ikinci fıkraları mucibince tevdi edeceği mebalîğ tarihi tesviyelerinde Hâzinenin borcuna mahsup edilecektir.

Üçüncü fıkra mucibince yapılacak tevdiat dokuzuncu madde hükmüne tâbi tutulmak üzere mevcuda ilâve edilecektir.

Madde 12 — Bankanın teşekkülünü takip eden üç ay zarfında Devlete ait ve tarihî kıymeti haiz olan veya kollek-

siyon teşkil eden altın meskûkât ve eşyadan maada Devlete Vilâyetlerle, Belediyelere, Devlet teşkilâtı ve hizmetlerine dahil veya merbut şirketlerle müesseselere ait meşkûk veya külçe altınlar da hakikî kıymetlerde Bankaya satılacaktır.

3 — Banknot ve Banknot ihracı :

Madde 13 — istikrar Kanununun meriyete vaz'ına kadar Banka 5 inci madde mucibince uhdesine aldığı evrakı naktiye miktarını arttıramıyacaktır. Ancak Banka 32 inci madde mucibince :

a — Kendi hesabına altın veya filen altına tahvili kabil ecnebi dövizleri mubayaa etmek,

b — Bankalar tarafından tevdi edilecek ticarî senetleri iskonto eylemek için lüzum ve ihtiyaç nisbetinde emissiyon yapabilir. Bu suretle çıkarılan evrakı naktiyenin karşılığı olarak hıfzolunacak ve münhasıran tedavülde bulunan evrakı naktiyenin piyasadan çekilmesinde kullanılacaktır.

Senedat iskontosuna tahsisen Bankanın yapacağı emisyon ancak Banka sermayesinin tamamen tahsilinden itibaren beş ay sonra yapılabilecek ve bu emisyon miktarı nizamnamenin 43 üncü maddesi mucibince teşekkül edecek bir komisyon tarafından tespit edilecektir.

Madde 14 — Banka tedavülde bulunan evrakınaktiye ile Bankonotları muvafık gördüğü zaman ilân edeceği şerait dairesinde yeni bir emisyonla tebdil edebilir. Tedavülden kaldırılacağı ilân edilen evrakı naktiye veya banknotların daha ne kadar bir müddet tedavül edebileceği idare meclisince tayin ve gazetelerle ilân edilir.

Madde 15 — Tedavülde bulunan banknotlar yeni banknotlarla tebdil edildiği takdirde eskileri tebdil muame-

lesine başlandığı tarihten itibaren on sene sonra müruru zamana uğrar.

Madde 16 — Müruru zamana uğrayan banknotların yüzde ellisi Hükümete ve yüzde ellisi doğrudan doğruya hususî bir ihtiyat akçası teşkil etmek üzere Bankaya ait olacaktır.

4 — Hisseli sermaye, hisse senetleri :

Madde 17 — Bankanın hisseli sermayesi on beş milyon lira olup beheri yüz liralık 150.000 hisseye ayrılmıştır.

Bu miktar hissedarlar umumî heyetinin kararı ve Hükümetin tasvibi ile iki misline çıkarılabilir. Hisse senetlerinin kıymetleri 100, 200, 500, 1000, 5000, 10.000 liralıktır.

Tezyidi sermaye halinde eski hisse senetleri ashabının yeni hisse senetlerinden yüzde elli miktarının kıymet üzerinden satın almak üzere hakkı rüchanları olacaktır. Bu hakkı rüchanın üç ay zarfında istimali lâzımdır.

Diğer üzde elli için Banka idare Meclisi ile Hükümet tarafından müştereken tayin ve ilân olunacak ahkâm ve şerait dahilinde hisse kaydine tevessül olunacaktır.

Madde 18 — Bankanın hisse senetleri nama muharrerdir. Hisse senetleri Şirkete karşı tecezzi kabul etmez. Bir hisse senedinin müteaddit sahipleri bulunduğu takdirde Şirkete karşı olan haklarını ancak bir mümessil vasıtasile istimal edebilirler. Müşterek bir mümessil tayin ettikleri surette Şirketçe ifa olunacak tebligatın mezkûr mümessil veya sahiplerinden yalnız birine icrası kâfidir.

Hiç bir hissedar veyahut varis veya dayinleri hiç bir vesile ile şirket emval ve emlâkinin haczini veya bunların taksim ve furuhtunu talep ve Bankanın umuru idaresine müdahale edemez.

Madde 19 — Her hisse senedi İdare Meclisi Reisi ile Müdürü Umumînin imzalarını, sıra numarasını, hangi seriden

olduğuna dair işarti, itibarî kıymeti ve sair münasip kuyut ve meşruhat ile 30 kuponu muhtevi olacaktır. Hisse senet bedellerinin tamamen tahsilinden sonra asıl senet verilmek üzere hissedarlara Bankaca her taksite mukabil kayıt muamelesi yapan Bankalar vasıtasile veya doğrudan doğruya muvakkat makbuz ilmühaberi verilecektir.

Madde 20 — Bir hisse senedi bedeli tamamen tahsil edilmedikçe ferağ olunamaz. Bedeli ödenmiş olan hisse senedinin ferağı senedi devredenle alanın bu işe mahsus olarak tanzim edecekleri beyannameler üzerine Banka idare Meclisince karar ittihaz edilmesine ve hisedaran defterine kayıt ve tescil olunmasına mütevakıftır. Bu suretle hissedaran defterine kayıt ve tescil edilmeyen ferağlar muteber değildir.

Madde 21 — Yukarıki madde mucibince devir ve ferağ olunan, yanan veya çalınan veya sair suretle harap veya zayi olan hisse senetleri yerine sahiplerinin müracaatı üzerine yapılacak tetkik neticesinde aynı sınıftan en son verilmiş hisse senedinin numarasını takip eden numarayı havi bir hisse senedi verilir. Bu senet eski hisse senedinin numarasını ve onun yerine kaim olduğunu gösterir bir damga ile damgalanır.

Madde 22 — İştirak teahhütnamelerinde muharrer ikametgâhı tebdil eden hissedarların Banka Umum Müdürlüğüne adi taahhütlü mektupla bildirecekleri ikametgâh kanuni ikametgâh addolunur.

Madde 23 — Sermayenin yüzde kırkı Banka nizamnamei esasininin Hükümetçe tasdikından itibaren nihayet bir ay sonra tediye edilmiş bulunacak ve bu andan itibaren banka kanunen teşekkül etmiş addolunarak faaliyete başlayacaktır.

Sermayenin yüzde otuzu nizamnamei esasininin tasdiki tarihinden itibaren altı ay sonra ve mütebaki yüzde otuzu da ikinci tediyei takip eden altı ay zarfında Bankaya tevdi olunur. Banka idare meclisi lüzum gördüğü takdirde hükû-

metin muvafakatile bu müddetleri ikişer misline iblâğ edebilir. Taksitlerin tediyesine daveti mutazammın ilânlar muayyen müddetlerin inkizasından yirmi gün evvel Ankara' da Resmî Gazete ve diğer bir Gazete ile ve İstanbul'da ve tensip edilecek sair mahallerde bir veya iki gazte ile ilân olunur. Bu ilânlar bütün hissedarlara tebliğ hükmündedir.

Madde 24 — Tayin edilen müddetler zarfında taahhüt ettikleri hisse senetlerinin yüzde kırkını tesviye etmiyen hissedarlara senevi yüzde on hesabı ile geçmiş günler faizi verilir. İşbu yüzde kırk ile geçmiş günler faizini tesviye etmeleri için kanunî ikametgâhlarına birer ay müddetle iki defa tahrirî tebligat yapıldığı halde tesviye etmiyen hissedarların hukuku hiç bir gûna merasimi kanuniye icrasına hacet olmaksızın iskat edilir.

Bu kabil hissedarların yerine, geçmiş taksitleri derhal tesviye eden hisedarlar kaim olur. Bu suretle hakları iskat edilen hissedarların hisselerinden tevellüt eden meblâğtan bu suretle icra edilen masraflar tenzil edildikten sonra bakiyesi beşinci maddede zikredilen Hazine tahvillerinin itfasına tahsis edilir. İlk yüzde kırkı tesviye etmiş olup ta diğer taksitleri tediyede teahhür eden hissedarlar senevi yüzde on hesabı ile geçmiş günler faizi verirler. Bunlardan taksitlerini tediyeye etmiyenler hakkında Ticaret Kanununun Anonim Şirketlerine dair ahkâmı tatbik olunur.

Madde 25 — Hisseler A, B, C, D, sınıflarına ayrılmıştır. Gerek temettü hissesi gerek bankanın tasfiyesi halinde haiz olacakları kıymet itibarı ile işbu dört sınıf arasında hiç bir fark yoktur. Bu nizamname ahkâmına muhalif şekilde elde edilen hisseler temettü ve rey hakkından mahrumdurlar.

Madde 26 — Hükümet müesseselerine münhasir olan A sınıfı hisselerinin her biri 100 hisselik ve yekûnu sermayenin nihayet yüzde on beşi derecesinde olacaktır. Bu hisse senet

elerinin mukabili Hükümet tarafından altın olarak ve tevdi tarihindeki Batlarla Bankaya verilecektir.

Madde 27 — B sınıfı hisse senetleri Türkiye’de faaliyette bulunan Millî Bankalara tahsis edilmiştir. Millî Bankalardan maksat Millî Kanunlara tevfikân teşekkül etmiş ve türk parası olarak konulan sermayesinin ekseriyeti türk tâbiyetindeki şahıslar elinde tutulan bankalardır.

Madde 28 — C sınıfındaki hisseler 27 inci maddede zikrolunan millî bankalar haricinde kalan diğer bankalarla imtiyazlı şirketlere tahsis olunmuştur. Adedi nihayet 15.000 i geçemez.

Madde 29 — D sınıfındaki hisse senetleri türk ticaret müesseselerine ve türk tâbiyetini haiz hükmî ve hakikî şahıslara tahsis edilmiştir.

Madde 30 — Banka bu nizamname ile derpiş edilen hisse senetlerinin bir sınıftan diğer sınıfa nakli hakkındaki talepleri bilâ kumüsyon icra eder.

Madde 31— A. C. sınıflarındaki hisse senetleri miktarı sermayenin tezyidinden başka hiç bir sebeple bidayeten kabul edilmiş olan miktarları tecavüz edemez.

5 — Banka Muameleleri :

Madde 32 — Banka başlıca muamelâtı âtiye ile iştiغال eder :

a — Devletin gerek dahilde gerek memaliki ecnebiyedeki tahsilât ve tediyatını ve bilcümle hazine muamelâtını ve memleket dahil ve haricinde nakli nukut muamelelerini ifa eder.

b — Gerek kendi ve gerek ahar namı hesabına sikke veya külçe halinde altın alıp satar ve altın mukabilinde avans ve altın sertifikası verir.

c — Filen altına tahvili kabil ve vadesi doksan günü geçmiyen ecnebi dövizleri alıp satar.

ç — Maliye Vekâletinin muvafakatile döviz mukabilinde avans verir.

d — Asgarî üç muteber imzayı ihtiva etmek ve vadeleri doksan günü tecavüz etmemek üzere bankalar tarafından getirilecek ticarî senetleri iskonto eder, imzalardan biri yerine sigorta poliçaları ile beraber olmak üzere emtia veya mahsule müteallik depo makbuzu veya varant gibi teminat dahi kabul edilebilir.

Bu takdirde emtia veya mahsulün kolaylıkla satılabilir neviden olmaları ve kıymetlerinin verilen meblâğdan asgarî yüzde on ilâ 20 nisbetinde fazla bulunması şarttır. Ne gibi emtia üzerine yapılabileceği Meclisi idarece ayrı bir talimatname ile tespit olunacaktır. Senedin muhtevî olacağı üç imza eshabından her birinin senette muharrer meblâğ derecesinde kredisi bulunması ve senedin hakikî ticaret muamelesine müstenit olması şarttır,

e — Devlet, vilâyet ve belediyelerin borsada mukayyet tahvilâtlarına mukabil azamî yüzde seksen nisbetinde ve diğer kote edilmiş sağlam tahvilâta mukabil azamî yüzde 70 nisbetinde avans verir. Ancak Banka bu muameleleri istikrar kanunu mevkiî meriyete konulduktan sonra ifa edebilecektir.

f — Altın, gümüş esham ve tahvilât ve senedat, evrak ve sair kıymetli eşyayı ücret mukabilinde muhafaza ve idare eder. Ahar hesabına esham ve tahvilât satar.

g — Banka tevdiat kabul ve ahar hesabına senedat ve kupon tahsil eder ve merkez ve şubasının bulunduğu yerlerde İdare Meclisince münasip görülecek esham ve tahvilâtın kayıt muamelesine tavassut eyler.

Madde 33 — İstikrar kanunu meriyete girinciye kadarr 32 inci maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında mezkûr altın ve dövizlerin türk parası tutarı zaman zaman Banka idare meclisince tespit edilir.

Madde 34 — Banka hiç bir suretle kefalet eyleyemez. Tam karşılık temin eylemedikçe kredi kiişat ve avans ita edemez. Alınacak karşılıkların nevi ve miktarı İdare Meclisince tayin olunur.

Madde 35 — Banka hiç bir suretle senet ve vesaik iskonto ettirmeyeceği gibi kanunen ifasına mezun olduğu muamelelerin istilzam ettiği ahval haricinde bunları ciro dahi edemez.

Madde 36 — Banka ne kendi ne de diğer hisse senetlerini satın almayacağı gibi bunlar üzerine avans dahi veremez.

Madde 37 — Banka arazi, maden, mobilya, otomobil, makina mubayaası gibi sermayeyi bağliyan işlere ait senet ve vesikaları iskontoya kabul edemez ve bunlar mukabilinde avans veremez.

Madde 38 — Banka (kendi işleri için zarurî olan gayri menkulât müstesna) alacağından dolayı kanunî şekilde temellük ve idare etmek mecburiyetinde kalacağı gayri menkul malları azamî üç sene zarfında elinden çıkarmağa mecburdur.

Madde 39 — Banka kendi sermayesinin yüzde onunu tecavüz eden miktarda bir meblâğı ihtiva eden bir poliçayı iskonto edemeyeceği gibi bu miktardaki senet ve ticarî vesikayı teminat olarak dahi kabul edemez. Kezalik aynı üç imzayı havi müteaddit senetlerin yekûnu banka sermayesinin yüzde onunu tecavüz ettiği takdirde fazlasını iskonto veya teminata kabul edemez.

Madde 40 — Banka kendi nam ve hesabına bu nizamna-

me ile tasrih edilen hususlar haricinde hiç bir iş ve ticaret yapamayacağı gibi sınaî teşebbüsata dahi iştirak edemez.

Madde 41 — Banka İdare Meclisi iskonto haddini ve Devlet tahvilâtı ve altın mukabilinde verilecek avanslar için faiz miktarını tespit eder. İdare Meclisi lüzum gördükçe bu hadleri değiştirebilir. Tesbit edilecek hadler Türkiye Cumhuriyetinin her tarafında aynı olup Bankanın Merkez ve Şubelerine nazaran değişmez.

Madde 42 — Banka cüzdanında mevcut senetleri vadeleri hitamında tecdit etmekten memnudur.

Madde 43 — İstikrar Kanunu meriyete girinciye kadar bankanın iskonto mukabili yapabileceği emisyon yekünü tediye edilmiş sermayeleri dört milyon türk lirasından dun olmayan bankaların mümessillerinden mürekkep bir komitenin mutabık kalacağı azamî miktar ile tahdit edilecektir.

Madde 44 — Hazineye ve inhisar idarelerine ait nakit-ler bankaya tevdi olunur. Ancak banka kanununun neşrinden itibaren 10 sene müruruna kadar mülhak bütçe ile idare olunan Devlet müesseseleri ile hususî idareler, belediyeler, âmme menfaatlerine hadim cemiyetler ve ekseriyet hissesi hükümete ait şirketler gerek Merkez Bankasına gerek bu nizamnamenin 27 inci maddesinde tarif olunan Millî Bankalara tevdiat yapabilirler. Banka Devlet müesseseleri mevduatına faiz vermez. Hususî mevduata vereceği faiz de yüzde ikiyi geçemez.

6 — Bankanın icra edeceği muamelelere müteallik tahditler, Bankaya has muameleler :

Madde 45 — Banka altın ihraç ve ithal etmek salâhi yetini haizdir. Bu salâhiyet Hükümet tarafından ancak bir harp ihtimali karşısında tahdit veya refolunabilir.

Madde 46 — Hükümet Banka hesabına tenzilli tarife ile altın para darbeder.

7 — Banka teşkilâtı :

Madde 47 — Banka âtideki teşkilât ile idare olunur :

A — Hissedarlar Umumî Heyeti.

B — İdare Meclisi.

C — Murakıplar.

Ç — Iskonto ve kredi encümeni.

D — İdare Heyeti.

E — Umum Müdürlük ve Şube müdürlükleri.

Madde 48 — İdare Meclisinin ve iskonto ve kredi encümeni ile idare heyetinin kararları hususî birer deftere yazılır ve azalar tarafından imza edilir.

Madde 49 — İdare Meclisi münasip göreceği hususların ifası için azasından bir veya bir kaçını veya müdiri umumî veya her hangi tensip edeceği bir zatı tevkil edebilir.

Madde 50 — Meclisi İdare Reisi veya azasından biri ile Müdürü Umumî veya muavininin veyahut Müdürü Umumî ile muavininin müşterek imzaları Bankayı taahhüt altına alır. Bunlardan sonra gelen Müdür veya sair memurlara ait imzaların da ne gibi şerait altında Bankayı ilzam edeceği dahilî nizamname, talimatnameler ile sirkülerlerle tasrih edilecektir.

A — Umumî heyet

Madde 51 — Banka hissedarlar defterinde yazılı bulunan hissedarlar Bankanın Umumî Heyetini teşkil ederler.

Umumî Heyet adi ve fevkalâde içtimalar akteder.

Adi içtimalar her seneyi hesabiye nihayetinden itibaren azamî nisan gayesine kadar toplanır. İlk adi Heyeti Umumîye 1932 senesi nihayetinden itibaren dört ay zarfında içtima edecektir.

Fevkalâde içtimalar :

a — Meclisi idarece görülecek lüzum üzerine,

b — Mürakaba komisyonunca görülecek lüzum üzerine,

c — Banka sermayesinin lâakal onda birini temsil eden hâmillerin vaki olacak esbabı mucibeyi muhtevi ve noterden musaddak talepleri üzerine, usulen aktolunur.

Her on hisseye sahip olan veya bu miktar hisseyi temsil eden kimse umumî heyette bir reye maliktir. Hiç bir hissedar elli reyden fazlasına malik olamaz.

Madde 52 — Umumî Heyetin adi ve fevkalâde içtima- a davetleri yevmi içtimadan lâakal bir ay mukaddem Resmî Gazeteden maada Ankara ve İstanbul'da ve Bankanın şubesi bulunan mahallerde idare meclisince münasip görülecek adette gazete ile ilân edilir. Ruzname idare meclisi tarafından tanzim olunur.

Madde 53 — Umumî Heyet içtimasına iştirak edecek hissedarlar hâmil oldukları senetleri yevmi içtimadan bir hafta evveline kadar Bankaya veya şubelerine veya meclisi idarece irae edilecek mahallere tevdiya mecburdurlar.

Madde 54 — Adi veya fevkalâde umumî heyetin mü teşekkil addedilebilmesi için gerek bilvekâle gerek bilasale sermayenin laâkal yüzde ellisini temsil eden hissedarların huzuru şarttır.

Madde 55 — Bilvekâle umumî heyete iştirak edecek kimseler meclisi idarece tanzim edilecek nümunesine mutabık bir kıt'a vekâletnameyi ellerindeki hisselerle birlikte Bankanın merkezine veya şubelerine veya Meclisi idarece irae edilecek mahalle makbuz mukabilinde tevdi eyliyecektir. Hissedar bulunan resmî dairelerle şirketlerin ve eşhası hükmiyenin mümessilleri temsil ettikleri hisseler miktarı ile

hüviyetlerini mübeyyin birer salâhiyetnameyi hâmil bulunmak şartile umumî heyete iştirak edebilirler.

Madde 56 — Umumî heyetin hini içtimasında hazır bulunan hissedarlar veya mümessillerinin isimlerini ve hisseleri miktarını mübeyyin olarak tanzim edilecek cetvel Reis tarafından bittastik ilk cem'i aradan itibaren hissedaranın görebilecekleri bir mahalle talik ve bu cetvel kanunî diğer vesaik ile beraber Heyeti Umumiye zabıtnamsine raptolunur.

Madde 57 — Umumî Heyete İdare Meclisi Reisi riyaset eder. Ekseriyeti ara ile karar ittihaz olunur. Nizamnamei esasiyeye tadilât icrası ve tasfiye hakkında karar ittihazı için umumî heyette üçte iki ekseriyet şarttır.

Madde 58 — Küçüklerle mahcur ve emsali hissedarları veli veya vasileri veyahut bunların vekilleri temsil eder.

Madde 59 — Umumî Heyet aşağıdaki vazife ve salâhiyetlere maliktir :

- a — Senelik raporu tetkik ve İdare Meclisinin ibrası,
- b — Mürakıpların raporu üzerine senelik Bilânçonun tasdiki,
- c — Sermayenin tezyidi,
- ç — Nizamnamei esaside tadilât yapılması,
- d — Bankanın tasfiyesi hakkında karar ittihazı.

Madde 60 — Bankanın tesbit edilen müddetinin hitamından evel tasfiyesi hakkında ittihaz edilecek olan kararlar ancak İcra Vekilleri Heyetinin tasvibine iktiran ve Banka tarafından yapılan teahhütlerin kanun dahilinde tamamen ifa edilmesi şartile muteberdir.

Madde 61 — Hissedar olmayanlar umumî heyette niyabeten birden ziyade rey temsil edemezler.

B— İdare Meclisi

Madde 62 — Bankanın İdare Meclisi âtideki şekilde intihap edilmiş 8 kişiden mürekkeptir :

a — A sınıfı hisselerine malik bulunan Hükümet tarafından Maliye Vekâletinin inhası ve İcra Vekilleri Heyetinin tasdiki ile intihap edilen, biri aynı zamanda Reis olmak üzere iki aza. Bu iki aza memur veya her hangi bir banka veya şirkette idare Meclisi azası olamayacakları gibi her hangi bir müesseseden hiç bir suretle maaş ta alamazlar. Reis riyaset müddetince hiç bir bankada hissedar olamaz.

b — B C hisselerine malik bankalar ve şirketler tarafından intihap edilen iki aza,

c — D sınıfı hisselerine malik bulunan hissedarlar tarafından intihap edilen bir aza.

İşbu son iki intihapta her hisse senedi bir reye malikti, ve aynı şahsın malik olabileceği rey adedi tahdide tâbi değildir.

ç — İktisat Vekâletince intihap edilen Ticaret ve Sanayi Odaları mürahhaslarından müteşekkil bir heyet tarafından intihap olunacak bir aza.

d — Ziraat kooperatifleri tarafından intihap edilecek ziraat erbabından iki aza.

Madde 63 — Ziraat kooperatifleri tarafından intihap edilecek iki aza muhtelif istihsal mıntakalarını temsil edecek surette intihap edilirler.

Madde 64 — İdare Meclisi azalarının müddeti üç sene-
dir.

62 inci maddenin ç ve d fıkralarında zikrolunan azalar müstesna olmak şartile diğer azaların üç senelik devre niha-
yetinde yeniden intihapları caizdir.

Madde 65 — Ziraat kooperatifleri memlekette tamamen teşekkül ve taazzuv edinceye kadar 62 inci maddenin d fıkrasındaki azaların intihap suretleri büyük ve küçük arazi sahiplerinin ve muhtelif mıntakaların temsil edilmelerini temin edecek şekilde bir kararname ile İcra Vekilleri Heyetince tesbit olunur. Azalıklarda inhilâl vukuunda o aza bidayeten nasıl intihap edilmiş ise gene o suret ve müddetle yeniden bir aza intihap olunur.

Madde 66 — İdare Meclisi azalan intihaplarını müteakip hangi banka veya şirketlerde alâkadar olduklarını ve alâkalarının derecesini birer beyanname ile bankaya bildirirler.

Bu kabil azalar alâkadar oldukları banka veya şirketlere temas eden hususatın müzakeresinde hazır bulunmayacaklar ve rey vermiyeceklerdir.

Madde 67 —İdare Meclisi Banka üzerinde tam salâhiyet ve mürakaba hakkını haizdir. Bankayı alâkadar eden bütün işlerle iştigal eder. Banka muamelâtı umumiyesinin idaresine müteallik hututu umumiyeye ve esasıyeyi tesbit ve sureti umumiyede işlerin hüsnü tedvirine nezaret eder. Heyeti Umumiyenin dairei salâhiyetine dahil olmayan bilcümle tedabir ve kararları kanun ve nizamnamenin hudutları dahilinde ittihaz eder.

Tahdidi olmamak kayı ve şartile ezcümle :

a — Iskonto ve kredi encümenince teklif edilen iskonto ve faiz hadlerini tetkik ve tasdik, açılacak kredilerin karşılıklarının nevi ve miktarını tayin,

b — Bankanın umur ve muamelâtı dâhiliyesine müteallik olarak gerek umum müdürlükçe tanzim gerek idare meclisince teemmül edilecek bilcümle talimatnameleri tetkik ve tasdik,

c — Emvali gayri menkule tasarrufuna ve muvakkatan uhdesine emvali gayri, menkule geçmesine ve bunların satılmasına ait mesai hakkında karar ittihaz eyler. 38 inci madde mucibince.

ç — İhraç olunacak banknotların şekil, muhteviyat, kıymetlerini ve bunların mevkii tedavülden kaldırılması ve iptali ve fersudelerin tebdili şeraitini tesbit eyler.

d — Müdiriyeti Umumiyenin teklifi ve Meclis azalarından mürekkep tali bir komisyonun tetkiki üzerine konkordato ve sulh ve ibraya müteallik mukavelât ve tasfiyelerin icrasına, matlubatı meşkûkenin terkinin kaydına karar verir.

e — İdarei merkeziye ve şubalarının memurun maaşlarını ve masarif bütçesini tesbit eder.

f — Bankanın mizanı umumî kat'îsi ile bilançosunu ve senelik raporunu ve teferrüatını ve temettüatı seneviyenin sureti tevzii hakkındaki teklifi tetkik ve tasdik ve heyeti umumiyeye arzedilecek hususâtı ve ruznameyi tanzim,

g — Meclisi idare icabına göre tayin edilecek bir haddenden yukarı mebalige müteallik işlerle müdiriyeti umumiye tarafından tetkika arzedilecek her iş hakkında karar ittihaz,

h — Şubeler istişare heyeti azalarını intihap ve müdiri umuminin inhası üzerine idarei merkeziye muhtelif servisleri ile şubelerin müdürlerini ve muavinlerini ve muhasebeciler ile serveznedarları tayin ve imza salâhiyeti ita eder.

Madde 68 — Meclisi İdare aşgarî beş aza hazır bulunmadıkça müzakeratta bulunamaz. Meclisi idare mukarre- ratı mevcut aranın ekseriyeti mutlakası ile ittihaz olunur. Te- savii ara vukuunda reisin tarafı tercih edilir.

Madde 69 — İdare Meclisi Reisine maktuan her ay azamî 1,500 lira verilir. İdare Meclisi azalarına da maktu olarak her ay azamî 500 lira tediye olunur. Ancak bankaya müteallik muamelâtta her hangisini ifa ve tetkik ve müraka-

be ve takip etmek üzere Meclisi İdarece memur edilecek aza- ya İdare Meclisinin teklifi ve İcra Vekilleri kararı ile ayrı bir tazminat verilir, şu kadar ki bu iki suretle alınacak meblâğ mecmuu 800 lirayı tecavüz edemez.

Madde 70 — İdare Meclisi azalan kendileri ile karabet veya ticarî münasebatı bulunan zatlara taallûk eden is- konto meselelerine ait müzakerelerde hazır bulunamaz ve bu hususlar hakkında rey veremez.

C — Mürakipler

Madde 71 — Dört kişiden mürekkep bir mürakabe komisyonu Bankanın bütün muamele ve hesaplarını tetkik eder. Umum müdürlük, mürakabe komisyonunun talep ede- cceği bilûmum malûmat ve vesikaları vefmekle mükelleftir.

Komisyon gayri muayyen zamanlarda, kasa, cüzdan, depo mevcutlarını, evrakı naktiye ve banknotları tatad ve muayene ile netayicini birer zabıt varakası ile tesbit ve İdare Meclisince tasvip olunan bilanço- yu, envanter ve saireyi tetkik eder. Mürakipler İdare Meclisinin daveti halinde reye iştirak etmemek şartile müzakeratta hazır bulunabilirler.

Mürakabe komisyonunun icraî hiç bir salâhiyeti olmayıp bütün itiraz ve mütalaalarını tahriren İdare Meclisine bildirir ve bir suretini de Maliye Vekâletine verir. Komisyon sene nihayetinde muamele ve hesaplar hakkındaki mütalea- larını Umumî Heyete arzeder.

Madde 72 — Mürakabe komisyonu azaları şu suretle intihap edilir :

a — B ve G sınıfı hissedarlarından iki aza,

b — D sınıfı hissedarlarından iki aza.

Sınıflara ait her hisse bir rey sahibidir. Rey adedi tah-

dit edilmemiştir. Murakabe komisyonu azalarının müddeti bir senedir. Tekrar intihap edilmezler. Birinci sene için intihap edilen mürakıpların memuriyeti ilk adi heyeti umumiye kadar devam eder.

Madde 73 — Mürakabe komisyonu azaları Bankanın temettüüne iştirak etmezler. Kendilerine vaziyetleri itibara alınarak intihapları bidayetinde idare meclisi tarafından tesbit edilecek ve memuriyetleri müddetince değişmeyecek bir tazminat vrilir.

Ç — Iskonto ve Kredi encümeni

Madde 74 — Iskonto ve kredi encümeni, idare meclisi reisinin riyaseti altında bir idare meclisi tarafından intihap edilecek iki aza ile umum müdür ve umum müdür muavinininden müteşekkil olmak üzere beş azadan mürekkeptir.

Iskonto ve kredi encümeni daimî surette Bankanın iskonto ve fahiş hadlerini ve kredi işlerini idare meclisi tarafından tesbit edilecek salâhiyetler dahilinde tayin ve tanzim eder.

Madde 75 — Umumî müdür ile iskonto ve kredi encümeni arasında zuhur edecek ihtilâflarda idare meclisi ve idare meclisi ile umum müdür arasındaki ihtilâflarda da Maliye Vekili hakem olur.

Maliye Vekili keyfiyeti nihayet üç günü geçmemek vizere acilen hal ve intaç eder.

Bu müddet zarfında neticelendirilmediği ve idare Meclisi kararının tatbıkında lüzum ve zaruret görüldüğü takdirde karan infaz edilir.

D — İdare Heyeti

Madde 76 — İdare Heyeti Umum Müdürün riyaseti altında Umum Müdür Muavini ile Muhasebe Müdüründen mürekkeptir. İdare Heyeti İdare Meclisince tesbit edilen salâhiyetler dahilinde memurların tayini ve kredi ve iskonto muamelelerinde iştigal eder. Bu itibarla vazifeleri :

a — Merkez ve taşra müdür muavinlikleri ile muhasebeciliklerine ve başveznedarlığa münasiplerini intihap ve tayinlerini İdare Meclisine arz ve teklif etmek ve bunlar haricinde bulunan memuriyetlere doğrudan doğruya münasiplerini tayin eylemek,

b — Her iki kısım memurların terfi, tecziye ve tebdillerini de aynı salâhiyet dahilinde icra etmek,

c — Iskonto ve kredi encümenince tetkiki icap eden işleri ihzar ve arz eylemek,

ç — Bankaya getirilen senetlerin matlûp evsafı haiz olup olmadığını ve kredi teklifatını tetkik etmek ve iskonto ve kredi encümenince verilecek prensip kararlarını icra eylemek, Merkez ve taşrada İdare Heyetlerine aittir.

E — Umum Müdürlük

Madde 77 — Umumî Müdür, İdare Meclisinin teklifi ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Reisicumhur tarafından beş sene müddetletayin edilir. Umum Müdür Meb'us veya memur olmayacağı gibi bir banka veya şirkette İdare Meclisi azası ve vazifesi devam ettiği müdetçe hiç bir banka veya şirkette hisedar dahi olamaz, bankanın temettüüne iştirak etmez. Bakayı hariçte ve mahkeme huzurunda Umum Müdür temsil eder.

Madde 78 — Umum müdür işbu nizamname ahkâmına ve meclisi idarece ittihaz edilecek mukarrarata tevfikân ban-

kanın umurunu tedvir eder. Bankanın en yüksek icra âmiri - dir. Meclisi idareye banka umuruna ait münasip göreceği her türlü teklifatı yapar. Umum müdür ve gaybubetinde umum müdür muavini meclisi idare müzakeratına re'yi istişârî ile iştirak eder.

Madde 79 — Umum müdür muavini de umum müdür gibi tayin olunur.

Temettüe iştirak etmez memur veya bir banka veya bir şirkette idare meclisi azası olmayacağı gibi vazifesi devam ettiği müddetçe bir banka veya şirkette hissedar dahi olamaz. Müdürü Umumînin gaybubetinde kendisine vekâlet eder.

Madde 80 — Muhasebe müdürü idare meclisinin teklifi üzerine Maliye Vekili tarafından tayin olunur. Temettüe iştirak etmez. Hiç bir banka veya şirkette alâkadar olamaz.

Madde 81 — Bankanın şubât müdürleri Umum Müdürün teklifile idare Meclisi tarafından tayin olunur. Şube müdürleri de vazifeleri devam ettiği müddetçe hiç bir banka ve yahut şirkette bir suretle alâkadar olamaz.

Madde 82 — Her şube müdürü riyaseti altında idare meclisince intihap edilecek üç kişilik istişârî bir heyet bulunur. Bu heyetin azalarından ikisinin ziraatle ve birinin ticaret veya san'atle iştigal eylemesi meşruttur.

Her azaya beher içtima için idare meclisince tayin olunan miktarda hakkı huzur verilir, idare Meclisi muamelâtın kesret ve icabına göre adedi beşi geçmemek üzere, bu miktar ve tertibi değiştirebilir. Bu heyet ya doğrudan doğruya veya umum müdürlüğün talimatına tevfikân lüzum görülecek mesail ve iskonto işleri hakkında istişârî reyini beyan eder. Müzakeratı bir defteri mahsusa kaydedilerek imzalanır.

Bu heyetin azaları alâkadar bulundukları işlere müteallik müzakeratta hazır bulunmazlar. Aza müzakerat ve mu-

karrerat hakkında resmiyet ve mahremiyeti muhafaza etmeğe mecburdurlar.

Madde 83 — Taşra şubelerinde müdür varsa müdür muavini ve muhasebeciden ve müdür muavini yoksa umum müdürlüğün intihap edeceği bir zatten mürekkep bir idare heyeti teşkil olunacaktır. Bu heyet umum müdürlüğün talimatına tevfikân lüzum görülecek işleri tetkik ve karar ittihaz eder. Bu heyetin kararları sırasile muntazaman hususî bir deftere yazılır.

Madde 84 — Banka memurları için bir talimatname yapılacaktır. Talimatname memurların terfî, tahvil, tecziye ve sair hususata ait ahkâmı havi olacaktır.

Madde 85 — Banka memurlarının hastalık, maluliyet, vefat ve infisal ve saire gibi hallerinde kendilerine veya ailelerine yapılacak yardımların şekil ve miktarlarını tesbit edecek ayrı bir talimatname yapılacaktır.

Madde 86 — Banka memurun ve müstahdemini bankaya müteallik muamelât ve hususat hakkında kat'i ve mutlak mahremiyet muhafazasile mükelleftir.

8 — Bilanço

Madde 87 — Bankanın hesap senesi bir kânunusanide başlar. 31 kânunuevvelde hitam bulur. Ancak ilk hesap senesi bankanın faaliyete başladığı tarihten itibaren 1932 senesi gayesine kadar olan devreyi camidir.

Madde 88 — Bankanın her sene tanzim olunacak bilânçosu Maliye Vekâletine tevdi ve umumî heyet içtimâından en az bir buçuk ay evvel resmî gazete ile neşrolunur. Bilânço bankanın mevcudat ve matlubatını, düyunatını, cüzdan mevcudunu, umumî masrafını, temettü miktarını ve sair icap eden hususları gayet vazih ve sarih olarak irae edecektir.

Madde 89 — Hissedarlar yevmi içtimaa takaddüm eden on gün zarfında banka merkezine gelerek mevcudat ve mu-

vazene defterini, kâr ve zarar hesabını, bilânçoynu, murakıpları ve Meclisi İdare Raporlarını tetkik edebilirler.

Madde 90 — Banka, meb'dei İdare Meclisince tayin edilecek tarihten itibaren her hafta vaziyetini muhtasaran gösterir bir bülten neşrederek gazetelere, ecnebi memleketlerdeki ihraç bankalarına, borsalara, ticaret odalarına ve sair mahallere gönderir. Bu bültende bir taraftan kasa mevcudunu, altın mevcudunu, altın karşılıklı döviz vaziyetini, dahilde tekiye edilecek senetler yekûnunu, ecnebi memleketlerdeki mevduatını, matlubu olan diğer kıymetleri, diğer taraftan sermayesini, ihtiyat akçesini, tedahülde bulunan banknotların miktarını, düyunatını ve borçlu olduğu diğer kıymetleri gösterir.

Madde 91 — Neşredilecek olan bültende tedavülde bulunan banknotların karşılığını teşkil eden altın miktarının yüzde nisbeti ve iskonto ve faiz hadleri de vazıhan gösterilecektir.

Madde 92 — Banka, iskonto ve faiz hadlerini değiştirdikçe Maliye Vekâletini haberdar edecek ve keyfiyeti resmi gazetede ve borsalarda ilân eyliyecektir.

Madde 93 — Maliye Vekâleti istediği anda banka muamelâtını haleldar etmemek şartile bankanın açık bulunduğu gün ve saatlerde bankanın her nevi muamele ve hesaplarını teftiş ve murakabe etmek ve her nevi malûmatı bankadan istemek hakkını haizdir.

Netice — İhtiyat akçesi

Madde 94 — Bankanın temettüleri şu suretle tevzi olunur :

A — Yüzde yirmi ihtiyat akçesine tefrik edildikten sonra,

B — Kalan miktardan itibarî hisse kıymetinin yüzde altısına müsavi miktar ilk hissei temettü olarak hissedarlara ayrılır,

C — Bakiyenin azamî yüzde beşini geçmemek üzere aylıklarının yüzde on ilâ yüzü nisbetinde ikramiye olarak memurlara, yüzde onu fevkalâde ihtiyat akçasına ayrılır.

Ç — Bu tevziattan sonra kalacak bakiyenin nısfı Hazineye, diğer nısfı da hissedarlara tevzi olunur.

Madde 95 — İhtiyat akçası sermayenin yüzde yetmiş beşine balığ oluncaya kadar temettüden ayrılan yüzde yirmi beşler ihtiyat akçası hesabına edinir. Yüzde yetmiş beşe balığ olduktan sonra her sene bu hesaba alınacak olan bu miktar yüzde ona tenzil edilir. Şukadarki : ihtiyat akçası sermayenin yüzde yetmiş beşine balığ olduktan sonra tekrar bu miktarın dununa tenezzül ederse yeniden yüzde yetmiş beşe balığ oluncaya kadar temettünün yüzde yirmisi ihtiyata alınır.

Madde 96 — Temettünün yüzde yirmisi ihtiyat akçasına alındıktan sonra kalan miktar hisselerin nominal kıymetlerine yüzde altı nisbetinde tevziat icrasına kifayet etmediği senelerde fevkalâde ihtiyat akçasından ikmal edilir. Hükümet bankanın teşekkülünün ilk üç senesi hisselerin nominal kıymetleri üzerinden hisedarlara verilecek olan senevî yüzde altı temettünün itasını taahhüt eder. Bu hususu teminen bankaya verilecek olan mebalığ bankanın faaliyetinin dört, beş, altıncı senesi hesabiyelerinde tedricen itfa olunur.

Madde 97 — Üç ay zarfında tahsil edilmeyen temettüat eshabı namına faizsiz tevdiat kaydolunur.

Madde 98 — Maddei mahsusasında Hâzineye intikal edeceği zikrolunan yüzde elli nisbetindeki temettü türk parasının kanunî istikrarı yapılacağına kadar beşinci maddede yazılı hazine tahvillerinin itfasına tahsis edilir.

9 — Muafiyetler :

Madde 99 — Bankanın teşekkülüne ve muamelâtı cariyesine müteallik bilûmum mukarrerat ve akitler, hisse senetleri ve ilânlar damga resmi ile diğer her türlü resim ve harçlardan muaftır.

Madde 100 — Bankanın bilûmum dahilî posta irsalât ve muhaberelerde telgrafları ücretten muaftır.

Madde 101 — Bankanın tesisatı için ecnebi memleketlerden getireceği kasaları, levazım ve teferruat gümrük resminden muaftır.

Madde 102 — Banka ile muamele icrası esnasında medyun veya kefilin göstereceği ikametgâh, kanunî ikametgâh addolunur ve bilâhare vukubulacak tebeddüller mahkeme ve icra salâhiyetini değiştirmez.

Madde 103 — Bankanın sermayesi, ihtiyat akçası ve A sınıfı hisselerine isabet eden temettü, her türlü vergi, resim ve harçlardan muaftır.

10 — Tasfiye:

Madde 104 — Kanun ahkâmına tevfikân bankanın tasfiyesi icap ettiğinde banka evvelâ alelâde borçlarını andan sonra da ihraç eylediği banknotları ödeyecektir.

Bedeli alınmak üzere bankava ibraz edilmeyen banknotların son ibraz gününün kuru üzerinden karşılığı bir veya bir kaç bankaya veya Hâzineye tevdi edilir. Bu bankalar veya Hazine, banknotlar ibraz edildikçe alelusul tetkik olunduktan sonra mukabilini öderler. Tasfiyeden on sene sonra şayet bedeli alınmak üzere ibraz edilmemiş banknot kalırsa bu banknotların kıymetten düştükleri ilân edilir ve bedelleri Hükûmete tevdi olunur. " Hisse; senetlerinin bedelleri başbaşa ödendikten sonra tasfiye neticesinde temettü kalırsa bu temettünün

yüzde sekseni Hükümete yüzde yirmisi hissedarlara tevzi olunur.

***HÜLÂSA* :**

Evlenme muayenesi hakkında tanzim olunan nizamnameye dair:

Kararname No. 11682

Umumî hıfzısıha kanununun 122 inci maddesi hükmüne tevfikân evleneceklerin nikâhtan evvel tıbbî muayeneye tâbi tutulmaları hakkında Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletince tanzim ve Şûrayı Devlet Riyasetinden tevdi olunan merbut nizamnamenin mer'iyete vaz'ı İcra Vekilleri Heyetinin 17/8/1931 tarihli içtimasında tasvîp ve kabul olunmuştur.

17/8/1931

**Evlenme muayenesi hakkında
Nizamname**

Madde 1 — Devletin bilcümle resmî sıhhat dairelerinde ve müesseselerinde evlenme muayenesi meccanen yapılır. Resmî tabipler evlenme muayenesini yalnız dairelerde ve müesseselerde meccanen icra ile mükelleftirler.

Madde 2 — Hususî tabiplerin ve Hükümet tabibinden agyri ettibayı resmîyenin verdiği sıhhat raporları mahallî Hükümet tabipliği veya vekili tarafından tasdik edilmedikçe mu-teber olmaz. Hükümet tabipleri bu raporları tasdik etmezden evvel mevcut kuyudattan hakkında sıhhat raporu verilen ev-

lenme namzedinin umumî hıfzıssıhha kanununun 123 ve 124 inci maddelerinde mezkûr evlenmeğe mani hastalıklardan birile malul olup olmadığını araştıracaklardır. Hükümet tabipliğinin resmî mührünü ve tabibin imzasını havi olmayan sıhat raporları muteber değildir.

Madde 3 — Evlenme muayenesi aşağıdaki tarzda icra olunur :

Tabipler her şeyden evvel evlenme namzedinin ahvali umumiyesine, görünüşüne bakacak ve umumî hıfzıssıhha kanununun 123 ve 124 inci maddelerinde zikrolunan hastalıklardan birile malul olduğu şüphesini verecek asar ve emare görmediği takdirde erkeklerde ve kadınlarda başka başka tarzda olmak üzere muayeneleri icra edilecektir.

Madde 4 — Erkeklerde yapılacak muayenede :

1 - Ağzda : Yanak ve dudakların gışayı muhatileri, dil ve dilin altı, damağ ve bel'um.

2 - Sadır batın ve zahirde cilt (bunlar gözle muayene olunacaktır).

3 - Koltuk altı, kasık ve dirsek ukdeleri;

4 - Kadipte : Ihlinin tazyiki ile ifrazın çıkıp çıkmadığı;

5 - Dizlerin aksülâmelleri dikkatle muayene olunacaktır.

Madde 5 — Kadınlarda ağız muayenesi erkeklerde olduğu gibidir. Bakirelerde bu muayenelerden başka yalnız dirsek ukdelerinin muayenesile iktifa olunur.

Madde 6 — 4 ve 5 inci maddelerde yazılı muayenelerde namzedin evlenmeğe mani hastalıklardan birile malul olduğuna dair delil ve emareler görüldüğü veyahut yalnız bu muayenelerle kanaat hasıl olmadığı takdirde muayene şu suretle tamik olunur.

Verem şüphesinde : Sadra kar üisga yapılacak ve namzedi tabibin gözü önünde balgamı alınacak, firengi şüphesinde firengi tedavi ve talimatnamesinin faslı mahsusunda zikrolun-

duğu veçhile kan, belsoğukluğu şüphesinde : ihlil ifrazatı alınarak muayeneye gönderilecektir. Cüzzam ve akıl hastalıkları şüphesinde : tabip fennin gösterdiği müteamil usullerde tafahhusatını tamik edecek ve karar ittihazı için icabında namzedi bir mütehassısa sevkedecektir. Lâburatuvar muayenesi yapılmayan yerlerde tabip bunu raporunda derceder.

Madde 7 — Muayene için müesseselere gönderilecek mevât mühür altında ve buna dair mahrem olarak yazılmış bir tezkere ile sahibinden gayri vasıta ile sevkolunacaktır. Muayene neticeleri kezalik mahrem bir tezkere ile tabibe bildirilir. Namzdi muayene eden tabip bizzat yaptığı muayeneye veya resmî lâburatuvardan yahut mütehassıs tabipten kendisine bildirilen neticelere nazaran evlenme namzetlerinin umumî hıfzıssıhha kanununun 123 ve 124 inci maddelerinde zikrolunan hastalıklardan birile malul olduğu kanaatim hasıl ettiği takdirde sıhhat raporunu vermez ve evrakı dosyasında hıfz etmekle beraber işi ait olduğu Hükümet tabibine de bildirir.

Madde 8 — Balgamında koh basili bulunanlar veya serirî olarak ilerlemiş sarî veremli olduğu tebeyyün edenler ile hançere veremine müptelâ olan namzetlerin evlenmesine müsaade olunmaz. Bu gibi evlenme namzetleri hakkında umumî hıfzıssıhha kanununun 124 üncü maddesi tatbik olunacaktır.

Madde 9 — Evlenme muayeneleri müstacel işlerden madduttur. Gerek namzedi ve gerek muayenesinde teşhisi kat'î vaz'ı için gönderilen mevaddı muayene eden resmî tabipler bu muayeneleri tercihan ve derhal icra edeceklerdir.

Madde 10 — Dairei resmiyede yapılan evlenme muayeneleri ayrı bir odada ve mahrem olarak yapılır. Kadınların muayenesi esnasında bunların efradı ailesinden biri hazır bulunabilir. Tabipler bu muayeneler netayicini mahrem tutmağa mecburdurlar.

Madde 11 — Muayeneye gelen namzetler isbatı hüviyet için nüfus tezkerelerini veya pasaport, hüviyet cüzdanı ve saire gibi resmî vesaiki ibraz ile mükelleftirler. Hüviyetinin sıhhatinden şüphe edilen eşhasın evlenme muayeneleri tema- mile hüviyetini ispat edinciye kadar icra olunmaz.

Madde 12 — Hususî tabipler tarafından evlenme muayeneleri de bu nizamname hükümlerine tevfikân yapılır. Hususî tabipler tarafından da evlenme namzedinin hüviyeti tahkik ve kendisi muayene edilmeden sıhhat raporu verilmesi memnudur.

Madde 13 — Bu nizamnamenin memnuiyet ve mecburiyetlerine muhalif harekette bulunan resmî ve hususî tabipler umumî hıfzıssıhha kanununun 282 inci maddesi hükümlerine göre cezalandırılırlar. Eğer bu hareketler türk ceza kanunu itibarile daha ağır cezayı müstelzim iseler türk ceza kanunları hükümleri tatbik olunur.

Madde 14 — Şûrayı Devletçe görülmüş olan bu nizamname neşri tarihinden muteberdir.

Madde 15 — Bu nizamnamenin icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

17/8/1931

HÜLÂSA :

Mesai saati hakkında :

Kararname No. 11783

5/7/1931 tarih ve 10976 numaralı Kararnameye zeyl- dir.

Bir teşrinievelden itibaren kış mevsimi için merkezdeki resmî daireler memurlarının 9 dan 12 ye ve 13 ten 17 ye ka-

dar yedi saat çalışmaları ve Vilâyetler memurlarına ait 7 saat çalışmanın da mahallin icaplarına ve memurun Kanunu ahkâmına göre Valiler tarafından tayin edilmesi İcra Vekilleri Heyetinin 28/9/1931 tarihli içtimasında kararlaştırılmıştır.

**Teşkilât, Fek ve İlhaka ait Karar-
nameler :**

HÜLÂSA :
Kürecik ve Birik nahiyeleri-
nin merkezleri hakkında :

Kararname No. 7816

Madde 1 — Malatya Vilâyetinde Akçadağ kazasına merbut Kürecik nahiyesinin merkezi Körsüleymanlı köyüne ve Arapkir kazasına bağlı Birik nahiyesinin merkezi Şotik köyüne nakil edilmiştir.

Madde 2 — Bu Kararname hükmünü icraya Dahiliye Vekili memurdur.

8/9/1931

REİSİCÜMHUR
Gazi Mustafa Kemal

Başvekil
İsmet

Dahiliye Vekili
Ş. Kaya

HÜLÂSA :
Karanlıkdere köyü hakkın-
da :

Kararname No. 7817

Madde 1 — Malatya Vilâyetinin merkez kazasına merbut İsmetpaşa nahiyesinin Karanlık Dere köyü mezkûr nahiyeden alınarak aynı vilâyetin Akçadağ kazası merkezine ilhak edilmiştir.

Madde 2 — Bu kararname hükmünü icraya Dahiliye Vekili memurdur.

8/9/1931

REİSİCÜMHUR
Gazi Mustafa Kemal

Başvekil
İsmet

Dahiliye Vekili
Ş. Kaya

HÜLÂSA :
Mihalgazi nahiyesinin Eski-
şehir merkez kazasına ilhakı
hakkında :

Kararname No. 7834

Madde 1 — Bilecik Vilâyetinde Söğüt kazasına merbut Mihalgazi nahiyesinin Lâçin, Demirciler, Bozaniç, Mayıslar, Ilica köyleri mezkûr nahiyeden alınarak Eskişehir Vilâyetinin merkez kazasına bağlı Yarımca nahiyesine ilhak edilmiştir.

Madde 2 — Bu Kararname hükmünü icraya Dahiliye Vekili memurdur.

14/9/1931

REİSİCÜMHUR
Gazi Mustafa Kemal

Başvekil
İsmet

Dahiliye Vekili
Ş. Kaya

HÛLÂSA :
Topan nahiyesi merkezinin
Mansurlu köyüne nakli hak-
kında :

Kararname No. 7886

Madde 1 — Adana Vilâyetinin Feke kazasına bağlı Tapan nahiyesinin merkezi merbut cetvelde isimleri yazılı köyler mülhakatını teşkil etmek üzere Mansurlu köyüne nakledilmiştir.

Madde 2 — Bu Kararname hükmünü icraya Dahiliye Vekili memurdur.

28 / 9 /1931

REİSİCÜMHUR
Gazi Mustafa Kemal

Başvekil
İsmet

Dahiliye Vekili
Ş. Kaya

Tamimler :**HÜLÂSA :**

929 ve 930 senelerine ait
harcirah yevmiye tekaüt ik-
ramiyeleri borçlarının 931
senesi bütçe kanununun 23
üncü maddesi mucibince icra
edilecek maaş tasarrufatından
verileceğine dair:

Ş. I**Vilâyetler idaresi umum müdürlüğü :****No. 4454**

Bazı taraflarda 1929, 1930 senelerine ait harcirah, ikamet yevmiyesi ve tekaüt ikramiyesi gibi borçların tesviyesi için mütemadiyen müracaat vaki olmaktadır. Mezkûr senelere ait borçlar 1931 senesi bütçe kanununun 23 üncü maddesi mucibince bu sene vukubulacak tasarrufattan tesviye edilecektir. Binaenaleyh bir müddet intizar etmeleri icap edeceğinin ve bu kabil matlubat Vekâletçe muntazaman kaydedilmiş olup bu sene zarfında kamilen tesviyesi mukarrer olduğunun alâkadarlara tebliğini tamimen rica ederim efendim.

2/9/1931

HÜLÂSA :

Hariciye vekâletinin umurunun vekâleten Şükrü Kaya beyefendi tarafından tedvir edileceğine dair:

Ş. II**No. 1650**

Memuriyetle Avrupa'ya azimet eden Hariciye Vekili Doktor Tefvik Rüştü Beyefendinin avdetlerine kadar Vekâleti müşarünileyle umurunun Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Beyefendi Hazretleri tarafından vekâleten tedviri Reisicümhur Hazretlerinin tasviplerine iktiran ettiği Başvekâleti Celîlenin 29/8/1931 tarih ve 6/2491 numaralı tezkere ile işar buyurulmuştur efendim.

Vekâlet dairelerine yazılmıştır.

HÜLÂSA :

Adliye vekiline Maarif vekilinin vekâlet edeceğine dair:

No. 1729

Mezunen Avrupa'ya gidecek olan Adliye Vekili Yusuf Kemal Beyefendinin avdetlerine kadar Vekâleti müşarünileyle umurunun Maarif Vekili Esat Beyefendi tarafından vekâleten tedviri Reisicümhur Hazretlerinin yüksek tasvibine iktiran ettiği Başvekâleti Celîleden iş'ar buyurulmuştur.

Vekâlet dairelerine yazılmıştır.

HÜLÂSA :

İsparta vilâyetinin Iğdır kazası isminin Eğridir şeklinde yazılmasına dair:

No. 1881

İsparta Vilâyetine merbut Iğdır kazası isminin Bayazıt Vilâyetinin Iğdır kazası ismine müşabeheti dolayısıyla muamelât ve muhaberatta bazı yanlışlıklar tahaddüs etmekte olduğundan badema bu yanlışlıklara mahal verilmemek üzere İsparta Vilâyetinin Iğdır kazası isminin Eğridir tarzında yazılması tensip edilmiştir. Bu suretle muamele olunması tamamen tebliğ olunur efendim.

Vilâyetlere ve birinci umumî müfettişliğe ve Vekâlet dairelerine yazılmıştır.

13 / 9 / 1931

**Mansurlu Nahiyesini teşkil eden
köylerin cetveli**

Bekirhacılı
Dermenciuşağı
Kayadibi
Saroğ
Mansurlu
Delialiuşağı
Oruçlu
Avuçlar
Kodas

Gafaruşığı
 Bürhaniye
 Ademibaba
 Kalayyüzü
 Çoruklar
 Kalkumaç
 Puhnu
 K1y
 Musalar
 Salam
 Köysekisi
 Şahmuratlı
 Çondu
 Balâgeçili
 Menge
 Toğuşu
 Divrikçakırı
 Balcıçakırı
 Köykeheri

HÜLÂSA :

Akhisar kazasındaki Marmara
 nahiyesi isminin Gölmar-
 mara narnile tahrir ve istimal
 edildiğine dair:

No. 1916

Balıkesir Vilâyetinin Erdek ve Manisa Vilâyetinin Ak-
 hisar kazalarında Marmara namındaki nahiye isimlerinin bi-
 ri birine müşahebetine mebni bazan yanlışlıklar tahaddüs
 etmekte olduğundan Akhisar kazasına merbut nahiyeinin ma-

hallince halk arasında Gölarmara namile anılmakta olduğu anlaşıldığından badema yanlışlığa mahal kalmamak üzere bu nahiye isminin resmî muamelât ve muhaberatta Gölarmara namile tahrir ve istimal edilmesi tensip edildiğı tamimen tebliğ olunur efendim.

Vekâletlere ve B. U. müfettişliğe ve Büyük Erkânı Harbiye Reisliğine arz ve vilâyetlere ve vekâlet dairelerine yazılmıştır.

HÜLÂSA :

Askerî orta mekteplerin altıncı sınıflarına alınacak talebeler hakkında :

No. 2013

1932 senesinden itibaren askerî lise ve orta mektepler talimatındaki şeraiti matlubeyi haiz olanlardan Konya ve Erzincan askerî orta mekteplerinin altıncı sınıfına alınacak talebeler hakkında Büyük Erkânı Harbiye Reisliğinden gönderilen tezkerenin bir sureti leffen irsal kılındı efendim.

Tamimen vilâyetlere yazılmıştır.

Büyük Erkânıharbiye Reisliğinin 19//9/1931 tarih ve 36033 numaralı tezkeresi sureti

1 - 1932 senesinden itibaren askerî lise ve orta mektepler talimatındaki şeraiti matlubeyi haiz olanlardan Konya ve

Erzincan askerî orta mekteplerinin altıncı sınıflarına alınacak talebeler için aşağıdaki esaslar ve nisbetlere göre kayıt ve kabul muamelesi yapılması muvafık görülmüştür.

A — Orta mektebi olmayan yerlerin ilk mekteplerinden birinci çıkanlar.

B — Orta mektebi olmayan yerlerdeki zabıt çocukları,

C — A ve B fıkralarındaki talebelerle kadro dolmadığı takdirde kasabalarda oturan türk çocukları ile ikmal edilir.

D — Bunlarla da kadro tamam olmaz ise orta mektebi olan şehirlerden nüfus nisbetinde talebe alınır. Faraza kadro noksanı on talebe olduğuna göre Erzurum, Erzincan, Sivas ve Malatya gibi şehirlerden müracaat bulunduğuna nazaran Erzurum ile Malatya'dan üçer, Erzincan ile Sivas'tan da ikişer talebe alınacaktır.

2 — A fıkrasına göre kabul edilecek talebe miktarı yüzde altmış ve B fıkrasına göre de yüzde kırk olacaktır. Taliplerin miktarına göre bu nisbetler değiştirilebilir.

3 — A, B fıkraları mucibince askerî orta mekteplerin altıncı sınıfına girmek isteyenler müsabaka yapılmaksızın kaydedilecektir.

4 — C ve D fıkralarına nazaran alınacaklar için müsabaka yapılacak ve muvaffak olanlar kabul edilecektir.

5 — Bu iki mektebin kadroları dar olduğundan maari fin bir çok orta mekteplerinin bulunduğu İstanbul ve emsali büyük şehirlerdeki çocuklar Konya ve Erzincan Askerî orta mekteplerine alınmayacaktır.

6 — Askerî liselerin 9, 10, 11 sınıflarına şeraiti lâzimedede ve kadronun müsaadesine göre talebe alınacaktır.

7 — Keyfiyetin şimdiden tamim ve tebliğini rica ederim efendim.

8 — M. M. Ve.ne Dahiliye Vekâletine, Maarif Vekâletine arz edilmiş O.. Mf. ne, K. O. K. larına Hr. Ak.

İzmir Mst. Mv. K., Sınıf Mf. lerine Hrb. Mp. İh. Z. Mp. K. ve As. Ls Mf. lerine yazılmıştır.

HÜLÂSA :

Berthhelemy hukuku idaresinden 96 inci sahifeye kadar olan ilk kısmı hakkında:

Ş. III

No. 177

Bazı Vilâyetlerden alınan tahriratlarda ; Atıf Byefendi tarafından tercüme edilen Berthelemy'nin «Hukuku İdare» sinin birinci sahifeden 96 ıncı sahifeye kadar olan kısmının gönderilmediği bildirilmektedir.

96 ıncı sahifeden itibaren idare mecmuasına ilâve olarak tevzi edilen mekûr eserin 1-96 ıncı sahifeye kadar olan ilk kısmı 35 sayılı mecmuada münderiçtir. Oradan ayrılarak gönderilen formaların başına ilâve edilmesi lâzımdır.

Keyfiyet tamim olunur efendim.

2/9/1931

HÜLÂSA :

Başvekil ve Hariciye vekiline vekâlet edecek zevat hakkında :

No. 2033

Memuren Atina ve Peşte'ye seyahatları esnasında Başvekillik Vekâletinin Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekili Dok-

tor Refik ve Hariciye Vekilliği Vekâletinin de Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Beyefendiler tarafından ifa edilmesinin Re-
isicümhur Hazretlerinin yüksek tasviplerine iktiran ettiği hak-
kında Başvekâleti Celileden gelen 30/9/1931 tarih ve 6/
2714 sayılı tezkerenin bir sureti leffen irsal kılındı efendim.

Vekâlet dairelerine, Vilâyetlere ve B. U. Müfettişliğe
yazılmıştır. 1/10/931

**Başvekâleti Celiletin 30/9/1931 tarih ve
6/2714 numaralı tezkeresi sureti**

Memuren Atina ve Peşte'ye seyahatları esnasında
Başvekillik vekâletinin Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekili D
Refik, Hariciye Vekilliği vekâletinin de Dahiliye Vekili Şükrü
Kaya Beyefendiler tarafından ifası Reisicümhur Hazretlerinin
yüksek tasviplerine iktiran eylediğini arzeyîrim efendim.

**Dahiliye Vekâletince Eylül ayı zarfında tekaüt
muameleleri ikmal edilip resmî senetleri
muntazam borçlar müdürlüğüne gönderilen
Yetim ve Tekaüt maaşları**

isim ve memuriyeti

Nev'i

tahsis

Digor nüfus memuru Rüştü Efendi.
Bakırköy kaymakamı Mehmet Sait Bey.
Çanakkale nüfus müdürü Hulûsi Bey.
Kuşadası İskân kâtibi Vefa Efendi.
Suşehri nüfus memuru İsmail Efendi.

Tekaüt.
Yetim.
Tekaüt.
Yetim.
Yetim.

İlgaz tahrirat kâtibi Mahmut Emin Efendi.	Tekaüt.
Daday tahrirat kâtibi İsmail Efendi.	Yetim.
Erzurum mektubî kalemi ser müsevvidi Mehmet	Fevzi Ef. »
Antalya nüfus müdürü Muharrem Bey.	Tekaüt.
Aydın iskân istatistik memuru İsmail Hakkı Ef.	Tekaüt.
Zağraicedit kaymakamı Abdülmecit Bey.	Yetim.
Bünyan hususî muhasebe memuru Azmî Efendi.	Tekaüt.
Ordu nüfus müdürü Salâhattin Bey.	Yetim.
Çivril nüfus kâtibi Mehmet Vehbi Efendi.	Yetim.
Şetek nahiyesi müdürü Ali Efendi.	Tekaüt.
Bigadiç nahiyesi müdürü Kemal Bey.	Yetim.
Karabiga nahiyesi müdürü Faik Bey.	Tekaüt.
Alaca kaymakamı Muharrem Bey.	Tekaüt.
Tozanlı nahiyesi sabık müdürü Abdurrahman Ef.	Yetim.
Genç Meb usu Celâl Bey.	Yetim.
Gümüş nüfus kâtibi Tahir Efendi.	Yetim.
Avlağı nahiyesi müdürü Halil Bey.	Tekaüt.
İlgın tahrirat kâtibi Sıtkı Efendi.	Yetim.
Amasya evrak memuru Şerif Efendi.	Yetim.
Susıgırlık nüfus memuru Ali Galip Efendi.	Tekaüt.
Lâdik kaymakamı Osman Nuri Bey.	Tekaüt.
Vilâyetler idaresi U.M.Ş.2. şefi Rifat Bey.	Tekaüt.
Ulukışla nüfus memuru Halil Efendi.	Tekaüt.
Sabık Erzincan Valisi Sabit Bey.	Tekaüt.
Dereli nahiyesi müdürü Sema Efendi.	Yetim.
Haran sabık kaymakamı Münir Bey.	Tekaüt.
Soma hususî muhasebe başkâtibi Zeki Efendi.	Yetim.
Zevker nahiyesi nüfus memuru Cazım Efendi.	Tekaüt.
Görelle tahrirat kâtibi Salim Efendi.	Yetim.

Aramızdan ayrılanlar

Göynük Kaymakamı Ali Sabri Bey vefat etti

Hacı Mehmet Nuri Efendi oğlu 1302 senesinde Edirne-
de doğmuş olan Göynük kaymakamı Ali Sabri Bey 1327 se-
nesinde Mülkiye mektebinden alâ derecede şadetname

alarak mezun olmuş ve 25
eylül 1327 senesinde Ha-
mamözü nahiyesi mü-
dürlüğüne tayin edilmiştir.

Çorak, Avlağı, Gidirli
nahiyeleri müdürlükle -
rinde bulunduktan sonra
eylül 1331 tarihinde Nu-
saybin kaymakamlığına ta-
yin edilmiş ve sırası ile De-
rik kaymakamlığı, Diyarı-
bekir Vilâyeti Muhacirin
müdürlüğü, Varto, Rumka-
le, Refahiye, Namervan,
Malazkirt, Haymana, Gölpazarı, Tavşanlı kaymakamlıklarında
bulunduktan sonra 14 ağustos 1331 tarihinde tayin edildiği
Gögnük kaymakamlığında vefat etmiştir.

Gayrı Resmî Kısım

Hukuku İdare

— Geçen nüshadan mabat —

İdare edenler de şahsî teşebbüs hukukuna gayrı malik ve garantisiz tâlî maiyyet memuru olmaktan çıkmak istemişlerdir.

Tahaavvüllerin tabîî bir çok sebepleri vardır. Meselâ âmir olan nazırların keyfî ve himayekâr vaziyetleri bu sebeplerden biridir.

Ve bu husustaki sui istimaller o kadar çoğalmıştır ki ancak bunlara parlâmento rejimi nihayet verebilmiştir.

İdare edenlerin garantileri ise kanunlar ve nizamlardan başka mafevk derecedeki âmirleri tarafından haklarında ittihaz olunan mukarrerat aleyhinde alâkadar makam nezdinde vazifei muayye- nei kanuniyeyi tecavüz talebinde bulunmaktır.

Âmirler tarafından aleyhlerinde ittihaz olunan kararlar zararları intaç etmiş ise bunların telâfisi imkânı bulunması idare edenlerin yine garantileri meyanındadır.

Amme hizmetlerinin muhtelif şekilleri

Amme hizmetleri bu iki kısımda toplanabilir.

1 — Arzı olan daire faaliyeti itibarile umumî hizmetler d'action tenitoiral elviyevî hizmetler, nahiye, komün hizmetleri.

2 — Dahilî tertip ve tanzimi itibarile reji şeklinde yapılan hizmetler, iltizam şeklinde yapılacak hizmetler ve imtiyazı verilmesi suretile yapılan hizmetlerdir.

İmtiyazı verilmek suretile yapılan hizmetler de ikiye ayrılabilir. Efradın bilâ bedel meccanen istifade ettiği hizmetler ile bir bedel mukabilinde istifade ettiği hizmetlerdir.

Memleket arazisi dahilinde ikamet eden efradın heyeti umum iyesinin müşterek ihtiyaçlarını temine hadim hizmetler umumî hizmetlerdir.

Meselâ bu kısımda ordu, posta ve telgraf ve saire gibi hizmetler vardır.

Elviyevî ve nahiye hizmetlere gelince: Bunlar da vilâyet veya nahiye dahilinde ikamet eden efradın heyeti umumiyesinin menafii hususiyelerini ve müşterek ihtiyaçlarını temine hadim hizmetlerdir.

Meselâ bu kısımda vilâyet yollarının ve yahut şehir yollarının muhafazası vardır.

Âmme hizmetleri ile vilâyet ve nahiye hizmetlerinin münasebetleri

Âmme hizmetleri ile vilâyet ve nahiye hizmet-

lerinin birbirlerine bir çok münasebet noktaları mevcuttur.

1 — Ademi merkeziyet makamlarda vali vilâyette ve mer kommünde âmme hizmetlerinin ifasında hükümeti merkeziyenin mümessilidir.

2 — Amme hizmetlerinin mütehassısı memurları ekseriya vilâyet veya kommü hizmetlerinde ifasına davet olunur. Meselâ yol mühendisi aynı zamanda vilâyet yollarına da nezaret ettirilir. Orman memurları kommün ormanını da devlet ormanı gibi idare eder.

3 — Vilâyetler bazan devlet âmme hizmetleri masraflarına ve bazan da nahiye hizmetleri masraflarına mecburî bir şekilde iştirak ederler. Bazan da bilâkis nahiye devletin âmme hizmetlerine ve yahut vilâyet âmme hizmetleri masraflarına mecburen iştirak ettirilir.

4 — Vilâyet ve kommün kendi masraflarında devletten bazan naktî muavenet görür.

Âmme hizmetleri ile vilâyet ve nahiye hizmetlerinin birbirleriyle olan münasebat noktaları yukarıda gösterilmekle bu münasebatın kat'î ve bazan da lüzumlu olduğu muhakkaktır. Yalnız hiç şüphesizdir ki hizmetlerin kimlere ait olduğunu tefrik ve tayin çok müşküldür.

Bu müşkülâta rağmen her hangi bir hizmetin hangi şahsı hükmiyeye ait olduğuna dair sabit bir kreturyöm mevcut değilse de Şûrayı Devlet içtihadı hizmetlerin hangi şahsı hükmiye ait olduğunu tayin için bazı esaslar vazetmiştir.

Meselâ:

1 — Amme hizmetlerinin ifası esnasında iras edilen bir zararın tazmini hangi şahsı hükmiye bütçesine ait ise bu âmme hizmetinin ifası da bu şahsı hükmiye aittir.

2 — Hizmet hangi şahsı hükminin menafii namına hali faaliyette ise bu hizmet o şahsı hükmiye aittir.

3 — Hizmeti idare edenler hangi şahsı hükminin otoritesine tâbi ise bu hizmet o şahsı hükmiye aittir.

İşte bu noktalar mümkün mertebe hizmetlerin kimlere ve yahut hangi şahsı hükmiye ait olduğunu tefrik ve tayin etmektedir.

Hangi bir âmme hizmetinin hangi bir şahsı hükmiye ait olduğunu bihakkın tayin etmek keyfiyeti rejiyon mes'elesini daha doğrusu rejiyonalist tezini koymaktadır.

Rejyonalist tezi

Amme hizmetleri ile kommün hizmetleri arasına sıkıştırılıp vilâyet tarafından ifa edilmekte olan hizmetler için vilâyetin iyi bir merkez olabilip olamayacağı mes'elesi pek çok münakaşa edilmiş bir keyfiyettir. Bir çok müellifler bu hususta vilâyetin iyi bir merkez olamayacağı fikrinde musırdırlar. Bu müellifler diyorlar ki vilâyet ihtilâli kebîrn endşeli teşkilâtçıların pek sun'î bir ibdaıdır. Vilâyeti teşkilden maksat eyaletlerin muhtariyetini kırmak ve

binnetice millî birliğı temin ve İdarî merkezi alâkadarlara yaklaştırmak idi. Halbuki bugün eyaletlerin muhtariyeti mevzuu bahsolmıyacağı gibi millî birlik temin edilmiş ve muvasala yolları tekemmül etmiştir. Binaenaleyh sun'î bir ihdas olan vilâyetin mevcudiyeti mahzurludur.

Vilâyet, eyaletlerin bütün inkişafını boğacak ve eyalet ile hükümeti merkeziye arasındaki rabıtayı kıracaktır. Bazı müellifler de vilâyetin asrın icabatı olan yeni İktisadî ve İçtimaî ihtiyaçları tatmin etmiyeceğini ve eyaletin tabîî servetlerini kıymetlendirmeyeceğini, teknik tedrisat ve bilhassa büyük ticaret limanlarını zamanın müşterek ihtiyacına tekabül ettirecek bir vaziyete ifrağ edemeyeceğini iddia etmektedirler. Ve nihayet daha vâsi bir mıntakanın rejyon bir çok vilâyetlerin birleşmesinden husule gelen mıntaka vilâyetin yerine kaim olmuş ve yahut ta vilâyetin fevkinde tesis edilmesi lüzumundan bâhsetmektedirler.

Rejyonalist tezinin kıymeti

Bu tezin doğru olan tarafı olduğu gibi yanlış olan tarafları da vardır. Meselâ vilâyetin sun'î bir ibda olduğunu iddia etmek yanlıştır. Teşkilâtçılar bilâkis hakikat endişesile vilâyeti yaratmışlardır. Sonra muvasala yollarının hali mükemmeliyette olduğunu iddia etmekte biraz hayalperetsliktir. Filvaki daha sühuletle muvasala yolları katediliyor. Fakat idarî merkezler ile daha fazla irtibatla bulunulmak arzusu vardır. Ve bunun içindir ki idarî

merkez, idare olunanlara daha yakın olmalıdır. Rejyonalist tezinin diğer müdafaa noktaları çok doğru çok varittir. Hakikaten bugün bazı teşebbüsât için - ki bu teşebbüsât bir âmme hizmeti teşkiline müsait değildir - vilâyet çok dar bir merkezdir.

Cari sulardan elektrik istihsali, vesaiti nakliye tesisat ve teşkilâtı elektrik kuvvetlerinin nakli, teknik tedrisat, muaveneti umumiye ve limanlar gibi millî servetlerin kıymetlendirilmesinde maatteessüf vilâyet büyük bir rol oynayacak vaziyette değildir. Bu âmme hizmetlerinin ifa edilmemesinden dolayı hemen yeni bir arzı taksimat yapmak lüzumu mevzuubahs olamaz. Yapılacak bu taksim belki hiç bir şeye yaramaz ve bilâkis ve belki de daha sun'î bir taksim olmuş olur. Binaenaleyh, vilâyet otoritelerine müsaade ederek aralarında anlaşmağa ve vilâyet sendikaları teşkili suretile müşterek ve umumî menafie müteallik bazı hizmetlerin teşkilât ve faaliyetlerini temin etmeğe çalışmalıdır. Bu suretle rejyonlar hakikî ihtiyaç esaslarına müstenit olarak kendiliklerinden teşekkül ederler. Yalnız şu ciheti de hatırdan çıkarmamalı ki bazı âmme hizmetlerinin idaresi noktasında rejyon kadrosunu idare edebilmek vilâyetin dar mıntakası için çok müşkül olacaktır.

Bu itibarla daha vasi bir mıntaka intihap etmekte faide vardır. Amme hizmetleri ile komün hizmetleri arasına sıkıştırılıp vilâyetler tarafından ifa ettirilmekte olan hizmetler için vilâyetin iyi bir merkez olabilip olamayacağı meselesi pek çok münakaşa edilmiş bir keyfiyettir. Bir çok müellifler bu hususta vilâyetin iyi bir merkez olamayacağı fik-

rinde musirdirler. Bu müellifler diyorlar ki, vilâyet İhtilâli kebirin endişeli teşkilâtçılarının pek sun'î bir ibdardır.

Vilâyeti teşkil eden maksat eyaletlerin muhtariyetini kırmak ve binnetice millî birliği temin ve idarî merkezi alâkadarlara yaklaştırmaktır. Halbuki bugün eyaletlerin muhtariyeti mevzuubahs olmayacağı gibi millî birlik temin edilmiş ve muvasale yolları tekemmül etmiştir. Binaenaleyh sun'î bir ibda olan vilâyetin mevcudiyeti mahzurludur.

Vilâyet eyaletlerinin bütün inkişafın boğacak ve eyalet ile Hükümeti merkeziye arasındaki rabıtayı kıracaaktır. Bazı müellifler de vilâyetin asrın icabatı olan yani İktisadî ve İçtimaî ihtiyaçları tatbik etmiyeceğini eyaletlerin tabii servetlerini kıymetlendirmeyeceğini teknik tedrisatı ve bilhassa büyük ticaret limanlarını zamanın müşterek ihtiyacatına tekabül ettirecek bir vaziyete ifrağ etmiyeceğini iddia etmektedirler. Ve nihayet daha vasi bir mıntakanın (rejiyon) bir çok vilâyetlerin birleşmesinden husule gelen mıntaka vilâyetin yerine kaim olmasını ve yahutta vilâyetin fevkinde tesis edilmesi lüzumundan bahsetmektedirler.

Mutedil Rejiyonalist noktai nazarının tarakkisi

Vilâyetçilik ve rejiyonalistçilik noktai nazarlardaki mahzur ve muhassent üzerine mutedil rejiyonlistlerin noktai nazarlari tefevvuk etmeğe başlamıştır. Netekim bu günkü fen memurları kadroları vilâyet gruplarına tekabül etmektedir. Yani birkaç

vilâyete bir fen memuru tayin edilmektedir ki şu halde rejyon sisteminde takip olunacak usul mevzuubahistir. Diğer taraftan tedrisat, ordu, sular, ve ormanlar meselesinde de vaziyet aynı şekildedir. Bahusus 1926 senesi eylül ve teşrinievvel tarihli kanunlar mutedil rejyonalist prensiplerini daha ziyade takviye etmiştir. Meselâ bütün vilâyet idare heyetleri lâğvedilerek yerlerine 22 tane muhtelif vilâyetlerin iştirakile interdepartementaux idare heyetleri teşkil edilmiştir. Ve vilâyet posta ve telgraf müdiriyetleri lâğvedilerek 16 tane rejyon posta ve telgraf müdürlükleri ihdas edilmiştir. Bizde de maarif eminlikleri teşkilâtı bu kabilden idi.

Amme hizmetlerde komün hizmetleri arasındaki mütevassıt hizmetlere gelince 5 teşrinisani 1926 tarihli kanun komünlerde olduğu gibi vilâyet sendikaları ihdasına müsaade etmiştir.

Bu suretle hususiyeti haiz mıntakalar, rejyonlar meydana gelmektedir ki belki bir gün yeni bir arzi taksimin başlangıcı olacaktır.

Bu suretle de memleketin iktisadî ve içtimai ihtiyaçları hakikî bir surette tatmin edilmeğe başlar.

Reji iltizam ve imtiyaz verilmek suretile yapılan hizmetlerin farkları

Hizmetleri ifa eden memurlar âmmе hizmetlerde doğrudan doğruya Hükümeti merkeziyeye, Vilâyete ait hizmetlerde vilâyete ve komüne ait hizmetlerde de komüne merbut bulundukları takdirde

bu memurların ifa ettikleri hizmetlere reji şeklinde ifa edilen hizmetler denir ki bazı müellifler bunlara idarei umumiye tesmiye ederler. Reji şeklinde ifa edilen hizmetler devletin en çok müracaat ettiği bir şekildir.

Devlet veya vilâyet veya komün muayyen veya götürü bir ücret ile hizmetlerin idaresini lâalettayin bir şahsa tevdi ederse bu şekilde yapılan hizmete iltizam suretile yapılan hizmetler denilir.

Nihayet bütün imtiyaz verilmek suretile yapılan hizmetlerde devlet vilâyet veya komün hizmetlerinin gerek tesisatın ve gerek muayyen bir müddet zarfında işletmesini bir şahsa veya bir şirkete verir iltizam ve imtiyazda şahsî hükümlerde hizmeti ifa eden arasında bir mukavele mevcuttur. Teati olunan mukavelenamede hatırdâ tutulması lâzım gelen iki nokta vardır :

1 — Hizmeti iltizam edeceği tesisatı yapmak.

2 — Bu tesisatı muayyen bir müddet zarfında (azamî 99 sene zarfında işletmektedir).

Bu hususta hidematı umumiyei nafia bahsında mufassal malûmat verilecektir.

Memurlar

Şimdi âmme hizmetlerini ifa eden memurların tariflerini yapalım: Doğru bir şekilde memurun tarifini yapmak biraz müşküldür. Şimdiye kadar yapılan tarifât hep başka başka şekillerdedir.

Fakat en şümullu manada : Hidematı umumi-yenin idaresi vazifesile mükellef her şahsa memur denir.

Fakat diğ er tariflerde memur sultai âmmenin vek  letini devletten almış olan şahıslara denilmektedir. řu halde bu tarife göre sultai âmmenin vek  letini devletten almayıp yalnız umuma ait şeylerin idaresine iştirak edenlere memur denilemez.

Fakat her türlü tariflerde müessesatı sınaide müstahdem olanlar ve devlet tarafından yevmiye ile ve konturat ile istihdam edilen amelelere memur denemez. Memur keretury m : Birine memur denilebilmek için kendisinin evvelâ memurların adedini tayin ve tesbit eden daimî bir kadroya dahil olması ve saniyen muntazam ve daimî bir kadro dahilinde hidematı umumiyei ifa etmesi şarttır. Ancak bu takdirde hakikî manada memur denilebilir.

Devlet ile memurun münasebatı hukukiyesinin nevi

Hukuku idarenin henüz mevzuu bahsolduğu bir zamanda Mösyö (Perike) hukuku medeniye esasatından hareket ederek devlet ile memurun arasındaki münasebatı hukukiyenin hukuku medeniyedeki hizmet ücretine müşabih olduğunu iddia etmiştir.

Bilâhare bu hususta (Laferiyer) ve (Oryonun) fikirleri ortaya atılmıştır. Bu müellifler vezaifi umumiyenin tevcihi sultai   mme tasarrufudur diyorlar. Bu itibarla sultai   mme tasarrufu mütekabil bir takım vekaip tevhit etmektedir. Fakat bu tasarrufun vahid ltaraf olması devlete vekaibinin tadili hakkını tevhit ve bahşetmektedir.

Son zamanlarda Mösyö (Tisiye) tarafından yeni bir nazariye ortaya atıldı. Ve bu nazariye hukuku idare içtihadatında da kabul edildi, hatta Şûrayı Devlet içtihadı da bu merkezdedir. Bu nazariyeye göre devlet ile idare arasında bir mukavele vardır. Fakat bu mukavele hukuku medeniyenin tesbit ettiği şekilde değil, belki bir hukuku âmme mukavelesidir.

Mukavelenin bu hususiyetinden bir çok neta-yici hukukiye tevellüt edecektir.

1 — Devlet ile memur arasındaki ihtilâf idarenin hakkı kazasına tâbidir.

2 — Tarafeyn mukaveleden mütevellit hukukta müsavi değillerdir. Devlet ve yahut tarafı diğerin rızasına bakmaksızın mukavele şeraitini tadil hakkına maliktir. Bu fikir de diğeri gibi devlete ayni hukuku bahşetmektedir. Fakat ihtilâfın idarenin hakkı kazasına tâbi olması memura bazı zımanı kanunî temin etmektedir. Memuriyetler nasıl ihdas olunur. Umumî bir hizmetin tesisi kuvvei icraiye'nin salâhiyeti meyanına dahildir. Kavaninin tatbik ve icrasını devleti idare etmek salâhiyetini teşkilâtı esasiye kanunundan alan kuvvei icraiye muhtelif devlet vezâifini mevcut ve muhtelif sınıf devlet memurları arasında taksim etmek için memur heyetleri teşkil ve ihdas eder. Masrafsız hidematı umumiye tesis imkânı olmadığı için her memurun tayini ile devlet mâliyesi bir takım taahhudata girmiş olur. Bütçe umur ile iştigal eden makam bunlar için lâzım gelen tahsisatı mecliste kabul ettirmek vazifesile mükelleftir.

Memurların kadrolarını kabul ve tasdik eden kuvvei teşriiyedir. Kadrolardaki memurların adetleri de kuvvei icraiye tarafından tesbit ve kuvvei teşriiye tarafından tasdik edilir, Kadroların teşkilini kuvvei teşriiye yapar ve bu kadroya tayin edilecek memurların tayinini kuvvei icraiye yapar. Evvelce memuriyetlerin ihdası teklifi kuvvei teşriiye tarafından yapıldığı halde bazı esbap dahilinde bu teklif hakkı kuvvei teşriiyeden nezedilmiştir, El- yevm yeni memuriyetlerin ihdası teklifi doğrudan doğruya kuvvei icraiye tarafından yapılmalıdır. Binaenaleyh gerek memurların kadrosunun tezyit veya tadili, gerek maaşlara vaki olacak zammıyat için vaki olacak teklifat kuvvei icraiye tarafından yapılacaktır. Ve teklifatta Maliye Vekilinin imzası bulunacaktır.

Memurlar nasıl tayin edilir: Parlâmento azaları, reisicumhur, merler, ticaret sanayi odaları hariç olmak üzere devletin bilcümle memurları reisicümhur tarafından tayin edilir. Fakat buna imkân görülemediğinden ve ademi merkeziyet esasatma göre hareket etmek mecburiyeti olduğundan reisicümhur memur tayin etmek üzere başkalarını tevkil etmiştir. Bu itibarla nazırların ve vekillerin bu vekâlete istinaden memur tayin etmek hakları vardır. Fakat reisi hükümetin hakkı intihabı mutlakdır. Fakat bazan kavanini mahsusa dairesinde hakkı intihabını istimal etmek mecburiyetindedir.

Reisicümhurun memur tayini hususundaki mutlak surette memur tayin etmek hak ve serbestisi bilhassa valiler ile sefirlerde caridir. Bunların yalnız tebaadan olması kâfidir.

Başka şerait aranmaz, maahaza kavanini mahsusa reisi devletin memur tayinindeki hakkını tahdit eder. Ve tayin olunabilmek için muayyen şerait lâzımdır. Bu şartların birisi yani devletin tayin edebilmesi için bazı makamatin noktai nazarını almak mecburiyetindedir. Fakültelerde meclisi müderrisin tayin muamelesini inha etmelidir. Bu şartlardan İkincisi ehliyet şartı reisi devletin hakkı tayini bazı namzedin ehliyeti şeraitinden dolayı tahdit edilmiştir. Bu ehliyet şeraiti de bunlardır. Milliyet şeraiti, haysiyet şeraiti, askerliğini ifa etmiş bulunmak şeraiti bu tatad edilen maddî ehliyetlerden maada namzette fikrî ehliyetler de aranır. Meselâ muayyen bir tahsil ifa etmiş olması yapılan müsabakada ibrazı ehliyet etmiş olması lâzımdır. Bundan maada memurlar yemine tâbidir. Bu yemin evvelce bir sadakati esasiye yemini idi, fakat bugün memur malile, canile cümhuriyete sadık kalacağına, cümhuriyetin bakası için her şeyi feda edeceğine, cümhuriyetin kanunlarla icrayı ahkâm edeceğine dair yemin eder.

Her vatandaş bazı kayıt ve şart altında memur olmak hakkını haizdir. Bu umumî kaideye bazı esbabı siyasiyeden dolayı meselâ Fransa'da kral ailesine mensup hiç bir kimse memur olamaz. (Askerî ve mülkî) her hangi bir tarikata mensup papaslar memuriyette bulunamaz. Memur olacaklar muhakkak lâik olmalıdır.

Diğer taraftan reisi hükümetin memur tayini hakkı yalnız münhal olan memuriyetlere münhasır olduğu gibi hali hazır kaydile de mukayyettir. Yani

evvelâ münhal memuriyet bulunmalı ve elyevm münhal olan bir memuriyete memur tayin edilebilir. Yoksa ilerde inhilâl edecek bir memuriyete memur tayin edilemez.

Memur tayini hakkı olan zat hatta münhal bulunan bir memuriyete dört beş ay münhal bırakmak suretile memur tayin edememezlik edemez. Zira oraya tayin edilecek zatın hakkı terfiine mâni olmuş olur. Bu bapta Şûrayı Devletin bir kararı vardır. Hatta bir nazır kalemi hususisinde bulunan bir memuru bir memuriyete tayin etmek hakkına malik değildir.

Bunun sebebi nazırların tanıdıkları adamlarda ehliyet aramaksızın öteye beriye tayinlerine mâni olmak içindir. Bu suretile tayin tabiatile diğerlerinin hukukuna bir tecavüzdür. Bu şekle nazır vasiyetnamelerine nihayet verme usulü derler.

Ve zaifi umumiye memuru tayini mes'elesi:

Memurun vazifeye başlamasına yerleşme derler. İşte bu dakikadan itibaren memuriyetin icap ettiği hukuk ve salâhiyetlerden istifade etmeğe başlar. Ve devlet ile kendisi arasında hukuku vekaip doğar.

Hizmeti umumiyei ifa edecek memurlar iki şekilde tayin edilir.

- 1 — Doğrudan doğruya tayin.
- 2 — İntihap suretile tayin, bunun şeklini kanunlar tayin eder.

Memurların vecaibi

Prensip itibarile memurlar bütün zamanlarını hükümete medyundurlar. Memurların diğer başka meslekler ile iştigal etmeleri memnudur. Tabiî devletin menafiini temin etmekle mükelleftirler. Başka bir meslek ile iştigal ederlerse devletin menafiini muhafazada taallül göstermiş olurlar.

Hatta memurların kendi dairelerinde yapılan münakaşa ve müzayedeye iştirakleri de menedilmiştir. Binnetice memurların vezaifi memuriyetlerini sui istimal etmemeleri için devlet her türlü tedabiri ittihaz etmiştir. Şurasını da ilâve etmelidir ki memur ifa edeceği vazifeyi vicdanını müsterih edecek şekilde ifa etmelidir.

Memurların bundan başka bir takım vecaibi de vardır. Memur ketum olmalıdır. Ve öğrendiği ittila hasıl ettiği devlet esrarını muhafaza etmelidir. Hakkâmda tarafeyn hakkında bildiklerini sureti kat'iyede faş etmemelidir.

Askerler, memleketin müdafaasına müteallik mes'elelerde ne derece kıskanç davranmalarını söylemek bilüzdür. Memurların sıtkile ifayı vazife etmeleri de şarttır. Şekli telebbüsleri itibarile haysiyet ve şerefi devleti muhafazaya ne kadar mecbur iseler sadakat ile ifayı vazife etmek için de kalben kendi şereflerini devletin haysiyetini gözetmelidir.

Amirlere sadakat demek hiç bir vakit istiklâllerini muhafaza etmemek demek değildir. Diğer taraftan memurlar itaatkâr olmalıdır. Dissipine olmalıdır.

Fakat vazifenin şekline göre memurların az veya çok itaatkâr olması lâzımdır. Meselâ bir müdürün vekiline karşı olan itaati hiç bir zaman bir mahkeme reisinin vekiline olan itaati gibi değildir. Hâkim her türlü nüfuzdan biri olmaktır. Yalnız müddeiumumiler ikamei dava için hükümetin vereceği emre itaat etmekle mükelleftir. Fakat makamı iddiada bir dava için iddianamesini dermeyan ederken tamamilе vicdanına tâbi olacaktır.

Askerlerin itaat hususunda daha şekilperest olmaları lâzımdır. Askerlikte itaat mecburiyetinin hududunu tayin etmek için çok müşküldür.

Devairi devletin bazısı diğer devaire bazı emirler verebilir. Yani muayyen bir şeklin kanunen şu veya bu surette halledilmesini emredebilir.

Tabîî, kanunî emri hüsnü telâkki etmek lâzımdır.

Mes'elede hiç bir zaman ve amur propr, idare istiklâli mes'elesini mevzuu bahsetmemelidir. Şayet bir daire diğer bir dairenin meselâ ciheti askeriye kanunuî emirlerini İska etmiyecek olursa tahrirî ve kat'î emirler verilir. Bu suretle mes'uliyet iddiası da emri telâkki eden dairece mevzuu bahis değildir. Amir ve memur arasında bu gibi noktai nazar ihtilâfı olamaz. Verilen emri memur kanun olmak şartile icra etmekle mükelleftir. Aksi takdirde mes'ul olur. Fakat kanunî olup olmamasında tereddüt edecek olursa âmirin sarahaten ve tahriren vereceği emri infaz ile mükelleftir.

Bilhassa ciheti askeriyede tahsisatın mefkudiyetinden dolayı levazım dairesinin, kumandan ta-

rafından verilen bir emri infaz etmemeğe salâhiyeti yoktur, yalnız tahrirî bir emir talep edebilir.

Ciheti mâliyyede de âmiri ita ile muhasebenin tefrikindenberi muhasip ita emrine iktiran eden bir tediye evrakın noksan olmasından dolayı refedilebilir. Zira muhasip evrakı müsbitenin tamam olduğunu tesbit ile mükelleftir. Aksi takdrde noksan evraktan dolayı tediye etmiş olduğu meblâğı tanzim etmesi lâzım gelir. Halbuki âmiri ita evrakın noksan olmasına rağmen tekrar tediye tahriren emrederse vermiş olduğu emri tahrirî evraka raptedip tediye ifa etmekle mükelleftir ve mes'uliyetten kurtulmuş olur. Yalnız muhasibin mes'eleden âmirine malûmat vermesi şarttır.

Devletin memurlar üzerindeki salâhiyeti

Devletin memurları üzerindeki salâhiyetleri ikiye ayrılır:

- 1 - Silsilei meratip hususundaki salâhiyeti,
- 2 - İnzibatî salâhiyeti silsilei meratip hususundaki salâhiyeti âminin madununa emir vermek hakkı madununun ittihaz etmiş olduğu kararların tasdik, tadil veya reddi hakkı ve yahut madunun yerine kaim olmak hakkı.

Silsilei meratip hususundaki salâhiyetinden bir de memuru devletin menafiini daha ziyade temin edecek yerde istihdam etmek suretinde tecelli eder. Meselâ, memurun ehliyet ve zekâsı filân işte istihdamını icap ettirir. İşte âmir bu memuru orada istihdam etmeğe hakkı ve salâhiyeti vardır. Maahaza

buhusus ta memurun kanunile tahdit edilmiştir. Bu gibi nakil ve tedbirler için memura tebdilinden evvel esbabı nakli bildirecektir. (Bizim memurun kanunda bu hakkı yoktur).

Tabiî bu nakil keyfiyeti bazen inzibatî şekillerde yani cezaî olur.

İnzibatî salâhiyete gelince: Memurların hatalarını cezalandırma şeklinde tecelli eder. İnzibatî fiiller cezaî ve medenî fiillerden tamamile müstakildirler. Yani inzibatî fiiller cezaî ve medenî fiilleri intaç etmez. İnzibatî fiiller memurların inzibata taallûk eden hatalarını cezalandırır.

İnzibatî cezalar bunlardır. Manevî cezalar ihtar, tevbih, maddî cezalar, maaş kat'ı, kıdem tenzili, terfiden mahrumiyet, memuriyetten mahrumiyet ve resmen tekaüde sevk.

Memureynin hukuku

Memuriyet bu titr sahibine hürmet ve şerefi bâis olan imtiyazatı temin eder. Meselâ muayede-lerde hazır bulunmak, üniforma taşımak gibi bu mes'ele o kadar basit olarak telâkki edilmemelidir. Zira hükümet sırf bu mes'elesini nezaketi itibarile teşrifatı umumiye kanunu yapmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu gibi imtiyazattan maada memurun bir takım hukukî evsafı haiz hakları vardır.

Birincisi terfi ve terakkidir. Tabiî, hayat ve istikbalini tevdi ettiği gibi bir meslekte terakki etmek bir memurun başlıca hakkıdır. Bu itibarlar pistonaj usulü sakimine bir nihayet vermek için hükümet te-

rakki mes'elesini tayin etmiş ve bu suretle memurlarına hem haklarını vermek ve hem de mesleke rabıtarlarını takviye etmek istemiştir.

Terfi ve terakki meselesinde memura her sınıf için bir staj müddeti kabul etmiştir. Her terakki eden memur terakki ettiği sınıfta bir müddet kalacaktır. Ancak müddeti ikmal ettikten sonradır ki tekrar terfi edebilir. Maahaza diğer bir nokta da derpiş edilmiştir ki terfi ve terakki meselesinde rol oynayan yalnız kıdem değildir. Belki ehliyettir de. Binaenaleyh iki sülüs kıdem ve bir sülüs ehliyet, ve bu suretle terfi terakkileri mevkii fiile koyacak vekillere de bir sülüs için açık kapı bırakılmıştır.

Memurun için umumî bir kanun olduğu gibi bu noktaları tesbit eden her dairenin ayrıca kanunları vardır. Meselâ, zabitanın, Şûrayı Devlet memurlarının, muallimlerin terakki ve terfii ve sair memurunin diğer bir hukuku da memurunin tahvil ve nakil ve vekâlet emrine almak noktalarında memurun kanununun kendilerine bahşettiği hukukun heyeti umumiyesidir. Bu kanun memurları âmirlerin keyfî muamelâtından kurtarmıştır. Bu itibarla bugün memurlar istenildiği gibi tahvil ve nakil ve azledilemezler. Zira bunların hukukunu temin etmek üzere kanunlar ve nizamlar vazolunmuştur. İşte bu kanun ve nizamlar memurlar için bir kefalet mes'elesidir.

Binaenaleyh birinci de ve birinci şekilde umumî bir garanti vardır. Bu garanti nedir? Müessesatı resmiedeki bilûmum mülkî ve askerî memurlar, müstahdemler ve ücretli amelelerin şahsî dosyaları vardır. Bu dosyalar bunlar hakkında ittihaz olunan

kararları ihtiva eder. Bunlar mahremdir. İnzibatî bir karar ittihaz edilmezden evvel, yani nakilleri, tahvil veya idareten azil veya vekâlet emrine alınmazdan evvel esbabı tahriren memura bildirilecektir. Memur da tahriren müdafaasını yapacaktır. Bu müdafaâ neticesindedir ki memur hakkında inzibatî bir karar ittihaz edilebilir ve hatta ittihaz edilen karardan müteessir olan memurun daha mafevk makam olan Şûrayi Devlete hakkı müracaatı vardır.

Bu garanti umumidir. Bundan maada memuriyetin nevine göre de başka garantiler mevcuttur. Meselâ hakkında bir karar ittihaz edilecek bir memurun doğrudan doğruya âmiri istimzaç edilir. Askerler için de ayrıca garantiler mevcuttur. Bu garantilerden maada vazıı kanun memurinin hukukunu muhafaza etmiş olmak için hakkından ittihaz edilen kararlardan dolayı Şûrayi Devlete müracaat etmek hakkını vermiştir. Binaenaleyh bir memur kendi aleyhinde ittihaz edilmiş bir karara Şûrayi Devlet nezdinde itiraz edebilir. Şûrayi Devletin bu memur hakkında ittihaz edeceği karar kat'idir. Devlet memuruna ifa ettiği vazifeden dolayı bir de ücret vermek mecburiyetindedir. Bu ücrete maaş denir. Bu maaşın hayatı hususiyede mevcut şekillerden bir farkı vardır ki hariçte patron amele ile yevmiyenin miktarını münakaşa etmek hakkına malikken, memuriyette bu mes'ele mevzuu bahis değildir ve memur ile devlet bu hususta müsavi bir vaziyette değildir. Maaş ahkâmı kanuniye ile daimî bir zaman için evvelden tesbit olunmuştur. Her rütbe ve her memuriyet için sabit maaşlar vardır. Bina-

enaleyh maaş muayyen memuriyetlere mahsustur. Yoksa memurlara mahsus değildir. Maaşların miktarı hazan iradei milliye ile hazan vekâlet kararı ile kuvvei teşriye tarafından tesbit olunur. Maahaza devlet memurlarının maaşlarını Bütçe kanunlarını tesbit etmek itibarile kuvvei teşriyenin tasdikına iktiran etmiş olur. Ücretler hazan vekâlet emrile tesbit olunmaktadır.

Devlet, memurlarına kaç şekilde nakten tahsisat veya aidat vermektedir.

1 - Devlet memurlarına maaş namı altında bir tahsisat ve yahut aidat vermektedir.

Maaş memurun şahsî sâyi ve amelinin ücretidir. Bu ücrete bazı defa naktî bir tahsisat ta ilâve edilir. Meselâ tedrisatı iptidaiye muallimlerine mesken bedeli olarak verilen tahsisat gibi, valilere verilen makam maaşı gibi müessesatı devlette maaş sabittir. Maahaza bazı dairelerde bu esasa muhalif olarak sabit olan miktardan başka çalışmasile mütenasip yani çıkardığı iş adedile mütenasip ayrıca bir aidat verilir. Meselâ Avrupa divanı muhasebat memurları muayyen maaşlarından maada çıkardıkları iş adedine göre ayrıca bir aidat alırlar.

Tahsildara gelince: Avrupada bunların muayyen ve sabit bir maaşları olmayıp tahsilât miktarı üzerinden aidat alırlar. Bu usul hem devletin bu husustaki sabit ve muayyen olması lâzım gelen masrafının tenziline yardım eder ve hem de memuru fazla çalışmağa, fazla tahsilâtta bulunmağa teşvik eder.

2 - Saniyen memurlar aldıkları maaşlardan maada (gratifikasyon) aidat namile para alırlar. Avrupada ekseri nezaretlerde memurlara maaşlarından başka ayrıca gratifikasyon verirler.

3 - Maaş ve aidattan başka memurlar bazı defa da tazminat alırlar. Bu tazminat memurlara memuriyetlerinden dolayı sarfindan içtinap edemedikleri bazı masarife karşılık olmak üzere verilir. Mselâ müfettişlere verilen tazminat, valilere verilen devir tazminatı, sefirlere verilen temsil tazminatı gibi.

Maaşlar her ay verilir. Bazı memleketlerde peşinen bazı memleketlerde de her ay nihayetinde verilir.

Devlet memurlarına nafakalarını, iâşe ihtiyaçlarını temin için maaş verir. Binaenaleyh memur ifayı vazife esnasında vazifesinden başka mesail ile işğal etmemek mecburiyetindedir. İhtiyaçlarını ve çtimaî vaziyetini düşünmemesi lâzımdır. Esasen bu itibarladır ki bir memurun maaşının kabili haciz olan kısmı mahdut ve mukayyettir. Eğer maaşının tamamı haczedilecek olsa memur ihtiyacını temin edemez. Ve bu itibarla bihakkın ifayı vazife edemez. Avrupada memur maaşlarından yapılan tevkifat bine kadar humsu «5000» e kadar rubu 6000 den yukarı sülüstür. Bilâhare 2000 ni tecavüz etmiyen maaşlar için onda üç tevkif edilebilir. Ve onda biri imtiyazlı alacaklar için tahsis edilebilir.

Bir memurun maaşının fazlasının kabili haciz olmaması o memurun şahsile ve memuriyeti ile kaimdir. Binaenaleyh veresesine şamil değildir. Bir de memurun aldığı tazminatın mecmuu kabili hacizdir.

Tabiidir ki bir memurun maaşı, hakkındaki inzibatî kararın tatbikından dolayı tevkif olunabilir.

Bir kaç yerden maaş almak meselesine gelince:

Bir memur bir kaç yerden maaş alıyorsa ancak birisinin mecmuunu alabilir. Ve diğerlerinin ancak nısfını alabilir. Bunlar 20,000 franga kadar bir kaç yerden bilâ tevkifat maaş alabilirler. Fakat bilâhare kanun tadilâta uğramış ve birinci maaşının tamamı, İkincisinin sülüsünü ve üçüncü maaşının rubunu alabileceği tesbit olunmuştur. Yalnız vazı kanun işbu kaidenin senevi 3000 frank tahsisatı tecavüz ettiği takdirde tatbik edileceğini tesbit etmiştir. Harbi umuminin cihan iktisadiyatındaki yapmış olduğu karışıklık memuriyet hayatında tesirini gösterir. Memurlar almakta oldukları mahdud ve muayyen maaşla hayatlarını tanzim edememeğe başladıklarından memuriyeti terk ve kazançlarını hariçten tedarike başlamışlardır. İstifadeler çoğalmağa ve binnetice hidematı umumiyei devlet sekteye uğramak tehlikesini gösterdiğinden hükümetler derhal bazı tedbirler ittihaz etmeğe mecbur olmuşlardır. Ve derhal hükümetler memurun maaşatını tezyit ettikleri gibi bu bapta başkaca kararlar ittihaz etmişlerdir. Tezyit edilen maaşat miktarından nisbeten memurunun ihtiyacatını tatmin etmeğe başlamıştır.

Nail olduğu bu nimete mukabil diğer taraftan vazı kanun bazı mevzuat ile bazı külfetler tahmil etmiştir. Meselâ ceza kanununun rüşvet hakkındaki ahkâmını şu şekilde tesbit etmişlerdir. Doğrudan doğruya kontrol etmek hakkına malik olan veya vilâyet veya nezaret vazifesile mükellef olan bir me-

mur veya bir müstahdem gerek filen ifayi vazife ettiği esnada ve yahut mezun bulunduğu esnada ve hatta istifa, azil veya tekaüdünden beş sene geçmeksizin her hangi bir işten veya her hangi bir mes'eleden gösterdiği sühulete binaen hissesi iştirak alırsa, hem hapsedilir ve hem de cezayı naktî alınacaktır.

Velhasıl vazıı kanun kendi knotrol veya iradesine tevdi olunan her hangi bir işten istifade etmeğe kalkışan bir memuru selâmeti memleket namına tecziye etmektedir.

Bu şekilde tabîî memurlar hidematı umumiyyeyi ifada devam ettikleri gibi bilvasıta gayri meşru vaziyetler ihdasından da içtinap etmişlerdir.

Bu memurlara maaş itibarile maddî menfaatler temin edildiği gibi hükümet gene memurların istifalarına nihayet vermek için onların terfilerini temin etmiştir

Meselâ her sınıfta muayyen müddeti ikmal eden bir memurun derhal mafevk sınıfa geçmesi temin edilmiştir. Gene bu noktai nazardan dolayı mukaddema iki memuriyet bir şahısta içtima ettiği zaman İkincisinden ettiği istifade yüzde elli nisbetinde iken bu defa vazıı kanun bu nisbeti memurların lehinde olarak tezyit etmiştir.

Bundan maada hükümet hayat pahalılığını nazarı dikkate alarak evli ve çocuğu olan memurlar ile bekâr ve çocuğu olmayan evli memurları tefrik etmiştir.

Ve zevceleri 16 yaşına kadar çocukları için evli memura bir aidaat vermeğe başlamıştır. (Aile için verilen aidaat tevkiif edilemez.)

Memurun hukuku meyanında bir de bunlara karşı vaki olacak tahkir, zem ve kadeh cürümlerine karşı bunları devletin himayesi vardır. Kanunu cezada müeyyedeleri mevcuttur.

Tekaüt meselesi

Memurlar yalnız faal oldukları zaman değil belki faal olmadıkları zamanlarda hükümetten tahsisat alırlar. Hükümet onların çalışmayacakları zamanlarında da muavenet ve ihtiyaçlarını tatmin etmektedir. Hatta bu muaveneti yalnız hayatında değil, vefatında da ifa etmektedir. Zevcesine ve hatta sinni rüşte kadar evlâtlarına muavenet temsil edilmektedir. Bu muaveneti hükümet muhtelif sistemlerde tatbik etmiştir. Birinci sistem: Memurların tekaüdünden itibaren hâzinesinden muayyen bir tahsisat vermek taahhüdünde bulunur. Yani tahsisatı yalnız hükümet vermektedir. İkinci sistem ise hükümetle beraber memurların iştirakidir. Yani memur da her sene veya her ay aldığı maaştan bir kısım tevkifat vermek şartile memura tekaüt tahsisatını temin etmektedir.

Bu ikinci sistemde muhtelif şekiller vardır.

Hükümet ikinci sistemin tatbikında da muhtelif şekillere müracaat etmiştir. Birinci şekil hükümet bir takım basiret hizmetleri tesis etmiştir. Her memurun şahsî bir karnesi vardır. Her ay hükümet kendi vereceği hisseyi memur da kendine ait tevkifatı verir. Bunlar sandığa teslim edilir ve memurun karnesine ilâve edilir. Memurun verdiği miktar ken-

di malıdır. Memuriyetten çekildiği zaman istifade etmeğe başlar. Hükümetin tediye ettiği miktara gelince bundan istifade etmesi ancak bu baptaki kanun ahkâmının memur tarafından ifa edilmiş olmasile mukayyettir. Yani tekaüt müddeti yirmi beş sene ise ancak memur da yirmi beş sene sonra bundan istifade eder. Bu müddetten evvel istifade ve yahut ahar bir ücretle memuriyetten infikâk etmiş ise hükümetin kendi namına vermiş olduğu meblâğdan istifade edemez. Tabî bu şekilde memurun alacağı tekaüt maaşı müddet ve tevkifat itibarile mütenasiptir. İkinci şekil ise: Tekaut sandığıdır. Tekaut sandığına her memur maaşından tevkifat verir ve hükümet te ayrıca bu memur namına tevdiatta bulunur. Sandığa yapılan tevdiat müşterek sermayedir. Bu itibarla hukukunu ıskat etmiş olan memurların sandıkta bırakacağı mebalîğ diğer memurların tekaütleri zamanlarında alacakları miktarı tezyit eder. Yani sandığa kalan mebalîğ mütekaütler arasında taksim edilmiş olur ki bu suret mütekaüdinin tekaüt maaşlarının miktarının tezyidini temin eder. Bu sistemlerin devlet veya memurlar leh ve aleyhine muhassenat olduğu gibi mahzurları da vardır.

Bu itibarla hemen hemen ekseri Avrupa devletleri tekaüt mes'elesini şu şekilde tesbit etmiştir.

Memurların her ay vereceği muayyen ve kanunî tevkifatına mukabil hükümet hâzinesinden doğrudan doğruya memurun hini tekaüdünde muayyen ve nisbî bir aidat vermeği taahhüt etmiştir. Yalnız memurun şeraiti kanuniyeyi ifa etmiş olması esastır. Kanunen muayyen olan bir müddetin hitamın-

da hükümet memurun almış olduğu maaş nisbetinde bir tahsisat vermektedir. Bu sistemin de hükümetlere tahmil ettiği malî mesuliyetler istisgar edilecek şekilde değildir.

Tekaüt maaşına kespi istihkak etmek için lâzım gelen şerait

Askerî tekaüt maaşı ve mülkiye memurları tekaüt maaşı vardır. Mülkiye memurlarının tekaüt maaşı adı ve fevkalâde olarak ikiye ayrılır.

Tekaüt maaşına kesbi istihkak etmek için lâzım gelen şerait şunlardır:

1- Memur olmak ve daimî kadroya dahil bulunmak.

2 - Tahsisat almak.

3 - Alman bu tahsisatın doğrudan doğruya devlet hâzinesinden verilmiş olması.

4 - Alman tahsisat maaş olmak yani ücret olmamak.

5 - Aldığı maaşın tevkifata tâbi bulunmuş olması, diğer taraftan tekaüt olabilmek için vazii kanun iki şart aramaktadır. Birisi sin, diğeri müddeti hizmettir. Sin ve müddeti hzmet devletlere göre değişir. Bizde 25 sene müddeti hizmet ve tekaüt sinni de 65 tir. Bu iki şartın muhakkak surette içtima etmesine lüzumu kanunî yoktur. Bu şerait ale- lâde tekaüt şeraitidir.

Fevkalâde tekaüt olmak şeraitine gelince:

1- İfaiyi vazife halinde almış olduğu cerihadan dolayı ifaiyi hizmet edemiycek bir vaziyette ise.

2 - Vazifesinden mütevellit bir kaza neticesinde malûliyete düşer olduysa.

3 - Vazifesinden mütevellit gayri kabili tedavi bir malûliyete düşer olduysa.

4 - Vazife ve memuriyeti lağvedilirse bu şerait altında tahsis olunan tekaüt maaşında vazii kanun bazan sin ve bazan müddeti hizmet şartlarını aramamaktadır.

Askerî tekaüt şeraitini Avrupa kanunları başka şekillerde tesbit etmiştir. (Bu hususta bizim kanun tetkik edilecektir.)

Tekaüt maaşı tahsisi

Tekaüt maaşının nisbetini tayin için yine mülkî askerî tekaüt maaşlarını birbirinden tefrik etmelidir. Nisbeti tayin için memurun aldığı maaş miktarı ile bu miktarın müddeti rol oynamaktadır.

(Bizim mülkî ve askerî tekaüt kanunu tetkik edilecektir.)

Zevce ve çocukların maaşlarına gelince:

Zevcenin bu husustaki hukuku bazı (Droit derive) ve bazan da (Droit propre) dur. Zevci esasen tekaüt olmuş ve tekaüt maaşını istifa etmekte ise zevce kanunen maaşa kesbi istihkak eder. Bu zevcine nazaran yine (Droit derive) dir. Fakat henüz zevci tekaüt olmadan vefat etmiş ise zevcenin hukuku (Droit propre) dur.

Binaenaleyh kanunen hukukunu talep eder.

Ve zevci hayatta imiş gibi kendisine maaş tah-

sis olunur. Tabîî bu tahsis muamelesinde zevcin kanunî vaziyeti tetkik ve tesbit edilir.

Zevceye tahsis edilecek maaş Fransa kanununa nazaran zevcinin tekaüt maaşının sülüsüdür.

Babalarının vefatından dolayı yetim kalacak çocuklara tahsis olunacak maaşa gelince:

Çocuklara da babalarından maaş kalacaktır. Miktarı ve şeraîti her memleket kanunlarına göre başkadır. Sinni rüşte vâsıl olunca çocukların maaşları katolunur. Valide ile çocuklar içtima ettiği zaman tahsis olunacak miktarın nısfı valideye ve nısfı diğeri çocuklarına kalır. (Bizim kanun ahkâmı tetkik edilecektir.)

Tekaüt maaşının tahsis ve tediyesi

Tekaüt maaşı tahsisi bütçeyi alâkadar ettiği için tabîî tekaüde sevkedilecek memurların adedi nihayet mahdut olacaktır. Vazii kanun bu itibarla tekaüde sevkedecek olan vekillerin hukuk ve salâhiyetini tahdit etmektedir. Binaenaleyh bir memurun tekaüt hakkını istimal etmesine müsaade eden vekil devlet bütçesini bu memura karşı şahsan ve aileten taahhüdata sokmaktadır.

Bütçeyi tertip ve tanzim eden alâkadar makamlar her sene vekâletler ile bilistişare mütekaidin tahsisatını tahmin edip bütçeye ilâve ederler. Ve bütçenin tasdiki ile bu memurlar tekaüde sevkedilirler. Tahsisat kifayet etmediği takdirde tekrar tahsisat alınacaktır.

Bir memurun tekaüde sevki iki suretle olur:

1 - Resen memur tekaüde sevk edilir.

2 - Memurun talebi üzerine tekaüde sevk edilir.

Resen tekaüde sevk te iki şekilde olur.

1 - Şahsî bir tedbir ve bir karar üzerine.

2 - Yahut sin mes'elesi hakkındaki kanun ve nizamın tatbiki suretiledir.

Mecburî sinni tekaüde gelince askerlikte her rütbe için tahdidi sin vardır. Meselâ altmış iki yaşında ikinci ferik, altmış yaşında birinci ferik tekaüde sevk edilir. Mülkiye memurlarına gelince her memuriyetin ayrı ayrı sinni tekaüdü yoktur. Binaenaleyh müddeti nizamiyesini ikmal eden mecburî tekaüt sinnine vâsıl olanlar tekaüde sevk olunurlar.

Memurun talebi üzerine tekaüde sevk edilmek meselesine gelince: Fransa kanununda hiç bir memurun tekaüdünü talep etmeğe hakkı yoktur. Şayet resen tekaüt edilmezden evvel tekaütlüğünü talep eder ve mes'ui nazır da talebini kabul etmez ve müsaade vermezse tekaüt maaşı almağa hakkı yoktur. Memurun devletle olan rabıtasının kesilmesi zamanının intihabı hükümete aittir. Hükümet bu zamanı kendisi intihap edecektir.

Müddeti ve sinni doldurmadan resen tekaüde sevk edilmek bir nevi azil mahiyetinde olduğundan memur bu karar aleyhinde azilde olduğu gibi itiraz eder. Tekaüde sevk edilecek memur cüzdanını alıncaya kadar ifayi vazife edecektir.

Tekaüde sevkini talep eden memur bir istida tanzim edecektir. Dairei aidesi tetkikatı lâzime icrasından sonra Maliye Vekâletine gönderecektir. Maliye Vekâleti de tetkikatını badelikmal Şûrayı

Devlet maliye dairesine gönderecektir. Burada tetkik bittikten sonra dosya Maliye Vekâletine gönderilir. Ve iradei milliye ile maaş tahsis edilmiş olur. Bu tetkikat hiç bir zaman beş seneyi tecavüz etmiyecektir. Maaş tahsisinden sonra cüzdan memura verilecektir.

Fransa kanununda tekaüt maaşı almak için Fransız olmak ve Fransa’da ikamet şarttır.

Tahsis muamelesinde bir noksan veya yanlışlık olduğu tebeyyün ettiği takdirde tashih edilmesi tâbiidir. Bu itibarla tekaüt maaşının miktarı tahsisten sonra tezayüt veya tenakus edebilir. Tekaüt maaşı beşte bire kadar kabili tevkif ve hacizdir.

Tekaüt tahsisat ile maaş kabili içtima değildir. Tekaüde sevk edilen bir zat tekrar müessesatı devlette istihdam edildiği zaman maaş alamaz, yalnız ücret alabilir. Hayat pahalılığından dolayı tekaüt maaşlarının miktarı aslileri tebdil edilmeksizin mütekaidine tahsisat verilmiştir. Mütekaidinden maada bunların zevce ve çocuklarına verilen maaşat nisbeti de arttırılmıştır.

Memurun hizmetten infikâki

Memur ifa etmekte olduğu hizmetten muhtelif şekillerde infikâk edebilir.

- 1 - Tekaüt olunma ve yahut tekaüt edilme şeklinde.
- 2 - İstifa şeklinde.
- 3 - Azil şeklinde.

Birinci şeklini yukarıda tetkik etmiş olduğumuzdan kurada yalnız diğer iki şekilden bahsedeceğiz.

Memurun istifa şeklinde hizmetten infikâki

İstifa iki şekilde tezahür eder. Memurun ya büsbütün ve sureti kafiyyede ve bir daha tekrar hizmete avdet etmemek üzere hizmetten infikâki ve yahut ta bazı esbabı muhtelif altında muvakkat bir zaman için istifa suretile hizmetten infikâk eder

İstifa keyfiyetinde tayin edilmiş memurlar ile intihap edilmiş memurlar arasında fark vardır.

Tayin edilmiş memurun istifası: İstifanamesini mafevk makama göndermiş olan memur hukuku âmme prensipleri itibarile devletle olan münasebetlerini derhal kırmış değildir. Ve istifa derhal memuru hidematı âmmeden çıkartmaz, belki bu hidematı âmmeden ayrılmak arzusunu ifade eden bir tekliftir.

Hidematı umumiyeden ayrılma keyfiyeti istifanın kabulde tekemmül eder. Binaenaleyh memur istifanamesini gönderir göndermez kabulünü beklemeksizin vazifeden infikâk edecek olursa inzibatî cezaya düşer olur ve belki de azledilmek suretile cezalandırılabilir.

Şu ciheti de tesbit etmek lâzımdır ki istifayı kabul etmeğe salâhiyettar olan makam bu hususta tamamilen muhayyerdir. İsterse istifayı kabul eder ve yahut ta reddeder.

Yalnız memur tekaüt olma müddetini ikmal etmiş olduğu takdirde istifasını vermiş ise istifasının kabul edilmesi lâzımdır. Bu hususta salâhiyettar makam için muhayyerlik mevzuu bahsolamaz.

İntihap edilmiş memurun istifası: Müntehip memurların istifası tekemmül etmek için kabulü şart değildir. Meselâ meclisi umumî azalarının istifanemelerini meclisi umumî reisine veya valiye göndermesi kâfidir. Kommün meclis azalarında da vaziyet bu şekildedir.

Müntehip memurlardan meclisi umumî ve kommün meclisi azalarının istifalarında kabul keyfiyetinin ademi lüzumu kanunda tasrih edilmiştir. Fakat kanunda sarahat olmıyan mesailde nasıl bir sureti hal kabul edilmelidir? Hiç şüphe yok ki hukuku âmme prensiplerine riayetkâr olup müntehip memurların istifaları keyfiyetinde de kabulü şart kılınmalıdır. Zira her şeyden evvel düşünülecek nokta hidematı umumiyenin muntazam ve devamlı bir surette cereyanını temindir.

Mürettep istifalar: Lâalettayin her hangi bir hidematı umumiyeden memurlar aralarında kararlaştırarak mürettep bir şekilde istifalarını vermek suretile infikâk edemezler.

Hiç bir veçhile grev mahiyetinde olmıyan bu şekilde hareket etmelerini kanunu ceza tecrim etmektedir.

Memurların azil şeklinde hizmetten infikâkleri

Salâhiyettar olan makam bir memuru inzibatî bir ceza olarak memuriyetten çekecek olursa bu

takdirde bu memur azledilmiş olur. Şu halde azil keyfiyetinde iki şartın içtimai lâzımdır.

Birincisi: Salâhiyettar İdarî makamın alâkadarın arzusuna bakmaksızın işten çekmesi keyfiyetinin mevcudiyeti.

İkincisi: Bu tedbirin inzibatî bir ceza olarak tatbikidir.

Binaenaleyh bu iki şart içtima ettiği ve mevcut olduğu takdirde azil keyfiyeti tahakkuk eder. Ve azil ahkâmı hukukiyesi tatbik olunur.

Tayin edilmiş memurların azil ahkâmı umumiyesi:

1 - Memurun azline karar verecek salâhiyettar makam prensip itibarile onu tayin eden makamdır.

2 - Azil memurun ifayi vazife ettiği esnada olabilir. Binaenaleyh her hangi bir şekilde istifa etmiş veya tekaüt edilmiş olan bir memur için azil mevzuu bahsolamaz.

3 - Ancak vazifesindeki ihmal ve terahi noktasından dolayı azledilebilir. Bu husustaki hakkı takdir salâhiyettar makama aittir.

4 - Azletmek için azilden evvel keyfiyetin kendisine tebliği formalitesinden maada başka bir formül yoktur.

Maahaza kanunda bazı memurların azli için başka bir takım şerait mevcut ise tabî bu şerait harfiyen tatbik edilecektir.

Müntehip memurların azli:

Müntehip memurlar da azilden kendini kurtaramamışlardır.

Yalnız bunların azli için kullanılan kelimelerde fark vardır. Meselâ azil keyfiyeti müçtemian bir heyete atfedilmiş ise buna fesih denir. Fakat böyle olmayıp ta azil keyfiyeti yalnız şahsı hakkında ittihaz edilmiş ise buna da hukukunu iskat veya resen istifa denir. İstilâh ilmindeki bu değişiklikler netayici hukukiye üzerinde hiç bir tesir yapmamaktadır.

Maahaza bu bapta bazı mülâhazat dermeyen edilebilir.

1 - Müntehip memurlar kanunda azledilebi lecekleri zikredilmiş ise ancak bu takdirde azledilebilirler. Esasen müntehip memurların azledilmeleri keyfiyeti biraz gayri mantıkidir. Zira bunlar muayyen bir müddet için intihap edilmiştir. Ve müddetin hitamında tarzı faaliyetleri ancak heyeti intihabiye tarafından takdir edilecektir.

2 - Tayin edilmiş memurların azillerindeki tarza muhalif olarak müntehip memurların azilleri kendilerini intihap edenler tarafından yapılmaz.

3 - Müntehip bir heyetin veya müntehip bir memurun azli tayin edilmiş memurların azli şeraitinden farklı bir takım şerait ve formaliteye tâbidir. Meselâ meclisi umumî ve kommün meclisi azalarının netice itibarile hukukan azil keyfiyetine müncer olan resen istifa ve yahut hukukundan iskat şekilleri kanunda zikredilmiş olduğu veçhile bir takım şerait ve formaliteye tâbidir.

4 - Müntehip memur veya heyetlerin azillerinde notification des dossieres şekli mevcut değildir. Ve hatta diğer bir takım şerait daha mevcuttur.

Meselâ bir mer veya mer muavini azledilmezden evvel esbabı azli müdafaanamesini ihzar edebilmesi için kendisine tebliğ edilir.

Devlet ile memur arasında tekevvün edecek ihtilâfat

Devlet hidematı umumivesi iki nevi itiraz ve ihtilâf kapısı açabilir. Bunlardan birisi memurun memuriyet sıfatını terakki ve tefeyyüz hukukunu ve salâhiyetini mevzuubahseder. Bu nevi tasarruflar hakimiyet tasarrufları olduğu için Devlet ile memur arasında bu husustan tekevvün edecek ihtilâfatı iptal ettirmek noktasında yalnız Şûrayı Devlette itiraz ve halledebilir. Şûrayı Devlet memur hakkında ittihaz olunan tedbiri iptal ve refedecektir. Fakat Hükümetin ittihaz etmiş olduğu bir kararı tashih edemez. Meselâ kanunî olmayan bir tayin kararını iptal edebilir. Fakat hak sahibini tayin edemez, ihtilâflardan İkincisi ise memurun memuriyetine de temin ettiği maddî menfaatlara ait ise bu ihtilâf kaza- yi kâmile tâbi davalardandır. Binaenaleyh mutazarrır olan memurun talebi hükümet tarafından red edilmiş ise bu takdirde Şûrayı Devlet meseleyi tetkik eder ve memurun zararının tazminine hükmeder.

Tayin hususundaki ihtilâflar

Bu noktada Şûrayı Devlet içtihadı şu merkezdedir. Son zamanlara kadar Hükümetin hakkı ta-

ynine itiraz edilmezdi. Hükümet kimi isterse onu tayin edebilirdi. Bilâhare bu noktaı nazar bir içtihatıan bir inkılâba maruz kaldı. Ve müktesep hakka malik olan birisi yani hukukan ve kanunen tayin edilmesi lâzımgelen kendisinin tayin edilmemesinden Hükümetin bir diğeriıni tayin etmesine Şûrayı Devlet nezdinde itiraz edebilir. Meselâ bir memuriyete tayin için kanunen lâzımgelen evsafı haiz olan birisi varken münhal olan memuriyete bir diğeriı tayin edilirse bu hak sahibinin bu tayine Şûrayı Devlette itiraz etmeğesi hakkı vardır. Şûrayı Devlet bu gayri kanunî tayini iptal etmek suretile memuriyeti inhiâl ettirecektir. Meselâ müsabaka şeraitine rağmen Hükümet müsabakaya şeraiti haiz olmayanları kabul ederse Şûrayı Devlete hakkı müracaatı vardır.

Terfi ve terakki hususundaki ihtilâflar

Bazı memuriyetler vardır ki buralarda terakki ve tefeyyüz bazı şeraite tâbidir. Binaenileyh bu şeraitin muhafaza edilmiş olmasına rağmen alâkadar makamat bunları nazarı dikkate almaksızın başkalarını terakki ve terfi ettirirse bundan mutazarrır olanlar bu karar aleyhine Şûrayı Devlet nezdinde itiraz edebilirler. Şûrayı Devlet tetkikat neticesinde terfi etmiş olan rütbe ve derecesinden terfi edemezse de bu karar aleyhine itiraz etmiş olanın hukukunu ilk fırsatta muhafaza ve ihkakma karar verebilir.

Hükümetin memurlar hakkında inzibatî tedbirlerine karşı ihtilâflar

Memurlar kendi aleyhlerinde inzibatî kararlar hakkında Şûrayı Devlete ademi salâhiyet, şekle ait noksan, ve gayri kanunî olmaları noktalarından itiraz edebilirler.

Bu takdirde Şûrayı Devlet kararı iptal edecektir. Şayet inzibatî tedbirler bir memurun bigayri hakkın azlini intaç etmiş ise, ve Şûrayı Devlette bu kararı iptal etmiş bulunursa tabiatile memurun memuriyete rücu etmesi lâzımdır. Fakat Şûrayı Devlet memuru memuriyete iade edemez. Yalnız açıkta kalmaktan dolayı alamadığı maaşlarını almağa kesbi istihkak eder. Halbuki vekâlet bütçesile mahdud ve mukayyet olan nazîr bir memuriyet için iki memur tayin ve aynı zamanda maaş veremeyeceğinden her halde Devletçe yeniden istihdamına karar verilen memuru derhal bir memuriyete tayin etmek mecburiyetindedir.

Maddeten edilen istifadelerden tekevvün eden ihtilâflar

Maaş ve aidat ve tahsisat Hükümet için bir borçtur. Bunların tahakkukuna ve tediyesine müteallik itirazatı Şûrayı Devlet tetkik eder. Şûrayı Devlette miktar hakkında tevkifatın kanunî olması noktasından müteaddit maaşların içtimai meselesine karar ittihaz edebilir. Fakat itirazatı esas noktasından tetkik edemez, ve karar veremez. Me-

selâ niçin memur üçüncü derece malûliyetten tekaüt edilip te ikinci dereceden edilmemiş. Meselenin esasına girişilemez. Tekaüt meselesinin tetkikinde şûrayı devlet vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüz maddesinden vaki olacak itirazatı kabul eder ve meseleyi tetkik eder. Meselâ vekil bir memurun tekaüt talebini kabul etmemiştir. Bu mesele kazayı kâmile tâbi davadan olmak itibarile şûrayı devlet hem davanın esası hem usul noktasını tetkik ve intaç edecektir.

Azil meselesinin tetkikinde : Bu mesele hakkında şûrayı devlet nezdinde vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüz maddesinden itiraz edilebilir. Azil ve idareten vekâlet emrine alınma keyfiyeti şûrayı devlette tetkik edildikten sonra bu kararın batıl olduğuna karar verecek olursa memur memuriyetine iade edilecektir.

Memurların tecemmuu

Memurların tecemmuu meselesi iki noktâ nazardan tetkik edilebilir.

- 1 - Memurların içtima etmeğe hakları var mıdır?
- 2 - Memurlar ticaret ve sanayi müstahdemleri gibi müçtemian işlerini terkedebilirler mi?

Memurların vaziyetleri ticaret ve sanayide müstahdem ücretlilerin vaziyetinden büsbütün başkadır. Evvelce memurların hiç bir hakkı yoktu.

Binaenaleyh ittihat edemezler, grev ilân edemezler, zira serbestii içtima kimsenin hakkı değil

di. Hatta sayü âmelin mukarrer ve musammem terki müstelzimi ceza idi. On dokuzuncu asrın ortasında Hükümet merkezinin lütfen ihsan ettiği mezuniyete binaen memur ailelerine muavenet etmek üzere memurların cemiyet teşkil etmelerine müsaade edilmişti. Bu içtimalar servet bırakmayan memurların ailelerine yardım etmeğe matuf idi. Bilâhare vazı kanun yalnız amelelere serbestii sayü âmel, ihlâl etmemek şartile ittihatlar teşkiline ve mukarrer ve musammem terki işgal hakkını vermiştir. Artık kanunu ceza bu gibi terki işgalleri tecziye etmiyordu ve nihayet Hükümet meslekî sendikalar tesisine müsaade etmiş idi.

Fakat bu meslekî sendikalar yalnız ticaretle iştigal edenlere ait idi. Hatta bu hususta Fransız mahkemei temyizinin 1884 senesinde ittihaz ettiği bir karardan bahsedeyim. Tıp doktorları arasında meslekî bir sendika tesis etmişler. Mahkemei temyiz kararında sendika teşkili ziraat, ticaret erbabına münhasır olduğundan doktorların aralarında sendikalar teşkili gayri kanunî olduğunu tesbit etmiş tıp doktorlarının tekrar müracaatlarında ancak devlet ve vilâyet ve komün memurları meyanında olmayan doktorların sendika teşkil edebileceklerine 1894 tarihinde karar verilmiştir. Vazı kanun memur olan doktorların bile meslekî sendikalara dahil olabileceklerini kabul etmemiştir. Gene ancak 1894 tarihindedir ki devlet müessesatında müstahdem amelenin meslekî sendikalar teşkiline ve bu sendikalara dühulüne müsaade edilmiştir. Bu itibarla posta telgraf ve telefon, mevaddı müşteile ve bahriye tezgâhları ameleleri sendikalar teşkil e-

debilmişlerdir. Mahaza Hükümet bu tarihlerde gene memurunin meslekî sendikalar teşkilini ve memurların bu sendikalara girmelerini sureti kat'iyede menetmekte idi. 1901 de serbestii içtima kanununa rağmen mahkemei temyiz posta telgraf ve telefon memurlarının teşkil ettikleri meslekî sendikanın feshine karar vermiştir.

Mahaza ancak 1908 dedir ki Hükümet memurlarının cemiyetler teşkil edecekleri kabul edilmiştir. Meslekin menafiini müştereken muhafaza etmek kaydile memurlar cemiyetler teşkil edebilirler ve bu gibi cemiyetlere dahil olabilirler. Fakat hiç bir zaman meslekî sendikalar tesis edemezler. Hükümetin memurların meslekî sendikalar teşkil etmemeleri hususundaki İsrarı : Hükümetler lâalettayin patronlara benzemediğinden meslekî sendikaların maksatlarında da bir gün hidematı devletin grev neticesinde muattal kalmalarını temin meknuz olduğundandır. Binaenaleyh, memurlar cemiyetler teşkil edebilirler. Fakat meslekî sendikalar yapamazlar. Belki bir gün memurun cemiyetlerinde sendika şekli kabul edilecektir. Fakat kanunun bu kabulü yanında gene bu cemiyetlerin grev yapmayacakları sarahaten zikredilecektir.

Memurların grev yapmak hususundaki serbestileri; sultai âmmeyi temsil eden bütün memurlar için grev bir cürümdür. Ve kanunu ceza ahkâmınca tecziye edilir. Netekim müçtemian istifa eden bir belediye heyetini mahkemei cinayet tecrim ve tecziye etmiştir. Fakat sultai âmmeyi temsil etmeyen devletin müstahdem ve ücretlileri için grev meşru

bir hadisedir. Onlar hakkında kanun cezayı tatbik edilmesine imkân yoktur. Fakat bu hususta devlet te büsbütün gayri mücehhez midir? Bu hususta meşru bir grevin netayici medeniyesini tetkik edelim. Sayü âmelin mukarrer ve musammem surette terki ameleler için bir cürüm değildir. Fakat grevin gayri meşru netayici zahirîdir. Mahkemei temyizcin içtihadına göre grev sây mukavelenamesini talik değil belki büsbütün feshetmektedir.

Bu noktai nazarın neticesi şudur ki, şayet patron hariçte grev ilân eden amele yerine amele bulabilecek olsa daimî bir surette alabilecektir.

Diğr taraftan eğer kontrat ahkâmı mucibince amele patrona gideceğini evvelden haber vermek mecburiyetinde ise grev şeklinde haber vermeden terki işgal etmiş ise taahhüdünü ifa etmediğinden zarar ve ziyan itasına mahkûm olacağı tabiidir ve gene şayet grev patrona bir zarar iras etmiş ise amele veya sendika bu ziyânı tazmin etmek mecburiyetindedir. Hukuku husuiyede grevin netayici bu şekillerde tahakkuk edecek olursa hukuku ammede bu neticeler daha az farklı mı olacaktır? Hukuku hususiyede grev ile nihayet bulan amele ve patronun hukuk ve vecaibi hukuku âmmeye büsbütün bir aksülamel yapacaktır. Ve hizmetlerini müştereken ve müçtemian terkedildiğini gören devlet memurları ile kendi arasında ne gibi hukuku sabıkaya riayetkâr olacaktır.

Milî hayatın en mübrem zarureti hidematı umumiyei devlletin lâyenkati hali faaliyette olmasıdır. Binaenaleyh hidematı umumiyei devlette grev

mevzuu bahsolamaz. Ve hidematı umumiye grev ile sekteye uğratılamaz. Milletten temsil etmek hak ve salâhiyetini alan devlet vazifesini ifa edememezlik edemez. Hidematı sekteye uğratmıyacağı hakkındaki teahhüdât ve vecaibi ifa etmiyecek olursa o vakit vazifesini ifa etmemiş olur. Bu itibarla vazifesini teahhüdâtı dairesinde ifa edebilmesi intizamın temininde daha doğrusu hidematı umumiyei devletin bilâ arıza devamı için elinde olan bütün vesaiti istimal etmek zaruretindedir. Şu halde grev ile ameile devlete karşı olan te- ahhüdünden kurtulamaz.

Memurlar grevinin gayri meşru bir hadise olduğunda ittifak vardır. Memur memuriyeti kabul ettiği zaman bidemat devletin sekteye uğramıyacağı ve lâyenkati devam etmek zaruretinde olduğunu biliyorudu. Ve o şekilde memuriyet kabul etmiştir. Binaenaleyh bilâhare bundan rücu edemez. Rücu ettiği takdirde ahkâmı cezaiye kendisini takip edecektir.

Posta ve telgraf ve telefon memurları 1909 senesinde grev ilân etmişlerdi. Bunların müçtemian azli hakkında bir kanun ihzar edilmiştir. Memurlar vazifei muayyenei kanuniyeyi tecavüz maddesinden şurayı devlete müracaat etmişlerdir. Fakat şurayı devlet memurlar kendilerini grev yapmakla haricez kanun vaziyette bıraktıklarından memur sıfatile müracaata hakları olmadığını ileri sürerek müracaatların kabul etmemiştir. Memurlar hemen memuriyetlerine iltihak etmişlerdir. Hükümet te esasen meseleyi tamik etmemiştir. Zira

memurların azledilebilmeleri için esbabı azilleri kendilerine tebliğ ve bunların itiraznameleri tetkik edilmeli idi.

Devlet şimendiferleri amelesinin de grevi grevcilerin askere alınmaları tehdidi altında geçiştirilmiştir.

Tazminatı icap ettiren haklar yani *Hidematı umumiyyeden mütevellit mes'uliyetler*

Mes'uliyet mes'elesi hakkında malûmatı umumiye: Hidematı umumiyyenin ifası esnasında bazı zararlar ika edilebilir. Gadre uğrıyanlar ekseriyetle eşhası salisedir. Yani halktır. Binaenaleyh şimdi gadre uğrayanların yani mutazarrır olanların zararları telâfi edilecek midir? Ve nasıl telâfi edilecektir meselesini tetkik edeceğiz.

Uzun zaman bu mesele çok basit bir şekilde halledilmiş idi. Eşhası salisenin halkın eşhası hükmiyeden ne olursa olsun hiç bir şey talep etmeğe hakları yoktu. Bu tam veya şibih tam, ademi mes'uliyet rejimi büsbütün zail olmamış ise de hissedilecek derecede tadil edilmiştir. Bilhassa son elli sene zarfında gerek kanunlar ve gerek içtihatlar ve gerekse doktrinler hukuku âmmeye eşhası hükmiyesinin mesaili idariyede mes'ul olabileceklerini kabul ve bu hususta bazı teşkilâtlar vücuda getirmişlerdir.

Bu bahiste münhasıran 1 - Mesaili kanuniye ve mesaili adliyyede devletin mes'uliyetini 2 - Mesaili idariyede devletin mes'uliyetini 3 - Vilâyet ve

kommün mesuliyetlerini 4 - Eşhası saliseye karşı nazır ve memurların mesuliyetlerini tetkik edeceğiz.

1.- M esaili kanuniye ve mesaili adliyede devletin mes'uliyeti

Tetkik edilecek iki nokta vardır. 1 - yeni kanunların vaz ve tatbiklerinden husule gelen zararlar. 2 - Hidematı adliyenin icra ve ifasından husule gelen zararlar

Yeni kanunların vaz ve tatbikinden husule gelen zararlar

Mes'ele gayet basittir. Yeni kanunların vaz ve tatbikinden ekseriyetle eşhası salise mutazarrır olurlar. Meselâ bir kibrit fabrikası hali faaliyette iken yeni bir kanun kibrit istihsalini tahtı inhisara alır ve yahut ta müskürat fabrikası yeni bir inhisarla tatili faliyet etmek mecburiyetinde kalır. Şimdi bu yeni kanunun vaz ve tatbikinden mutazarrır olan eşhası salise zararlarını telâfi eden bir tazminat alabilirler mi? Fransada bu süale menfî olarak cevap verilmiş ve verilmektedir. Ve esbabı mucibe olarak denilir ki: kanun vazetmek hakimiyeti istimal etmek demektir. Binaenaleyh bu suretle hakim tarafından ika olunan zararlar telâfi ve tamir olunamaz. Ve hatta kanun arzuyu ammenin bir ifadesi olmak itibarile zarar görenler de bu arzuyu ammeye iştirak etmişdirler. Ve bu arzuyu am-

meye dahildirler. Bu esbabı mucibe ve izah her türlü kıymetten aridir. Birinci noktai nazar hâkimiyetin lâyuhti olmasını intaç eder ve bu itibarla muğâlâtadır. İkinci noktai nazara gelince de kanun hiç bir vakit arzuyu ammenin ifadesi değil belki heyeti müntehibe tarafından irae edilmiş olan parlâmento azalarının hukuka uygun olarak tahmin ettikleri bir tasarruflarıdır.

Halbuki hakikati halde yeni bir kanunun tatbikinden maddeten müteessir olanların zararlarının tazmin edilmemesi kaidesi bir taraftan yeni kanunun umumî olması ve binaenaleyh umumun esas itibarile düçar olduğu bir zarardan dolayı yine umuma ait bir bütçe ile telâfi ettirilmesi esasına istinat ettiği gibi diğer taraftan da yeni kanunun hukuka az uygun bir vaziyeti hukuka biraz daha fazla uygun bir vaziyete irca etmekte olduğu esasına istinat etmektedir. Şayet yeni bir kanun afyon gibi uyuşturucu bir maddenin mevcut tehlikeden ve ika ettiği zarardan dolayı satışını menediyorsa hukuka az uygun olan serbest satış şekline nihayet vermek suretile hukuka biraz daha fazla uygun bir vaziyet ihdas etmiş olduyordu. Eski vaziyetten istifade edenlerin pek tabiidir ki yeni kanundan dolayı hiç bir tazminata hakları yoktur.

Maahaza bu noktai nazarlarında her şekil ve surette bir kıymeti hukukiyeleri yoktur. Zira yeni kanun ile bazan umuma şamil olmayıp pek hususî olan zararlar da ika edilmektedir. Yani ika olunan zararlar pek mahdut kimselere raci olmaktadır.

Ve yeni vaziyetle eski vaziyet arasında hukuka az veya daha çok uygun olmak itibarile de fark olmamaktadır. Şu halde yeni kanunların vaz ve tatbikinden husule gelen zararların tazmin edilmemesi hakkındaki müteamil olan usulün tadili icap etmiştir.

Tadilât iki noktada temerküz etmiştir:

1 - Yeni kanunlar ile vaziyetleri değişen eşhası saliseye bazan muayyen kanunlar sarahaten muayyen tazminat esasını kabul etmişlerdir. Netekim Fransada ispiрто fabrikalarının şehir haricine nakilleri hakkındaki kanunun tatbiki üzerine yeni kanun fabrika sahiplerine bazı tazminat kabul etmiştir.

Kibrit inhisarından müteessir olanlara da yeni kanun bazı tazminat temin etmiştir.

2 - Tazminat esası yeni kanunda bariz bir şekilde tasrih edilmemişken bile devlete bir mukavele ile merbut olup ta yeni bir kanun ile vaziyeti daha ziyade masrafı icap ettiren bir şahsın tazminat talebine hakkını bazı şerait altında içtihatldar kabul etmiştir.

Bu şerait şunlardır. A-Kanun yalnız muayyen bazı eşhası gurubuna temas etmek itibarile âm olmak vasfını ve sınıfı kaybeden hususî bir mahiyeti ihzar etmişse B - Mukavelede tazminat meselesi derpiş edilmiş ve yahut ta mukaveleye hini tazminindeki mevcut vaziyet esas ittihaz edilmişse.

Yeni nizamların vaz ve tatbikinden husule gelen zararlar

Yukarda izah edilen netayiç içtihadîye yalnız kanunların vaz ve tabikinden husule gelen zararlar hakkında değil aynı zamanda vazileri parlâmento olmayan ve idari makamat tarafından ittihaz olunan tasarruflar için de caridir.

Şu halde tazminat kaidesi yalnız yeni kanunlar ile meydana gelen yeni vaziyetler için değil belki yeni nizamnameler ile de husule gelen yeni vaziyetler için caridir.

2.— Hidematı adliyenin icra ve ifasından husule gelen zararlar

Bu hususta Fransa hukuku amme prensipi: Prensip gayet basittir. Hidematı adliyenin icra ve ifasından dolayı devlet hiç bir mes'uliyet kabul etmez. Bu husustaki yegâne istisna bilâhara işaret edilecektir. Şu halde hakemlerin ve zabıtai adliye muamelâtının intaç ettiği zararlardan dolayı hiç bir tazminat mevzuu bahs değildir.

Fransa sisteminin kıymeti:

Kuvvei adliyenin faaliyeti hakimiyetin bir tezahürüdür denilmektedir. Ve bu noktai nazar bilmem ne kadar doğrudur. Hakimiyet demek ne lâyuhtilik ve ne de yanılmamazlık demek değildir.

Adliye hizmetinin ifası neticesi olarak mutazarrır olan şahsa tazminat talebi müsaadesi itası

demek bilvasıta muhakeme itimat etmemek demektir. Halbuki hakkında hüküm verilen bir meselenin kat'î şekilde nihayet bulmasından faidei içtimaiye vardır.

Bu düşünüş tarzı muhakeme neticesinde husule gelen zararlar için hiç şüphesiz kabili müdafaadır. Ve belki doğrudur da. Acaba bu şekil için bile bir istisna kabul etmek doğru değildir.

Muhakeme neticesinde husule gelen zararlar için tazminat meselesi kabul edilmese bile zabtai adliye hidematının ifasından meydana gelen zararlarda da bu noktai nazar kabul edilemez ya. Bu takdirde ademi mes'uliyet fikrinin müdafa edilmeyeceği pek tabiidir.

Bahusus ki idarî mesailde devlet hidematının fena tedvirinden meydana gelen neticeleri tamir ve tazmin etmeğe mecbur edilebilir.

Hidematı adliyenin icra ve ifasından husule gelen zararların tazmin edilmemesi prensibinin istisnası:

Cinayet ve cünha hükümleri kesbi katiyet ettikten sonra iadei mahkemede mahkûm beraat ettiği takdirde tazminat talebine hakkı vardır. Devlet bu takdirde muhbir müfteri ve yalancı şahitler aleyhine ikamei dava için rucu edebilir. Burada devletten tazminat talebi hakkının verilmesi bir hatayı adlinin netayicinden heyeti içtimaiyenin mes'ul olması ve tazmin etmesini vazı kanun daha doğru bulmuştur. Mesele bir hatayı içtimainin yine heyeti içtimaiyece tazmini fikrine müstenittir.

3.— Mesaili iclariyede devletin mes'uliyeti

Hidematı umumiyeden birinin ifası esnasında şahsı salisin gerek doğrudan doğruya şahsına ve gerek emvaline bir zarar ika edilebilir ki hayatı u- mumiyyede ekseriya tesadüf olunur.

Meselâ posta otomobili esnayı seyrinde birini düşürür ve yaralar ve yahut ta bir askerî araba aynı zararı verebilir ve yahut bir polis bir maznunu takip ederken şahsı salisi devirir ve yahut hidematı nafi- adan dolayı bir gayri menkulün kıymetine noksan âriz olur.

Bütün bu faraziyelerde bir çok sualler varidi hatır olabilir.

Mağdur olan şahsı salis bir tazminat alabilir mi? Eğer alması lâzım geldiği esas itibarile kabul edildiği takdirde kimden tazminat talep edecektir?

Hizmetin tâbi olduğu şahsı hükmiyeden mi. Yoksa zararı ika eden memur olan şahıstan mı?

Bu suale dört şekilde cevap verilebilir:

A - Zarar gören şahsın hiç bir tazminat istemeğe hakkı yoktur.

B - Tazminat istemeğe hakkı vardır. Fakat bu hakkını yalnız devletten istiyebilir.

T - Tazminatı yalnız zararı ika eden şahıstan istiyebilir.

C - Esas itibarile tazminata hakkı vardır. Fakat hâdiseye nazaran hem hükümete ve hem de zararı ika eden şahıs aleyhine hareket edebilir.

Makul olan netice ve Fransız sistemi: Siyasette bu neticelerin kıymeti birbirlerine müsavi değildir.

Birinci noktai nazar devleti himaye etmekte ve şahsı feda etmektedir.

İkinci noktai nazarda şahsın şikâyet etmeğe hakkı vardır. Zira emvali umumiyei devlet yani bütçe, mes'uliyeti tahammül etmektedir. Binnetice hidematı umumiyei ifa eden memur kendisini gayri mes'ul gördüğünden hâdisenin tekevvün etmemesi için sarfı gayret etmek lüzumunu hissetmiyecektir.

Üçüncü noktai nazar kabul edildiği takdirde yukarıda izah edilen mahzur bertaraf edilirse de her türlü mantık ve hakkaniyet düsturları haricinde memur ezilmektedir. Diğer taraftan da şahsı salis matlup derecede istifade etmiyecektir. Zira memurun serveti mahduttur. Bu şekilde de devlet malen mes'ul olmağı kabul edecek memur bulmakta müşkülât çekecektir.

Dördüncü noktai nazar diğer üç noktai nazarın mahzurlarını izale etmektedir. Zira her üç noktai nazardaki mucibi memnuniyet noktaları muhafaza edip mahzurlu olan cihetleri bertaraf etmektedir.

Dördüncü noktai nazar Fransa hukuku âmmesi neticesidir. Hidematı umumiyenin tevlit ettiği zararlardan devlet mes'uldür. Fakat iras edilen zarar memurun hatayı şahsından ileri gelmişse tazminatı memur vermekle mükelleftir.

Hatayı şahsinin tarifini ileride göreceğiz: Bu kısımda yalnız devlete tahmil edilen mesuliyetten ve binnetice devlet bütçesinin tediye edeceği tazminattan bahsedeceğiz.

Bu itibarla evvelâ Fransa'da devlet mes'uliyetî mefhumunun geçirdiği safhatın muhtelif tarihçesini izah ettikten sonra mes'uliyet ve tazminat mefhumunun hudut ve çerçevesini anlatacağız.

Devlet mes'uliyeti mefhumunun geçirdiği safahat ve esasatı hazırası

İlk sistem — Hükümdarın gayri mes'ul olması devri sabıkın bir prensibi idi. Hükümdara ait olan hâkimiyeti, cümhuriyet millete nakletmiştir. Bu itibarla devletteki milletin müşahası hukukîsi gayri mes'ul olarak kalmıştı.

Maahaza cümhuriyet gayri mes'uliyet mefhumile taban tabana zıt iki prensip vazetmiştir. Bir taraftan hakkı temellükün gayri kabili tecavüz mukaddes bir hak olduğunu ve tazminatsız hiç kimsenin gayri menkulüne tecavüz edemeyeceği düsturunu vazederken diğer taraftan hukuku beşer beyannamesinin 13 üncü maddesile hidematı umumiye külfetleri önünde bütün vatandaşların müsavi oldukları prensibi vazetmişti. Mantıkan bu ikinci düstur hidematı umumiyenin ifasından gerek gayri menkul tibarile ve gerek sair hâdiselerden mutazarrır olan vatandaşın zararının telâfisi mecburiyetini tahmil etmekte idi. Çünkü telâfi edilmeyen bir zarar gadre uğrıyanın hidematı umumiye külfetini tezyit etmekle müsavat prensiplerini ihlâl etmiş olur, bunun için kanunlar istimplâk hususunda ve hidematı nafia ifasından zarar görenlerin, zararının tazmini esasını vazetmişler.

O tarihle tazminat mes'elesi yalnız istimlâk ve hidematı nafiaya inhisar etmişti. Maatteessüf diğer zararlara teşmil edilmemiştir. Ademi teşmilinde pek çok mahzuru yoktur, zira hidematı umumiyeye o vakitler çok mahduttu, gayri menkule iras edilebilecek zararların başlıcaları hidematı nafia ve istimlâke münhasır idiler ve bunlar da tazmin ve telâfi edilmekte idi. Bu sistemin mahdut olmasının mahzurları hidematı umumiyenin tekessürü ile görünmeğe başlamış ve derhal bazı tadilât teemmül edilmiştir.

Sistemdeki mahzurlar ancak idare mahkemelerinin teessüsü ile izale edilmeğe çalışılmıştır.

Şimdi idare mahkemelerini niçin ve nasıl bu mahzurları izale ettiklerini izah edelim.

İdare mahkemelerinin müdahaleleri sebepleri

Hidematı umumiyeden tekevvün eden tazminat mes'elesine yalnız idare mahkemelerinin müdahaleleri sebepleri biraz tuhaf gibi görünmektedir. Fakat muayyen kanunlarda müdahale hususundaki tasrihler haricindeki hâdiselerde idare mahkemelerinin müdahaleleri tecviz edildiği gibi temşiyet tasarrufu olmayıp hâkimiyet tasarruflarından husule gelen tazminat taleplerine de idare mahkemeleri müdahale etmektedir.

Her gün biraz daha tekemmül eden içtihadat nihayet bu müdahaleyi biraz daha ziyade tevsî etmekle temin etmiştir.

Ve içtihadın istinat ettiği esas hidematı umumiyyeden tekevvün eden zararların tazmini prensipidir. İctihada bu hususta en büyük âmil kıyas keyfiyeti olmuştur. Binaenaleyh her gün tazmin mecburiyeti hâdiseleri tezayüt etmiş ve nihayet zabıtai idariye tasarruflarından husule gelen zararların da tazmini esasını vazetmekle devletin meşguliyeti prensipini ilân etmiştir.

Bu noktai nazar efkârı umumiyece terviç edilmekle vazii kanun da bu esas dahilinde hareket etmek mecburiyetinde kalarak bazı noktalarda ve bazı hâdiselerde devlet mes'uliyetini kabul etmiştir.

Meşguliyet hususunda vaziyeti hazıra:

Hidematı umumiyenin ifasında şahsen ve malen mutazarrır olan şahsı salisin zararını devlet tazmin etmeğe mecburdur prensipi mevcuttur. Bu mecburiyet hiç şüphe yoktur ki adalet hissinden doğmuştur.

Yalnız şu ciheti tefrik etmek lâzımdır ki hukuku hususiye sahasındaki tazmin hâdisatı ile muayyen kanunlarda tasrih edilmiş hâdisat mahakimi adliyenin salâhiyeti dahilindedir.

Tasarrufların şekil ve nevilerine göre mahakimi idariye ve mahakimi adliyenin şekli müdahale ve salâhiyetleri diğer kısımlarda izah edilmiştir.

Mahakimi idariye ve mahakimi adliyenin müdahale ve salâhiyetine esas olan fikirler hatayı umumî mükellefiyetler önünde müsavat ve zararı ziyandır.

Tazmin mecburiyetinin vüs'at ve hududu

Hidematı umumiye hatasından münbais mes'uliyet:

Kanun aksini tesbit etmediği gibi ve yahut sükût ettiği her hâdisede tazminat icap ettiği içtihadı bugün bir prensip olarak kabul edilmiştir.

Binaenaleyh devlet hidematı umumiyenin lâalettayin bir hatasından husule gelen bir zararı tazmin etmeğe mecburdur. Hidematı umumiyenin hatasının mana ve şümülünün bugünkü telâkkisi:

Hidematı umumiyenin bariz bir şekilde gayri muntazam olarak ifası ve yahut ta hidematı umumiyenin noksan ve kusurlu ifasıdır.

Yani devletten ifası talep edilen hidematı umumiyenin mutadın dununda olarak ifa edilmiş olmasından husule gelen zararlar hidematı umumiye hatasından münbais zararlardır. Bu hatalar bir kararın tatbik ve icrasından, bir memurun gayri kanunî azlinden veya her hangi bir fiil veya muamelenin ifa veya ihmal veya imhalinden ibarettir.

Meselâ acemi bir neferin elinde tüfenk bulundurulması ihmalinden dolayı hâdis olan bir katil vak'asından devlet mes'ul addedilmiştir.

Ve yine bir meting neticesinde tevkif edilen bir şahsın polis mevkiinde tazyik edilmesinden devlet mes'ul telâkki edilmiştir.

Mes'uliyet ve tazmin prensibinin diğer şeraiti:

1 - Tazmin davaları Şûrayı Devlette rüyet edilir.

2 - İttihaz olunan karar ve ifa edilen muameleler hükümet tasarrufları katagorisinden madut ise tazmin mes'elesi mevzuu bahsolamaz. Şûrayı Devlet davayı ademi salâhiyet mes'elesile reddedecektir.

3 - Hidematı umumiyenin hatası.

İstintak hâkim ince de tahakkuk etmelidir. Aksi takdirde tazmin talebi reddolunur.

Hiç şüphe yok ki mağdurun az veya çok hatası da devletin mes'uliyetini tahfif veya tezyit eder.

4 - Düşar olunan zarar aşikâr ve maddî olmalıdır. Ve nakte tahvil imkânı bulunmalıdır.

Hidematı umumiye hatası mevcut olmaksızın mes'uliyet:

Hidematı umumiyenin bir hatası mevcut değilken ve bu husustan kanun sükût etmişken yine muayyen bir hidematı umumiyenin ifasından mutazarrır olan şahsın zararını devlet tazmin etmek mecburiyetinde kalabilir. Bu hususta içtihat iki hâdisi tesbit etmiştir.

1 - İstisnâî bir zarar müvacehesinde: Meselâ baruthanede yapılan bir hidematı nafianın tazmin ifasında yakınında bulunan bir şahsın gayri tabî ve mutat hilâfında zarara düşar olması keyfiyeti ve yahut hidematı umumiyenin ifa edildiği şerait netayicinden mutazarrır olan şahısların zararlarının tazmini gibi.

2 - Devlete bir mukavele ile merbut olan birinin vaziyetinin İdarî bir kararla ağırlaştığını gören şahsın zararının tazmini gibi bu hâdiselerde zararın miktarını Şûrayı Devlet tayin edecektir.

Kanunlardatasrih edilmiş olan mes'uliyet:

Devletin mes'uliyeti hazan kanunlarda tasrih edilmiştir. Ve hatta bazı kanunlar sarahaten tazminat miktarının tesbiti salâhiyetini bazan idari mahakime ve bazan da mahakimi adliyeye vermiştir. Meselâ:

A - Hidematı nafiadan münbais zarar ve ziyanların tazmin edileceği gibi.

B - Bu gibi zarar ve ziyanların salâhiyettar makamı; vilâyet idare heyetleri olacağı.

T - İsyân ve ihtilâl zararlarının tazmin edileceği.

C - Muhaberat ve posta nakliyatından münbais zarar ve ziyanların tazmin edileceği. (Bu hususta mahakimi adliye salâhiyettardır.)

S - Gümrük ve devairi devletçe fiizulî olarak vazolunan hacizlerden mutazarrır olanların zararlarının tazmin edileceği mahakimi adliye salâhiyeti.

D - Endaht sahalarında mutazarrır olanların zararlarının tazmin edileceği. (Mahakimi adliye salâhiyettardır.)

E - Müdafaai milliye için gerek hususî ve gerek devlet müessesatında müstahdem olanların düşar oldukları kazalardan mütevellit zarar ve ziyanlarının tazmin edileceği. (Mahakimi adliye salâhiyettardır.)

Kanunlarda tasrih edilmiş olan ademi mes'uliyet :

Devletin bazı hâdiselerde sureti kat'iyede mes'ul olamayacağı tasrih edilmiştir.

Meselâ taahhütsüz mektup nakliyatı, telgraf ve telefon muhaberatından devletin mes'ul olamayacağı kanunda sarahaten zikredilmiştir.

Hukuku hususiye sahasında devletin mes'uliyeti:

Kanunlarda tasrih edilmiş bir mes'uliyet mevcut değilken hile hukuku hususiye sahasında devletin meşguliyeti fikri kabul edilmiştir. Elverir ki mahakimi umumiyei devlet aleyhine ikame edebilecek tazminatı davalarını rüyete salâhiyettar olsun.

Ve salâhiyetini yukarıda izah edilen prensip haricinde istimal etmemiş bulunsun.

Devlet emlâki hususiyesinin idaresinden iras ettiği zararları da tazmin etmekle mükelleftir. Tabî bu hâdiselerde mahkeme hukuku umumiye ahkâmını tatbik edecektir.

Devletten gayri hukuku amme eşhası hükmiyelerinin mes'uliyeti

Hidematı adliyeden maada hidematın tevhit ettiği zararlar mes'elesi misillu devletten gayri olan hukuku âmme eşhası hükmiyelerinin hidematı umumiyei ifaları esnasında iras ettikleri zararlar da tetkike şayandır. Bu eşhası hükmiyenin umumuna şamil müşterek bir takım kaideler mevcut olduğu gibi ihtilâl ve isyandan mütevellit zararların tazmini için ayrıca hususî bir rejim vardır.

**Devletten gayri hukuku amme eşhası
hükmiyelerinin mes'uliyeti hususunda
tabi oldukları müşterek ahkam**

Devletten gayri hukuku âmme eşhası hükmiyesi olarak birinci derecede kommünün mes'uliyeti mes'elesi mevzuu bahsolmuştur. İlk zamanlarda gerek doktrin ve gerek içtihat noktai nazarından kommün kendi hidematı umumiyesinin ifası esnasındaki zararlardan mes'ul telâkki edilmiştir.

Ve zararların tazmini keyfiyetinde alelade hukuku hususiye ahkâmı tatbik edilmekte idi. Ve binnetice ihtilâfat mahakimi umumiyeeye tevdi edilmekte idi. Bu ahkâmın bu şekilde tatbikında iki sebep vardır. Birincisi kommün büyük bir aile gibi telâkki edilirdi. İkincisi ise kommün hiç bir vakit devlete teşbih edilmezdi. Aksi kaziye kabul edilseydi kommün devlet gibi bir çok mesailden ademi mes'ul olması lâzım gelecekti.

Vaktaki kommün de devlet gibi hidematı âmmenin tekessürü tesbit edilmişti ve zaman ile devletin mes'uliyeti prensibi kabul olunmuş kommünün de mes'uliyet hususunda devlete kıyas edilmesi pek mantikî olacaktı. Nitekim devlete mes'uliyet hususunda tatbik olunan ahkâm kommüne de tatbik edilmişti.

Nihayet kommüne tatbik olunan ahkâm departımına da tatbik edilmişti.

Elyevm kommün vilâyet ve müstemlekeler devlet gibi aynı şerait dahilinde mes'ul ve binnetice zararları tazmin ile mükelleftir.

Eşhası hükmiyeden birinin diğerinden zarar ve ziyan talep etmesi ve binnetice tazmin etmesi ahkâmı cariyedendir.

Müteaddit ve eşhası hükmiyenin müştereken i- fa ettikleri bir hizmeti umumiyeden talep edilecek tazminatın bu eşhası hükmiyenin hangisinden istenilmesi lâzım geldiğini tayin için bir kaç noktayı tayin etmek lâzımdır. Hidematı umumiyenin hangi şahsı hükminin menfaati için ihdas edilmiş olduğu ve ihdas edilmiş olan hizmeti umumiyenin hangi şahsı hükmiye bilvasıta merbut olduğunu araştırmak lâzımdır.

Şayet menfaat müşterek ve idare de müşterek ise pek tabiidir ki mes'uliyet te şahsı hükmiye arasında müşterektir.

Bazan mes'uliyet binnetice zarar ve ziyan devletle kommün arasında tazmin edilir. Bu da ihtilâl ve isyanlardan ileri gelen tazminatlardır.

İhtilâl ve isyanla husule gelen zararların Tazmini

İhtilâl ve isyanla husule gelen zarar ve ziyanların tazmini keyfiyeti çok eski bir fikirdir. İhtilâl ve isyanlardan zarar gören mağdurların ziyanları tazmin edilir.

Bunda vazu kanunun iki maksadı vardır. Bir taraftan ihtilâl ve isyanların vukuuna mâni olmak ve halka verilecek cezalar ve tazminatlar ile alâkadar etmek diğer taraftan karışıklık ve isyan ve ihtilâle mâni olmamak ve yahut ta iştirak etmiş olmak dolayısile bir müşterek hata önünde bulunmaktır.

Bu suretle vukua gelen zarar ve ziyanın tazmini kommün heyeti mecmuasına terettüp etmektedir. Bu suretle tazmin keyfiyeti kommün tarafından değil kommün halkı tarafından yapılmakta idi. Kommünün en zengin olanları diğerleri namına tazminatı tediye eder ve kommün halkına servetler nisbetinde rücu ederdi, ayrıca da devlet tazminatın bir mislini ceza olarak alır ve irat kaydedirdi.

Bilâhare bu şekillerde bazı tadilât yapılmıştır. Meselâ kommün ihtilâl ve karışıklık ve isyan emarelerini hisseder etmez lâzım gelen tedabiri ittihaz eder ve alâkadar makamâtı vukuundan evvel haberdar ederse kommün halkı mes'uliyetten mümkün mertebe kurtulabilirdi.

Tazminat şahsı hükminin varidatından alınmaz muntazam, bir vergi şeklinde kommün halkına tevzi edilir. Ve mahakimi umumiyetle takibatı kanuniye yapıldı. Fakat bu şeklini içtimaî ve iktisadî mahzurlarına mebni gene bazı tadilâta tâbi tutulmuştur. Ve elyevm ihtilâl ve isyanla husule gelen zarar ve ziyanların tazmininden hâkim olan fikirler berveçhi atidir.

1 - İhtilâl ve isyan ve karışıklıktan zarar gören mağdurların zararları her halde tazmin edilecektir.

2 - Tazmin edilen mükellefiyet ve mecburiyeti devlet ile kommün arasında münasıfatan taksim edilecektir. Fakat belediye ve kommün tedabiri mania ittihaz etmemek suretile vazifesini bihakkın ifa etmemiş ise kommünün hissesi tazminat miktarının yüzde seksenine çıkardır.

3 - Kommüne tahmil edilen tazminat hissesi

kommünün varidatına şamil değildir. Belki vergi vermekle mükellef olan mükelleflere verdikleri vergi nisbetinde saridir. Pek tabîi olarak ihtilâl ve isyandan ve karışıklıktan müteessir olan mağdurlar tazminat vermekten istisna edilirler.

4 - Tazminat tediyesi hususundaki ihtilâflar ile müşevvik ve faillerin takibi mahakimi umumiye huzurunda cereyan etmektedir.

Memurlara terettüp eden mes'uliyetler

Vazifelerinin ifası halinde memurlara cinayet, cünha ve kabahat gibi terettüp eden mes'uliyetler iki cepheden tetkik edilebilir.

- 1 - Devlete karşı olan mes'uliyetler.
- 2 - Umuma karşı olan mes'uliyetler.

Devlete karşı olan mes'uliyetler

Cemiyetin her memura idaresinin hesabını sormağa hakkı vardır. Prensipi memurların devlete karşı olan mes'uliyet esasını kurmuştur. Binaenaleyh reisicumhur nazırların ve memurların devlete karşı olan mes'uliyetlerini tetkik edeceğiz.

Reisicumhurun mes'uliyeti

Krallar fena hareket edemezler. Binaenaleyh onların mes'uliyeti yoktur. Mes'uliyetler nazırlara tahmil edilirdi. Bilâhare devlet reisleri doğrudan

doğruya millet tarafından intihap edildiklerinden millete karşı yegâne mes'ul bunlardı. Fakat tatbikatta takip olunan plepisi ile (reyi âm) usulile bunların mes'ul edildikleri görülmemiştir.

Fakat 1871 cumhuriyet teşkilâtı esasiye kanunile reisi devlet parlâmentoya karşı yalnız siyaseten mes'uldür. Fakat 1875 teşkilâtı esasiye kanunu reisicumhur, yalnız hiyaneti vataniye kanunundan mes'ul tutulmuştur. Hiyaneti vataniye cürmü tarif edilmemiş yalnız hiyaneti vataniye cürmü teşkil eden bazı cürümler tadat edilmiştir. Meselâ tekrar intihap yapılmamak üzere millet meclisini feshetmek ve yahut Millet Meclisinin serbestçe ifayi vazife etmesini işkâl edecek mânialar ihdas etmek.

Bu hususta serbestçe ittihazı karar etmeği divanı âliye bırakmıştır. Divanı âli gerek cürmü hiyaneti vataniye cürmü olarak telâkkide gerek cezasını vermekte tamamilen serbesttir.

Reisicumhuru muhakeme edecek Meclisi âyandır. Meclisi meb'usana gelince meclisi meb'usan yalnız davaya şüru eder ve ittiham eder. Divanı âlinin müddeiumumisi mahkemei temyizini kendi azalan arasından tayin ettiği bir azadır. Divanı âli muhakematı alenidir.

(Reisicumhur, vekil ve memurların mes'uliyeti hususunda Teşkilâtı esasiye kanunumuz tetkik edilecektir.)

Nazırların mes'uliyeti

Nazırların mes'uliyeti üçe taksim edilebilir.

- 1 - Siyasî.
- 2 - Cezaî.
- 3 - Hukukî.

Nazırlar hükümetin siyaseti umumiyesinden meclise karşı müçtemian ve şahsî muamelât ve tasarruflarından dolayı münferiden mes'uldürler.

Reisicümhurun mes'uliyetlerine bu baptaki kararları imza etmek itibarile iştirak ederler.

Bu mes'uliyetleri meclis huzurunda sual, istizah şeklinde mevzuu bahsolabilir.

Sual en sade olan usuldür. Kuvvei teyidiyesi yoktur, istizaha gelince: Kuvvei teyidiyesi vardır. Meclisi meb'usan siyaseti umumiye ve şahsî tasarruflarından dolayı nazırla istizah edebilirler. Bunun kuvvei teyidiyesi binnetice itimat ve ademi itimattır.

İstizah nazır tarafından kabul ediîmiyecek olursa nazır istifa eder. Ve yahut ta başvekil bu mes'eleyi kabinenin umumî siyaseti mes'elesi yaparak umumî kabine için itimat mes'elesi haline koyar.

Nazırların cezaî mes'uliyetleri: Nazırların cezaî mes'uliyetleri her vakit kabul edilmiş bir vaziyettir.

Binaenaleyh nazırlar ifayi vazife halinde ika etmiş oldukları cürümlerden dolayı meclisi meb'usan tarafından ittiham ve meclisi ayan tarafından muhakeme olunur. Eğer nazırlar divanı âliye sevkedileceklerse bu takdirde hukuku umumiye mahkemeleri tarafından ittiham olunurlar.

Nazırları hukuku umumiye mahkemeleri yalnız kanunu cezanın tecrim ve tecziye ettiği cürümlerden dolayı muhakeme edilebilirler. Yani bir kelime ile nazırlar vazifei memuriyetlerinden mütevellit ceraimden dolayı hukuku umumiye mahkemelerinde muhakeme edilemezler.

Fakat vazifei memuriyetlerinden mütevellit olmyan ceraimden dolayı hukuku umumiye mahkemelerinde takibat yapılır.

3 - Nazırların hukukî mes'uliyetleri:

Nihayet nazırlar devlete karşı iras etmiş oldukları zarar ve ziyanlardan dolayı hukuken mes'ul olup olmyacaklarının tayini kalmaktadır.

Nazırların tasarrufları ikidir.

1 - Siyasî tasarruf ve yahut İdarî tasarruf yani siyasî ve yahut İdarî tasarruflarda bulunurlar.

2 - Malî tasarruflarda bulunurlar.

Devlete karşı iras etmiş oldukları zarar ve ziyanlar şu halde bu tasarrufların noksan ve yahut fena şekillerde istimalinden ileri gelmektedir. Malî tasarruflarda meselâ tahsisat harçları içindeki sar- ifyatı gibi.

Siyasî ve İdarî tasarrufların noksan ve yahut fena şekillerde istimali devlete karşı nazırların hiç bir vakit maddî mes'uliyetlerini intaç etmez. Bu prensip akli selim esasına müstenittir.

Zira devlet idare edeceklerin maddî mes'uliyet gibi herkesin kolay kolay kabul edemeyecekleri mes'uliyetler ile korkutmak tereddüde ve heyecana düşürür. Ve hüsnü idare daha ziyade müşkülleşir. O vakit bu maddî mes'uliyet korkusu herkesi bu gibi

mühim devlet memuriyetlerini kabul etmemeğe sevkeder. Şu ciheti de nazarı itibara almalıdır ki esasen bu gibi tasarruflardan doğan mesuliyetlerin telâfisine nazırların şahsen servetleri müsait değildir.

Meselâ iyi hazırlanmamış bir harbiye nazırının kaybettiği muharebeden dolayı terettüp eden zarar ve ziyanı vermesi imkânı maddî dahilinde değildir.

Malî tasarruflara gelince: Bu şekilde muhakeme etmek te doğru değildir.

Zira malî tasarruflar devlet için taahhüdatı intaç ettiği gibi masarifatın tediyesini ve varıdatın ci- bayeti noktasından maddî mes'uliyetleri muciptir. Miktarları da aşağı yukarı tesbit edilebilir, ve esasen kanunlar bu husustaki mes'uliyetleri vazihan göstermiştir. Nitekim tahsisatı olmıyan ve mevcut tahsisatı tecavüz eden tediyelerden şahsan ve maddeten nazırların mes'ul olduklarına dair kanunlar mevcuttur. Maahaza bu gibi ahkâm mevcut olmasına rağmen nazırların mes'uliyetleri temin edilememiştir.

Nitekim bazı nazırlar aleyhinde mecliste yapılan tahrikât neticesiz kalmış ve nazırlar malî tasarruflarından dolayı şahsen ve malen mes'ul edilememişlerdir.

Bizde Reiscümhurun mes'uliyeti

Teşkilâtı esasiye kanununun 41 inci maddesi mucibince: Reiscümhur hiyaneti vataniye halinde Büyük Millet Meclisine karşı mes'uldür. Reiscümhurun istar edeceği bilcümle mukarrerattan müte-

vellit mes'uliyeti 39 uncu madde mucibince mezkûr mukarreratı imza eden başvekil ile vekili aidine racidir. Reisicumhurun hususatı şahsiyesinden dolayı mes'uliyeti lâzım geldikte işbu teşkilâtı esasiye kanununun masuniyeti teşriiye taallûk eden 17 inci maddesi mucibince hareket edilir.

17 inci maddede ise hiç bir meb'us meclis dahilindeki rey ve mütaleasından ve beyanatından ve meclisteki reyî ve mütaleasının ve beyanatının meclis haricinde irat ve izharından dolayı mes'ul değildir. Gerek intihabından evvel ve gerek sonra aleyhine cürüm istinat olunan bir meb'usun maznunen isticvabı veya tevkifi ve yahut muhakemesinin icrası heyeti umumiyenin kararına menuttur. Cinai cürmü meşhut müstesnadır. Ancak bu takdirde makamı aidi meclisi derhal haberdar etmekle mükelleftir. Bir meb'usun intihabından evvel veya sonra aleyhine sadır olmuş cezaî bir hükmün infazı meb'usluk müddetinin hitamına talik olunur.

Meb'usluk müddeti esnasında müruru zaman cereyan etmez.

Bizde Vekillerin mes'uliyeti

Teşkilâtı esasiye kanununun 46 inci maddesi:

Vekillerden her biri kendi salâhiyeti dairesindeki icraattan ve maiyetinin ef'al ve muamelâtından ve siyasetinin umumî istikametinden münferiden mes'uldür.

47 nci maddesinde: Vekillerin vazife mes'uliyetleri kanunu mahsus ile tayin olunur. (Henüz bu kanun neşrolunmamıştır.)

50 inci maddesinde: Türkiye Büyük Millet Meclisince İcra Vekillerinden birinin divanı âliye sevkine dair verilen karar vekâletten sukutunu dahi mutazammındır.

27 inci maddesinde: Bir meb'usun vatana hiyanet ve meb'usluğu zamanından irtikâp töhmetlerinden biri ile müttehim olduğuna Türkiye Büyük Millet Melisi heyeti umumiye azayı mevcudesinin sülûsanı ekseriyetinin ârasile karar verilir ve yahut 12 inci maddede mûnderiç ceraimden birile mahkûm olur ve mahkûmyeti kaziyeyi muhkeme halini alırsa meb'usluk sıfatı zail olur.

Nazırların medeni mes'uliyetleri

Nazırların medenî mes'uliyetleri muhakkaktır. Fakat bir çok zamanlar bu mes'uliyet fikri büyük engellere çarpıyordu. Zira nazırlar aleyhinde takibat yapılabilmek için evvelâ kuvvei teşriiyeden mezuniyet almak lâzım geliyordu.

Bilâhare tadil edilen kanun nazırların mes'uliyeti fikrini teyit etmekle beraber takibatı büsbütün kolaylaştırmışlardır.

Nitekim nazırların ittihamını gene meclise bırakmıştır. Bu itibarlar 19 uncu asırda nazırlar hakkındaki takibat neticesiz kalmıştır. Zira meclisten ittiham kararı almak çok müşkül olmuş ve yahut ta hiç alınamamıştır.

Nihayet 1870 tenberi nazırlar hakkında takibatta bulunabilmek için kuvvei teşriiyenin hiç bir müdahalesine lüzum olmadığı gibi nazırlar da diğer idare memurları gibi ve aynı şerait dahilinde eşhası saliseye karşı mes'uldürler.

Bugün hâkim olan fikir ve prensip budur.

Memurların Devlete karşı olan mes'uliyetleri

Memurlar için siyasî mes'uliyet mevzuu bahsolamaz. Bunların mes'uliyeti yalnız cezaî ve hukukidir. İka etmiş oldukları hatalar meclise sirayet ettiği takdirde nazırlar mes'uldürler. Cezaî mes'uliyetler memurları gerek devlete ve gerek eşhasa karşı ika etmiş oldukları cürümlerden dolayı mes'uldürler. Her memur kendi muamelelerinden ve hatalarından hukuku umumiye mahkemelerine cevap vermeğe mecburdurlar.

Hukukî mes'uliyetlerine gelince: Burada idare edenlerle âmiri ita ve muhasipler arasında bir tefrik yapmak lâzımdır.

İdare edenlerin mes'uliyetleri aynile nazırlarınki gibidir. Amiri italara gelince bunların muamelâtı bazan devletin mâliyesini alâkadar edebilir. Binaenaleyh âmiri ita olanlar ile muhasipler arasında mutlak bir fark mevcuttur. Amiri ita olanlar masarifin tediyesini ve varidatın tahsilini emretmekle mükellef oldukları halde muhasipler bu masarifi tediye ve varidatı tahsil ederler.

Muhasipler âmiri itadan emir almadıkça hiç bir meblâğ sarfedemedikleri gibi hiç bir meblâğ ta

kabul edemezler. Muhasip, âmiri itadan emir beklemek mecburiyetindedir. Diğer taraftan muhasip tediattan mes'uldür. Binaenaleyh, tediye evrakını tetkik etmek mecburiyetindedir. Aksi takdirde evrakın noksan veya hatasından şahsen ve malen mes'uldür.

Binaenaleyh tediyei redetmek salâhiyetini haizdir. Bununla beraber tediyein ciheti sarfını tetkik ve muhakeme etmek salâhiyeti muhasip için yoktur. Muhasip için mevcut olan bu gibi maddei mes'uliyet âmiri ita için yoktur.

Binaenaleyh muhasiplerin Devlete karşı olan maddî ve malî mes'uliyetlerinin iki menbaı vardır. Birincisi unutulmuş ve tahsil edilmesi lâzımgelen tahsilâtın yapılmaması ve İkincisi ise nizamata muhalif tediya bulunmak veyahut mahalline masruf olmayacak bir tediya yapmaktır.

Tahsildarların mes'uliyeti de maddî ve malî mes'uliyettir. Muhasiplerin Devlete karşı olan mes'uliyetleri de hülâsa edilirse :

- 1 - Tahsilâtın Devlet kasasına girmesini temin.
- 2 - Devlet kasasına giren mebalîğin hüsnü muhafazasının temini.
- 3 - Kanun ve nizam dairesinde mebalîğin Devlet kasasından çıkmasını temin etmektir.

Bu hususlardan muhasibin Devlete karşı olan mes'uliyeti kat'îdir. Muhasibin Devlet kasasından çıkacak mebalîğin tediyesinde riayet etmesi lâzımgelen şartlar üçe irca edilebilir.

- 1 - Böyle bir tahsisat var mıdır? Varsa bu tahsisattan kalmış para var mıdır?

2 - Tediye için vesaiki lâzime merbut mudur?

3 - Parayı tahsil edecek zatın hüviyetinin tahkiki, bu mes'eleler hakkında muhasip tereddüt edecek olursa tediye reddedebilir.

Muhasip tahsil edilmesi lâzımgelen bir meblâğı tahsil etmez, veyahut tediye edilmemesi lâzımgelen bir meblâğı tediye ederse maddeten ve manen divanı muhasebat huzurunda mes'ul olacaktır. Derhal mes'uliyetten teberri için borcunu kapatmak mecburiyetindedir.

Memurların eşhası saliseye karşı olan mes' uliyetleri

Son zamanlara kadar hükümet vatandaşların memurlar aleyhindeki hukukî takibatına muhtelif şekillerde mümanaat etmekte idi. İlk zamanlarda memurların vatandaşlara karşı himaye usulü pek şiddetli idi, o kadar ki vatandaşların memurlar aleyhinde ikame edecekleri davalar ancak kralların huzurunda olabilirdi. Bilâhare vatandaşlar memurlar aleyhine mahakimi umumiyede ikamei dava edebilmeleri için memurun âmirinden, mafevkinden mezuniyet almak şart idi. Bu şart ta bilâhare ilga edilmiş ve mahakimi umumiyeye bu gibi davaları rüyet etmek salâhiyetini iktisap edince bu defa hükümet bu gibi davaların mahakimi umumiyede rüyet edilmesinden ziyade meseleyi ihtilâf mahkemesi hâkimine tevdiini tesbit etmiştir.

Bu şekil de bilâhare istihaleye uğramış ve nazırların ifayı vazife halinde ika ettikleri cinayet ve

cünhalardan dolayı kuvvei teşriiyenin mezuniyetile eşhası salise tarafından takibata maruz kalabilecekleri, tesbit olunmuştur. Nazırlardan maada diğer memurlara gelince ancak bunlar Şûrayı Devletin müsaadesile eşhası salisenin takibatına maruz kalabilirler. Hâkimler hakkındaki takibatta ancak mahkemei temyiz'in müsaadesine mütevakıftı.

Vaziyet bu şekilde devam etmekte iken bütçe kanununda kabul edilen bir madde mes'eleyi tamamen vatandaş lehine halletmiştir. Kanunen tahsiline müsaade edilmemiş gerek bilvasıta ve gerek bilâ vasıta bir verginin bir vatandaştan tahsili memnudur. Bu memnuiyet hilâfında hareket eden her memur cezaî mes'uliyete düşer olacaktır. Ve vatandaşın memurun bu haksız icraatından dolayı takibatta bulunabilmesi için müsaade istihsaline lüzumu yoktu.

Bu noktai nazar yavaş yavaş taammüm etmekle memurun ifayi vazife etmeleri imkânı bir zamanlar münselip olmuştu. Nihayet gerek mahkemei temyiz ve gerek Şûrayı Devlet içtihatları bu mes'eleyi radikal bir şekilde tesbit etmiştir.

Mahkemei temyiz ve Şûrayı Devlet içtihatları memurların muamelâtını ikiye tefrik etmiştir. İdarî muamelât ve şahsî muamelâttır. Binaenaleyh bu muamelâtın tabîî netayici de hatayî İdarî ve hatayî şahsidir.

Eğer bir memur tasarruf idaresinin hatalı olmasından dolayı şahsı ahare bir zarar ika ederse ve memur bu tasarrufu temsil ettiği şahsı manevinin menfaatini temin sadedinde istimal ederse memur-

run şahsı mevzuu bahsolmayıp hukuku muhtel olan ve yahut zarar gören şahsı zararının tesviyesi hususunda şahsı maneviye müracaat etmek mecburiyetinde kalır. Zira bu tasarrufu temsil ettiği şahsı manevî namına istimal etmiştir. Bugün devlet vilâyet ve kommün ve müessesatı umumiyeden talep edilecek zarar ve ziyanlardan dolayı ikame olunacak davalar İdarî mahkemelere aittir.

Fakat memurun şahsî hatasından yani şahsı ahârı mutazarrır eden tasarruf memurun zâfindan gazezinden ve küstahlığından ileri gelmişse mes'uliyet memura aittir. Ve bu mes'uliyetten tevellüt eden zararın tazmini de mahakimi umumiyeye huzurunda ikame edilecektir.

Maahaza memurun verdiği zarar kendi hatasından inbias etse bile devletin büsbütün mes'uliyetten kurtulması muvafıkı madelet değildir. Nihayet memuru istihdam eden devletin o memurun ika ettiği zararı tazmin etmesi muvafıktır.

Memurun ika ettiği cinayet, cünha ve büyük kabahatlar şahsî hata telâkki edilir. Zira cünha ve cinayetler İdarî tasarruf olamaz. Ağır kabahatlara gelince: Memurun sui niyeti meşhut olmalıdır. Sui niyeti küstahlık ve lâkaydî teşkil eder. İşte bu takdirde hatası şahsidir.

Memurun bu hareketinden mutazarrır olan vatandaş müddeiumumiliğe müracaat edecektir. Müddeiumumî ikamei dava eder ve mutazarrır olan şahsı şahsan zararının tazminini talep edecek olursa dava mahakimi umumiyenin salâhiyeti dahilindedir.

Memur tabîî kanun ahkâmını tatbik ettiğini iddia edecektir. Bu takdirde mes'ele İdarî bir safhaya intikal eder ki rüyeti de İdarî mahakimin salâhiyeti dahilindedir.

Hulâsa:

Memurların muamelâtından mutazarrır olan vatandaş memurların tasarruflarından dolayı memurlar aleyhine gerek ceza ve gerek hukuk mahkemelerinde ikamei davada serbesttirler. Mahakimi umumiye memurların bu tasarruflarının şahsî hatadan ileri gelip gelmediğini tetkik edeceklerdir.

Tetkikatta bu tasarruflarda şahsî hata olduğu neticesine varılırsa mahakimi umumiye davayı rüyete salâhiyettardır.

Aksi takdirde mes'ele İdarî mahakime tevdi olunacaktır. Eğer birinci şekilde hükümet yani idare hatmin şahsî olmadığını iddia edecek olursa ihtilâf vazife mes'elesi mevzuu bahsedilmiş olur ki bu takdirde mahakimi umumiye ile idare arasında salâhiyet ihtilâfı birinci derecede mahkemei ihtilâf tarafından halledilecektir.

Salâhiyet ihtilâfı mahkemei ihtilâf tarafından halledildikten sonradır ki ancak mes'ele mahakimi umumiye veya İdarî mahakim huzurunda halledilir.

Bu ahkâm bilâistisna her memura tatbik edilmektedir. Yalnız bazı sualler varidi hatır olmaktadır.

A - Hatayı şahsî ne demektir?

B - Takibatta bulunabilmek için hususî bir takım ahkâm ve kavait var mıdır?

T - Memurun mes'uliyete tâbi ve merbut bulunduğu şahsı hükmî ile karşılaştırılabilir mi?

Hatayı şahsinin tarifi: Memurun vazifesi haricinde yaptığı zarar veren muamelât ve tasarrufatını tayinde hiç bir müşkülât yoktur. Bunlarda muhakkak hatayı şahsî vardır. Bilâkis ifayı vazife esnasındaki zarar veren tasarrufların da şahsî hatasını tayin ve tesbit etmek hem nazik ve hem de müşkül bir iştir.

Memur hakkında şahsen takibat yapılabilmesi için tasarrufun hangi noktası mebde ittihaz edilecektir? Ve hangi Nokta huduttur?

Laferiyer hatayı şahsiyi şu şekilde tarif etmektedir:

Asıl olan vazifesinden ayrılması kabil bulunan diğer neticeler memurun hatayı şahsisidir.

Bilirsiniz ki memurlar bir vazife yaparlar yani bir tasarrufta bulunurlar. Ne şekilde ve ne surette ifayı vazife edecekleri kanunen ve nizamen muayyendir. Şu halde kanunen yapılması lâzım gelen vazifesi asî olan vazifesidir.

Bunun haricinde yaptığı vazifeler kanunî vazifesinin haricindedir. Binaenaleyh kanun haricinde yaptığı işlerin neticelerinde şahsı salise zarar ika etmişse bunda hatayı şahsî vardır.

Yalnız bu hatayı şahsinin kanunî vazifesinin tarifi imkânı olmalıdır.

Asıl olan vazifesi ile kanun haricindeki yapmış olduğu vazife birbirinden tefrik edildiği takdirde İkincisinin neticesi hatayı şahsisinden ileri gelmiş olmak itibarile mes'uliyeti veya binnetice tazmini muciptir.

Hatayı şahsî insanın zâfindan, ihtiras ve tedbirsizliğinden ileri gelmektedir.

İdarî içtihat «Şûrayı Devlet», adlî içtihat ve «Mahkemei Temyiz» ve encümeni ihtilâf içtihadı ve bu fıkirlere istinat etmektedir.

A - Zarar iras eden tasarruf mesaği kanunî haricinde ise hatayı şahsî vardır.

B - Zarar iras eden tasarruf bariz bir ihmalden ileri geliyorsa hatayı şahsî vardır.

C - Zarar iras eden tasarruf büyük bir hata veya büyük bir hiffet ve dikkatsizlikten ileri geliyorsa hatayı şahsî vardır.

D - Zarar iras eden tasarruf sui niyetten mülhem ise hatayı şahsî vardır.

S - Memur kanunu tatbik etmemek için zarar iras eden bir tasarrufta bulunduyorsa hatayı şahsî vardır.

H - Zarar iras eden tasarruf meşhut bir intizamsızlıktan ileri geliyorsa hatayı şahsî vardır.

Hatayı İdarîden dolayı eşhası hükmiye ile memurlarının münasebeti

Hidematı umumiyenin ifasından mutazarrır olan şahsı salisin zararı, memurun şahsî hatasından inbias etmişse memur aleyhine tazminat davası ikame edilebilir. Şahsî hükmî aleyhine tazminat davası memurun şahsî hatasından tekevvün etmiyen zararlar yani hatayı idarisinden tekevvün eden zararlar için ikame olunabilir.

Fakat tatbikatta şahsî hata ile hatayı İdarîyi birbirinden tefrik etmek cidden pek müşkildir. Hatta iki hatalar birbirine memzuçtur iddiası da vardır.

Bu münasebetle memurun şahsî hatası ile İdarî hatasını - ki birincisinden memur mes'uldür ve İkincisinden şahsî hükmi mes'uldür. Telif eden bir tedbir tasavvur oldunmaktadır.

Amirde hatayı idariden tazminata mahkûm olan şahsi hükminin tedbirsizlik ve ihmal noktalarında memura rucu keyfiyettir.

Tabîi bu rucua imkân yoktur. Yalnız şahsi hükminin muhasiplere hakkı rucuu kanundaki sarahtalara binaen temin edilmiştir. Diğer hususatta şahsi hükminin tazminattan dolayı memura rucuu müteamil değildir.

Hatayı şahsîden dolayı eşhası hükmiye ile memurların münasebatı

Memurun hatayı şahsî hadisesi önünde bulunduğu zaman yine tazminat hususunda bir tedbir tasavvur olunmaktadır.

Bunda iki mesele mevzuu bahsolmaktadır.

Birinci mesele: Memur aleyhine olarak karar verilen tazminatı şahsi hükminin kendi üzerine alması muvafık mıdır?

İkinci mesele: Mağdur kendi arzusuna tebaan hatayı şahsî vukuunda şahsi hükmi ve yahut memuru hakkında takibatta bulunabilir mi?

Birinci süale menfî cevap vermek lâzımdır» Zira hiç bir vakit şahsî hükmi memurun şahsî hatası neticesindeki mes'uliyeti üzerine alamaz. Mevzuat müsait değildir.

İkinci mes'elede ise memurun hatâyı şahsisinden dolayı mutazarrır olan şahsın hükmi şahs veya memur aleyhine ikisine birden ikamei davaya hakkı sarihi vardır, istediği gibi istimal eder. Zira belki zarar hidematı umumiyenin meşhut bir intizamsızlığından ileri geliyordur.

Esasen bu şekle içtimaî mes uliyet denilmektedir. Fakat tabîî tazminat içtima edemez. Şahsî hükmi hakkındaki takibi dava esbabı müeyyide kabilindendir.

Adliye memurlarının mes uliyeti

Mes'uliyeti medeniyeleri itibarile adliye memurları idare memurlarından üç noktai nazardan farklıdır.

1 - Hukuku medeniyede tespit edilen şekilde (iştikâi anilhükkâmdan dolayı) mes'uldürler.

2 - Bunlar hakkındaki takibat muhakimi umumiyede yapılır ve salâhiyettar olan makam mahkemei temyizdir.

3 - Davanın takibinde hususî bir usulü muhakeme vardır. Bu sulü muhakeme neticesinde adliye memurları hakkında takibatta bulunmak çok müşkil olmaktadır. Ve hatta hakimlerden ma-

ada zabıtai adliye memurları ve maiyetlerinin bu kanun ve usulü muhakemeden istifade etmeleri çok şayanı esefdir.

Eşhası idariye davaları rejimi

Bundan evvelki bahislerde eşhası salisenin maruz kaldıkları zararların tazmini keyfiyetini tetkik ettik.

Pek tabiidir ki eşhası hükmiye veya memurlar hakkında takibatı adliye yalnız eşhası salisenin maruz kaldıkları zararların tazminine inhisar etmez. Takibatta esas olabilecek bir çok meseleler vardır. Meselâ bir Mukavelenin icrasından ve yahut eşhası hükmiyenin emvali hususiyesinden zuhura gelen bir ihtilâf dolayısıyla ikamei dava edilebilir. Diğer taraftan ikame edilen davalar olbaptaki kanunlarla tespit edildiği veçhile bazan muhakimi umumiye ve bazan da muhakimi idariyede ruyet olunur.

Eşhası salise gibi hukuku âmme eşhası hükmiyede müddei olarak ikamei dava edebilir.

Bu takdirde devlet ile devletten gayrı olan eşhası hükmiyenin davalarını birbirinden tefrik etmek lâzımdır.

Devlet davaları

İki mesele tetkik edilmelidir.

1 — İkamei davalarda devletin mümessili kim dir?

2 — Bu davaların usulü muhakemesinde ne gibi hususiyetler mevcuttur.

Devlet davalarında devlet mümessilliği

Emlâk hususundaki davalarda temsil:

Emlâk hususundaki davalarda devleti vali temsil eder.

Mesaili askeriyede: Müdafaai Milliye vekili.

Varidatı devleti cibayet hususunda: Varidat ve emlâk müdiriyeti umumiyesi.

Yalnız Şurayı Devlet huzurunda Maliye vekili varidat ve emlâk müdiriyeti umumiyesi ile müştereken devleti temsil ederler.

Diğer hususatta valiler ile vekiller kendilerine ait olan mesailde devleti temsil ederler.

Maahaza mahkemelerde vekilleri temsil eden vekâlet avukatları mevcuttur.

Usulü muhakemedeki hususiyetler

Burada üç hususiyet mevzuu bahstir. Hususiyetin mevcudiyeti de devleti diğer eşhası salisenin tabi olduğu usulü muhakeme ahkâmına tabi tutmaktan sarfı nazar edilmesi fikrinden doğmuştur.

1 — Devlet, davalarında sulh ve ibra mukad- dematını mahkemeye tevdi etmekten istisna edilmiştir. Halbuki diğer davalarda mahkemeye mukaddematı sulhiye evrakı tevdi etmek mecburiyeti vardır.

2 — Dava ikame eden bir şahsı salis vilâyete davasına ait bir muhtıra vermek mecburiyetindedir. Bundan da maksat şayet devlet kendini haksız gösterecek olursa davaya sürü etmezden evvel hasmı ile uzlaşmağı temin etmek içindir.

3 — Devlet muhakemede eşhası salise gibi avue bulundurmak mecburiyetinde değildir. Devletten gayrı olan hukuku amme eşhası hükmiyesi davaları

Devletten gayrı olan hukuku amme eşhası hükmiyesi davaları ahkâmı müşterek ve hemen hemen birikirinin aynıdır. Yalnız kommünler için farklı bir hususiyeti haiz vaziyet vardır.

Müşterek ahkâm

Birinci meselede İdarî eşhası hükmiyelerin serbestçe hakkı vilâyeti olan makamdan hiç bir mezuniyete lüzum olmaksızın müddei veya müddei aleyh olup olamayacakları meselesidir.

Bu hususta Fransa vazii kanunu tamamen ademi merkezî bir düşünce ile hareket etmiştir.

Bu itibarla vilâyetlerin, ikamei dava ve yahut aleyhine ikame olunmuş bir davada, müdafaa için hakkı velâyeti olan makamdan mezuniyeti mütekaddime almalarına lüzum yoktur.

Vilâyet meclisi umumisi ve müstacel mevatta daimî encümeni ikamei dava için karar ittihaz ede-

bilir. Müdafaa için yalnız encümeni vilâyet kararı kâfidir.

Kommünleri muhakim huzurunda merler temsil ederler.

Müessesatı umumiye gelince: Kommün müessesatı umumiyesine gelince (Muaveneti umumiye ve umuru hayriye müesseseleri) bunlar ikamei dava için kommün meclisinin noktai nazarını almak mecburiyetindedirler.

Diğer müessesatı umumiye mezuniyet mukaddeme olmak külfetinden varistedirler.

Hidematı umumiyenin ifa ve teşkilindeki Umumî nazariyeler

Hidematı umumiyenin ifa ve teşkilinde üç nazariye mevcuttur:

- 1 — Makamatı idariye ve adliyenin tefriki nazariyesi
- 2 — Kanunun tefevvuku « herşeyin fevkinde olması » nazariyesi
- 3 — İdarî tasarruflar nazariyesi.

1 - Makamatı adliye ve idariyenin tefriki nazariyesi: Nazariye hakkında umumî malumat: Evvelâ makamatı idariye ve makamatı adliye kelimelerinin manalarını izah etmek lâzımdır.

Mahkemei temyize merbut olan mahkemeler ile yine mahkemei temyize merbut olan memurlara Fransada makamatı adliye tesmiye olunur. Bu mahkeme ve memurların prensip itibarile vazifeleri eşhas arasında tekevvün eden ihtilâfatı

hal ve fasletmek ve bunların ika ettikleri ceraimi «cinayet, cünha, kabahat» tecziye etmektir.

Mahkemei temyize merbut olan mahakim ve memurlar tarafından temin olunan hidemat haricinde kalıp hidematı umumiyenin ifasını temin eden ve muhtelif derecatı meratibede bulunan sair bilcümle memurlar makamâtı idariyeyi teşkil ederler.

Bu izahatı verdikten sonra kat'î olarak ifade etmelidir ki Fransa hukuku ammesinde makamâtı idariye ve adliye birbirinden tamamilen ayrı ve birbirinden tamamilen müstakildir.

Bu prensip neden icap ediyor, şümülü ve vüs'ati nedir?

Prensibin menşei

Bu prensip ve formülün bu kadar kat'î ve sarîh olarak vaz'ında hiç şüphesiz pek muhtelif sebepler vardır. Bidayette parlâmentonun idare ve maliye ihtilâfatına karışması sebeplerden biridir. Teşkilâtı esasiye bu prensibin şümülünü daha ziyade tevsi ve takviye etmiştir. Zira parlâmentonun devlet muamelâtına olan mazideki müdahalesi teşkilâtçıları korkutmuştu. Yeni bir müdahaleye meydan vermemek azminde idiler. Bu prensip vaziyetinin tatbikattaki müdahalelere nisbeten nihayet vermekle beraber nazarî mülâhazalarda hiç şüphe yok ki makamâtı idariye ile makamâtı adliyenin birbirinden tamamen ayrı ve müstakil olması fikrini takviye etmiştir.

Nihayet her iki makamatin sarîh vaziyeti tespit ve tayin edilmiştir. Şurası da işaret edilmelidir ki bu prensip daha ziyade makamat idariyeyi muhalimi adliyenin müdahalesinden kurtarmağa matuf idi. Bidayette garip bir vaziyet hasil olmuştur. Netekim eşhası salise, makamâtı idariyeden vaki olan metalibini dinletecek ve kavanini mahsusa dahilinde ve adalet esasatında ihtilâflarını halledecek hakim bulamamışlardır. Ancak 19 uncu asırda hakikî bir şekilde mahakimi idariye teşekkül etmiş ve bazı müstakil, muktedir ve eşhası salisenin emniyetini kazanmış azalar bulunabilmiştir.

Şu noktanın kat'î olarak izah edilmesi lâzımdır ki makamâtı idariye ve makamâtı adliyenin birbirinden tefriki kaidesi esaslı bir hakikat ve ulumu siyasiyenin kat'î bir akidesi şeklinde telâkki edilmelidir. Belki bu kaide bir takım hususî sebeplerden dolayı pratik netayici ihtiva etmek itibarile Fransada vazolunmuş ve yine hususî bir takım sebeplerden dolayı idame edilmektedir.

Prensibin şümulü ve vüs'ati

Mahakimi umumiye yalnız ika edilen ceraimin tecziyesini ve eşhas arasındaki tekevvün eden ihtilâfın hal ve faslına salâhiyettardırlar. Yalnız bu mesailin halli mahkemei temyize merbut mahakime aittir. Yalnız bu mahkemeler bu işlere müdahale ederler. Ve müdahalede tamamilen hakimi mutlaklırlar. Binaenaleyh idarecilerin bu hususata müdahaleye hakları olmadığı gibi hükümleri de,

verilen yerlerde, tenkit etmeğe hakları yoktur. İdareciler ceza tayin ve cezaya hükmedemezler. Hatta kanunî cezalar olsa bile. İdarei örfiyede valinin zabıtaı idariye vazifesi makamata askeriyeye intikal ettiğı zaman bile, makamata askeriye idarecileri istihlâf ettiklerinden bunlar da muhakimi askeriye haricinde ceza tayin ve cezaya hükmetmemelidirler. Prensibin umumî olmasına rağmen bazı istisnaldar kaidenin ehemmiyetini kaybettirmektedir.

1 - Bu cürümler mahakimi adliye tarafından muhakeme edilmektedir. Meselâ turku umumiye iras edilen hasarlar, ve müstemlikâtta ki vatandaş olmıyan yerlilerin irtikâp ettikleri bazı cürümler.

2 - Diğer taraftan memurini adliyenin tayin ve terakkileri idare memurları gibi hükümete tevdi edilmiştir.

Mahakimi adliyede memnu olan saha

Mahakimi adliye, İdarî hidematı âmmenin ifasına müdahale edemezler. Bunlar idare memurlarına emir vermeleri idare memurlarını bir iş yapmaktan menetmeleri tasarruflarını fesih ve hatta takdir etmekten kat'ıyyen menedilmiştir.

Ve idareye müteallik metalip ihtilâflarını da rüyet edemezler. Bugün mutlak olarak denilebilir ki hidematı umumiyenin ifasına müteallik ihtilâfat prensip itibarile mahakimi adliyenin salâhiyeti sahasında değildir.

Mahakimi idariyenin mevcudiyeti

Mahakimi adliyenin dairei salâhiyetinden nezolunan ihtilâfat daima aynı mes'eleler olarak kalmamış ve değişmiştir.

Bidayette, bazı mesaili idariye de mahakimi adliyenin salâhiyeti dahilinde idi. Fakat husule gelen tekâmüller neticesinde elyevm bütün idarî ihtilâfat idari mahkemelerin dairei salâhiyetine tevdi edilmiştir. Tasarrufatı idariyeden tahaddüs eden bütün ihtilâfat kelimenin bütün şümulde bu mahkemelerin salâhiyetlerine verilmiştir.

Bu idari mahkemelerin azaları muamelâtı idariyede ihtisas sahipleri oldukları gibi hidematı umumiyenin hususiyeti ve hayatı idariyenin ihtiyacatını müdrik zevattan mürekkeptir.

İşte bu hususî mahkemeler İdarî mahkemelerdir ve şunlardır. Vilâyet idare heyetleri, müstemlekât, ihtilâfat heyetleri, divanı muhasebat, kur'a meclisleri, maarifi umumiye meclisi âlisi, Şûrayı Devlettir. Bu sonuncu olan İdarî mahkeme İdarî mahkemelerin en mühimidir. Şûrayı Devlet birinci derecede yani bidayet mahkemesidir. Vilâyet idare heyetleri mukarrerat için ikinci derecede yani istinaf mahkemesidir.

Ve diğer İdarî mahakim için üçüncü derecede yani temyiz mahkemesidir.

İdarî mahkemelerin tesisi bir çok zamanlar tenkit edilmiş ve hatta elyevm manası iyice anlaşılmamıştır.

Makamatı idariyenin makamatı adliyeden tefriki için prensip iki nevi mahkeme tesisine lüzum göstermiştir. Birincileri mahkemei temyize merbut mahakimi adliyedir. İkinciler Şûrayı Devlete merbut mahakimi idariyedir. Eşhas arasındaki ihtilâflar bu mahakim arasında taksim edilmiş olur.

Encümeni ihtilâf mevcudiyeti

Bu iki mahkeme arasında salâhiyet mes'elesi mutlak surette tayin edilememiştir. Binaenaleyh bu hususta bir çok müşkülâta tesadüf edilmektedir.

İşte her iki mahkeme arasındaki salâhiyet ihtilâfatını biayni ancak ihtilâf encümeni halletmektedir. Bu kaza kazayı idari ve kazayı adlinin fevkinde daha doğrusu yanındadır. Azalar Şûrayı Devlet ve mahkemei temyiz azalandır. Ancak ihtilâf kazasına iki şekilde müracaat edilir.

1 - Şayet salâhiyet hilâfına mahakimi adliye kazasına müracaat edilmiş ve bu mahkemede salâhiyeti dahilinde telâkki etmiş ise. (Müsbet ihtilâf.)

2 - Eğer bu aynı mes'elede gerek idarî mahakim ve gerek adlî mahakim ademi salâhiyet dermeyer ederlerse encümeni ihtilâfa müracaat edilir. (Menfî ihtilâf.)

Kanunun tefevvuku nazariyesi

Kanunun tefevvuku nazariyesi hakkında malûmatı umumiye: Kanunun her şeye tefevvuku nazariyesi kat'î ve şüphesizdir. Her kim olursa olsun

emr ve nehy tasarruflarında kanuna bilâkayt ve şar itaat etmek mecburiyeti kat'iyesindedir.

Yalnız pek basit olan bu kaide iki şekilde tes- bit olunmalıdır.

1 - Burada kanundan maksat eşkâli mahsusa ve usulü mahsusası altında her iki meclisin tasvibine iktiran etmiş ve reisicümhur tarafından tasdik ve neşrolunan kararlardır. Diğer bir tâbir ile kanun kuvvetinde ve evsafi hukukiyesinde olan kararlara «parlâmentodan sadır olmak kaydı şartile» kanun denir. Binaenaleyh kanunun tefevvuku parlâmentonun tefevvukundandır. Parlâmentonun kararları, devletin diğer uzuvlarına emreder. Zira parlâmento kendini intihap eden heyetler ve binnetice vatandaşlar heyeti umumiyesile daha yakından temastadır.

2 - Kanunun tefevvuku kaidesi devlet arazisi dahilinde bulunan her şahıs için caridir. Ve binnetice idare edenlerle hâkimlere de saridir.

Kanunun tefevvuku nazariyesini adliye, hidematı umumiyesi ile olan münasebetlerini tetkikten ziyade bu nazariyenin adliyeyi hidematı umumiye- sinden gayri olarak hidemattaki vaziyetini tahlile uğraşacağız.

Adliye Amme Hizmetlerinden gayrı hizmetlerin teşekkülü ve ifa edilmeleri itibarile kanunun tefevvuku prensibile olan münasebetleri

Fevkalâde olmıyan ahvaldeki tatbikatı:
Atideki şekiller tasavvur olunabilir:

1 - Âmme hizmetlerinin ihdas ve ilga edebilmeleri için kanunun müdahalesine ihtiyaç vardır. Bu müdahale hazan doğrudan doğruya ve hazan da bilvasıta olur. Fakat umumî hizmetler için bu müdahale alelekser bilâvasıta yani doğrudan doğruya vakirdir. Âmme hizmetlerinin ihdas ve ilgası parlâmento tarafından yapılır. Bazı müstesna ahvalde âmme hizmetlerinin ihdas ve ilgası bilvasıta olur. Bu takdirde parlâmento, reisicümhura ve yahut diğer bir makama bazı âmme hizmetlerinin ilga veya ihdasına mezuniyet verir. Vilâyet ve nahiye âmme hizmetlerinin ihdas ve ilgasındaki kaide bu hizmetlerin vilâyet ve nahiye makamları tarafından yapılmasıdır. Fakat kendilerinin, yani vilâyet ve nahiyelerin ihdas veya ilgası için muhakkak bir kanun lâzımdır.

2 - Âmme hizmetlerini ifa eden memurların faaliyetlerinin daireleri kanun veya kanun çerçevesi dahilinde tanzim edilmiş nizamnameler ile tesbit edilmiştir.

Memurların faaliyetlerinin daireleri kanun ve nizamnameler ile tesbit edilmiştir noktai nazarı şu şekilde ifade edilebilir.

Âmme hizmetleri ifa eden bir memurun memleketin muayyen ve mahdud bir kısım arazisi üzerinde muayyen tasarruflarda bulunabilmek üzere salâhiyeti vardır. İşte bu muayyen araziye, muayyen tasarrufları ve muayyen salâhiyetleri tayin ve tesbit eden kanun ve nizamlardır. Şu takdirde kanunun çizmiş olduğu salâhiyet hudutlarını tecavüz ettiği takdirde tasarrufları gayri kanunidir. İttihaz etmiş oldukları

kararlar malûl ve yahut noksandır. İşte bu malûliyet ve noksan ile salâhiyetini tecavüz etmiş ve yahut salâhiyetini sui istimal etmiş olur.

3 - Amme hizmetlerini tedvir ve ifa eden memurlar ne kararlar ile ve ne de fiiller ile mevcut kanunları tadil edemezler. Ve kanunun tesbit ettiği şeklin haricine çıkamazlar. Aksi takdirde ittihaz ettikleri kararlar iptal edilir.

Kanunların tesbit ettiği şeklin haricine çıktıkları zaman hareket ve fiillerine cebir ve şiddet te ilâve etmiş bulunurlarsa tabî bu takdirde iras etmiş oldukları zararları tazmin etmekle mükelleftirler. Bu hususların tayin ve tesbitine salâhiyettar makam Şûrayı Devletidir.

4 - Amme hizmetini ifa eden memurlar parlâmentoya hasr ve tahsis edilmiş sahaya tecavüz salâhiyetine malik değildirler. Yani teşriî kuvvete ait olan salâhiyet ve vazifelere tecavüz edemezler. Bazı defa bu sahanın hakikî hududunu kat'î şekilde tayin etmek biraz müşküldür. Yalnız teşkilâtı esasiye kanunlarında kat'î bir şekilde teşriî kuvvete tevdi edilen mes'elelerde tereddüt edecek hiç bir cihet yoktur. Muayyen bir şeyin yapılması için kanun lâzımdır diye teşkilâtı esasiye kanununda sarahat bulunması kâfidir. Bu takdirde bu vazife ve bu salâhiyeti istimal etmek teşriî kuvvetin hakkıdır. Hatta teşriî kuvvetin bazı mesailin tayinini kendisine hasr ve tahsis etmesi âmmе hizmetini ifa eden memurlara bu hususta tasarrufta bulunmağa mânidir.

Hatta bazı memleketlerde mektup kanun bulunamamasına rağmen sırf teamül neticesi olarak

bazı meselelerin tayini teşriî kuvvetin salâhiyeti dahilindedir.

Fevkalâde olan ahvalde kanunun tefevvuku prensibinin tatbikatı:

Ahvali fevkalâdede ve yahut bir harp zamanında kanunun her şeye tefevvuku prensibinin tatbikatında bazı tadilât yapmak mecburiyetinin hasıl olup olmadığı tetkik edilmeğe şayan bir mes'eledir.

Bu takdirde de yine idare edenler kanuna sıkı sıkı merbut kalmalı mıdır? Bazı gayri kanunî tedahir ittihaz etmeleri meşru değil midir? Ve yahut fevkalâde olmiyan ahvalde prensibe muhalif telâkki edilen tedbirler fevkalâde zamanlarda da yine muhalif olarak mı telâkki edilecektir?

Hiç bir kanunun, biç bir maddesi bu suale müsbet olarak cevap vermemektedir. Fakat hiç şüphesiz ki devletin selâmet ve menfaati âliyesinin icap ettirdiği mecburî ihtiyaçları da nazarı dikkate almalıdır.

Filvaki nazariyat itibarile kanunun tefevvuku prensibine muhalif olarak ittihaz edilen tedbirler fevkalâde olan ve olmiyan ahvalde de gayri meşru- dur. Fakat ahvali fevkalâdede bu tedbirlerin gayri meşruiyeti vaziyetin icabatı olarak mazur görülebilir. Bu itibarla ittihaz olunan karar meşru imiş gibi bir netice verir. Harp esnasında reisicümhurun mutat olan hukuk ve salâhiyetini tecavüz etmesi ihtilâfından dolayı Şûrayı Devlete vaki olan itiraz Şûrayı Devletçe reddedilmiştir. Şûrayı Devlet kanunun her şeye tefevvuku nazariyesinden bu ahvalde istifade etmemiştir. Meselâ Paris fırıncılarının

grevinde hükümetin belki gayri kanunî olan hareketi kararını iptal etmemiştir.

Ve yine harp zamanında makamâtı idariye ve makamâtı askeriye'nin hürriyeti şahsiyeleri tahdit eden kararlarını iptal etmemiştir. Halbuki bu karar alelade bir zamanda ittihaz edilmiş olsaydı muhakkak surette Şûrayı Devletçe iptal edilirdi.

İdare edilenlerin kanuna tebaiyet ve itaati

İdare edilenlerin kanuna tebaiyet ve itaati neden ibarettir?

İdare edilenlerin kanuna tebaiyeti demek haki- katta iki mana ifade eder.

1 - İdare edilenler kanunun emr ve nehyine itaat etmelidirler.

2 - İdare edenlerin de emir ve nehyine itaat etmelidirler. Zira bunlar kanunları tatbik ettirmekle mükelleftirler.

Tatbikatta idare edenlerin emir ve nehyilerine itaatta daha çok faide vardır. Zira idare edilenler kanuna kanunları tatbik ettirmekle mükellef olan idare edenler vasıtasile temas etmektedirler. Binaenaleyh idare edilenlerin idare edenlerin emirlerine itaati, iptidai emirde yapılacak bir harekettir. Bu cümleyi bir başka şekilde ifade etmek istersek diyebiliriz ki: İdare edilen idare edenin verdiği emre, kanunî bir emir olmadığını bildiği halde derhal ve evveleminde itaat etmesi lâzımdır. Hakkı itirazını bilâhare istimal etmelidir.

Eşhasın kanuna itaati hudutları

Burada birbirinden tamamiye ayrı iki faraziye mevcuttur. Birincisi: Şahsı salis idare edenin tatbik etmek istediği kanunun haksız ve nabemahal ve hatta teşkilâtı esasiye hilâfına olduğunu zanneder. Bu takdirde yukarıdaki kaide tatbik olunur.

İkinci faraziye ise: İdare edilen verilen emrin gayri kanunî olduğunu ve idare edenin kanuna tâbi olması lâzım geldiği kaidesini ihlâl ettiğini tahmin ve zanneder. Tabîi bu takdirde idare edilenin mutavi olan bir hakkı mukavemeti vardır. Yani evvelâ itaat edecek, bilâhare hakkı mukavemet ve itirazını istimal edecektir.

İşte mukavemet ve itiraz hakkım hürriyeti içtima, hürriyeti iştirak, ve hürriyeti matbuat sayesinde temin edebildiği gibi isterse hakkında karar ittihaz edene doğrudan doğruya «memurun lûtfuna müracaat» edebilir. İsterse memurun mafevkine «silsilei meratip itibarile müracaat» edebilir. Ve kararların tadilini veya iptalini talep edebilir. Şekle muvafık olmıyan kararların iptalini Şûrayı Devletten de talep edebilir. Nihayet kendi hakkında gayri kanunî olarak ittihaz edilen karara itaat etmediğinden dolayı hâdiseden beraet talep etmek üzere ceza hâkimine de müracaata hakkı vardır. Artık bu takdirde hâkim kararın gayri kanuniyetini takdir edecektir.

Yalnız şurasını da işaret etmelidir ki Fransa'da vatandaş, verilen emrin ve ittihaz olunan kararın, meşruiyet veya gayri meşruiyetini, kanuniyet

veya gayri kanuniyetini ancak itaatten sonra münakaşa edebilir. Evveleminde itaat ile mükelleftir.

Tedafüi olan mukavemeti içtihat kabul etmemektedir. Ve ceraimi kanunu ceza tecziye etmektedir.

Fakat müdafaa pek aşikâr ve pek gayri kabili tahammül bir gayri kanunî emre taallûk ediyorsa mes'elede hâkim esbabı muhaffefe görebilir. Ve yahut ta ademi mes'uliyetini kararlaştırabilir.

**Teşkilâtı esasiye kanununa muhalif bir
kanundan dolayı eşhası salisenin
hakkı müracaat ve itirazı**

Bazı memleketlerde eşhası saliseye, teşkilâtı esasiye kanununa muhalif bir kanunun iptali hakkında alâkadar olan resmî makama müracaat ve itiraz hakkı verilmişti. Nitekim 1852 tarihli Fransa kanunu esasiyesinde bu bapta sarahat vardı. Elyevm kanunu esaside böyle bir mes'ele mevzuu bahis değildir. Yalnız mahkeme huzurunda ikame edilmiş bir dava esnasında davada mevzuu bahsolan bir kanunun teşkilâtı esasiye kanununa muhalif olması iddiası varit olabilir mi? Ve mahkemede bu şekilde bir karar verebilir mi?

Bu mes'ele bir kaç senedenberi hukuşinaslar arasında pek ciddî bir surette münakaşa edilmektedir.

Yalnız şurasını ilâve etmelidir ki mes'eleye müsbet bir şekilde cevap vermeği meneden hiç bir kanun mevcut değildir.

Maahaza dava esnasındaki mevzuu bahsolan kanunun teşkilâtı esasiye kanununa muhalif olduğuna karar veremese bile acaba mevzuu bahsolan kanunun teşkilâtı esasiye kanununa muvafık olduğuna karar verebilir mi? Mahkeme salâhiyetlerinin bu derece tevsii ve teşmiline hukuku âmme mütefekkirleri taraftar değillerdir. Zira mahkeme salâhiyetlerinin bu derece tevsii hâkimlerin siyasî mübarezelere karışmalarını intaç edecektir. Esasen mahkemei temyiz ve Şûrayı Devlet içtihatları bu noktai nazarı tasvipten çok uzaktır.

Hâkimler yalnız dava esnasında mevzuu bahsolan kanunların hakikaten kanun mahiyetinde olup olmadıklarını tetkik etmeğe salâhiyettardır. İdare edenlerin ittihaz ettikleri emirlerine edilecek itaatin hududu

Bu noktada birbirinden farklı iki nazariye farzedilebilir.

Birincisi idare edilen idare edenin tatbik etmek istediği kanunun teşkilâtı esasiye kanununa muhalif olduğunu, ve yahut tatbik edilmek istenilen kanunun gayri âdil ve nabemahal olduğunu iddia etmesi faraziyesidir. Bu şekilde idare edilen doğrudan doğruya kanunun kendisine itiraz ediyor demektir. Bu takdirde yukarıda izah edilen kaide tatbik olunur yani eşhası salise bir kanunun teşkilâtı esasiye kanununa muhalefeti iddiası varit olup olmayacağı henüz kat'î şekilde halledilmemiştir.

İkincisi idare edilen, verilen emrin kanuna mu-

halif olduğunu iddia etmesi faraziyesidir. Yani idare edilen, idare edenin kendisi bizzat kanuna tebaiyet etmesi lâzım gelirken bunu ihlâl ettiğini zanneder. Hiç şüphe yok ki bu takdirde mağdur bilâ itiraz bu emre itaat etmekle beraber içtima ve matbuat hürriyeti sayesinde efkârı umumiye üzerine istediği tesiri yapabilmek hakkına maliktir. Ve yahut ta emri verene doğrudan doğruya verdiği emrin lütfen geri alınması için müracaat eder. Ve yahut verilesi emri veya ittihaz edilen kararın tadil veya iptali için bu emri verenin âmirine silsile meratip kaidesine tevfiikan müracaat edebilir. Diğer taraftan kararın iptali talebini idarî mahkemeden de talep etmek hakkına maliktir.

Nihayet ceza hâkimi huzurunda da hakkında ittihaz olunan kararın gayri kanunî olmasından dolayı bu emre itaat etmediğinden beraetini talep edebilir.

Ceza hâkimi eğer hakikaten verilen bu emrin gayri kanunî olduğunu takdir ederse tabiatile idare edilen beraet edecektir. Yalnız şurası iyice anlaşılmalıdır ki tecavüzî mukavemet daima bir cürüm teşkil etmektedir. Hatta tedafüî mukavemet te Şûrayı Devlet içtihadınca bir hak olarak kabul edilmemiştir.

İdare edenlerin itaatini temin eden vasıtalar

Kanunlara ve idare edenlerin emirlerine itaat etmek lüzumunu idare edilenlere ifade ve izah etmek kâfi değildir. Bu itaati temin etmek te lâzımdır. Bu nasıl temin edilecektir?

Bunun için iki sistem vardır. Biri kendi arzu

ve iradesile kanun ve emirlere itaattir ki bu da vatandaşı kanunun tanzimine iştirak ettirmek, mekteplerde medenî ve İctimaî malûmatları inkişaf ettirmek ve nihayet seviyelerin yükseltilmesine yardım etmekle temin olunur. Bu takdirde halk kanun ve emirlerin kuvvet ve kıymetlerini anlamış olurlar.

Kanun ve emre itaati temin eden bilvasıta ve bilâvasıta cebir tedbirleridir. Bu tedbirler ise ikiye irca edilebilir.

- 1 - Hâkimin müdahalesi.
- 2 - İdare edenin müdahalesi.

Hâkimin müdahalesi

Hâkimin müdahalesi pek tabiidir. Bu müdahale itaatsizlik müşahede ve fenalık file inkilâp ettiği zaman vaki olur. Ve pek tabiidir ki bu vaziyet şahsı, kanun ve nizamlara irca ettirir.

Bu takdirde hâkim salâhiyet ve vazifesini ifa eder. Ademi itaat halinde kanundaki cezaları tatbik eder ve kanun haricindeki tasarrufların netayici medeniyelerini iptal eder ve bazan da icraî kararlar ittihaz eder. Meselâ bir müessesenin, bir mektebin kapatılmasına, bir inşaatın ortadan kaldırılmasına verdiği kararlar gibi.

İdare edenin müdahalesi

Kanun ve nizamlara itaati temin eden idareninin müdahalesi bir ihtiyacı içtimaidir. Zira bazan vuku bulan gayri kanunî bir cürmü veya bir ademi itaati tecziye etmektense o gayri kanunî cürüm veya ademi itaate meydan vermemekte daha ziyade faidei

içtimaiye vardır. Bazan hâkimin müdahalesile de lüzumu olduğu kadar tedabiri tahdidiye alınmış olmaz veya bu tahdit kifayet etmez. İdare edenler bu ciheti de düşünmelidirler, zira bazan vakayi hâkim huzurunda şu veya bu sebeplerin noksaniyetinden dolayı eşkâli kanuniye altında tesbit edilemez. Meselâ şuhudun noksanlığı gibi, işte bundan dolayı idare bazan itaatsizliğe meydan vermemek için resmen müdahalede bulunur. Meselâ geçilmesi memnu olan bir mahallin memurlar tarafından muhafazası ve girilmesi memnu olan bir mahallin kilitlenmesi.

Bazan itaatsizliğe nihayet vermek için yani itaatsizliği tahdit etmemek için müdahalede bulunur. (Meselâ beyanname vermemiş ve teşkil olunmamış bir müessesenin kapatılması ve yahut ta cürüm teşkil eden ilânların kaldırılması gibi.)

Bazan da itaatsizliği ortadan kaldırmak için bazı zicrî tedbirler ittihaz eder. (Meselâ gayri sıhhî bir inşaatın sahibine hedmettirilmesi gibi.)

İdarenin re'sen müdahalesini icap ettiren şerait

Yukarıdaki bir kaç misal idare edenin tasarruflarının mahzursuz olmadığını göstermektedir. Fakat bazan bu müdahale daha vahim ve zararlı neticeler verebilir. Bu itibarla idare edeni de büsbütün garantisiz bırakmak doğru olmadığından idarenin resen müdahalesi yani hâkimin hükmüne lüzum olmaksızın yapacağı müdahaleleri kat'î surette tahdit edilmiştir. İdare şeraiti atiyede hâkimin hükmüne lüzum olmaksızın resen müdahale edebilir.

1 - Müdahalesini muayyen kanunların sarahati icap ettiriyorsa. Meselâ filokserah bağların tahribi, yıkılmak üzere bulunan binaların hedmi, başı boş gezdirilen hayvanların tutturulması.

2 - Müstaceliyet varsa muayyen kanunlarda müdahale için sarahat olmasa bile idare resen müdahale edebilir. Fakat bu takdirde kaidei umumiye ve anî bir tehlike mülâhazası varit olmalıdır. Umuma kapalı olan bir yol veya bir meydandan polis memurlarının kimseyi geçirtmemesi.

Şûrayi Devlet içtihadı bu ikinci noktai nazarı kabul etmemektedir. Şûrayi Devletçe idarenin resen müdahalesi yalnız muayyen kanunlardaki sarahati ar üzerine vaki olabilir şeklindedir. Şûrayi Devlet bu hususta vücup ve zarureti idariyeyi kabul etmemektedir.

Hiç şüphe yok ki; idare hiç bir zaman kanunu ihlâl etmemelidir. Ve daima kanuna istinat etmelidir. Fakat idare, hayatı içtimaiyeyi temin vazifesile de mükellef olmak itibarile kanun ve nizamlara itaati temin için hazan tedabiri evveliye ittihaz etmek zaruretindedir.

İdarî tasarruflar nazariyesi

Hidematı umumiyenin ifası bir çok tasarrufların ifasına mütevakkıftır. Bu tasarrufları hakkında mücmel izahat verdikten sonra İdarî tasarruflar rejiminden hükümet tasarruflarından bahsedeceğiz.

İdarî tasarruflar hakkında malûmatı umumiye

İdarî tasarrufların tarifi: Hukukî tasarrufları tayin etmek için bunların hususî vasıfları nazarı dikkate alındığı gibi hangi devlet uzuvlarından sadır olduğuna nazaran da bu tasarrufların nevilerinin tayini mümkündür. Binaenaleyh hususî vasıflar nazarı dikkate alınıp tarif edilmek istenildikte bu tarif maddî noktai nazardan tarif olunur. Sadır olduğu uzuvlardan tasarrufların nevileri istidlal edilmek istenirse bu takdirde şekil noktai nazarından bir tarif olmuş olur.

Maddî noktai nazardan idarî tasarruf bir vaziyeti hukukiye tevhit eden tasarruftur. Yani bir şahsın leh veya aleyhine bir vaziyeti hukukiye ihdas eden bir tasarruftur. Şekil noktai nazarından da idarî tasarruf idare tarafından ittihaz olunan bir tasarruftur.

Hukukî tasarrufların tayininde ekseri şekil nazarı dikkate alınıp tasarruf tarif olunur. Ve Fransa hukukî tasarrufları tarif etmek için bu noktai nazardan hareket etmiştir.

Binaenaleyh bu izahattan sonra idarî tasarruf veya idare tasarrufunun tarifi şu olacaktır: Kanun ve nizamlar ile muayyen bir vazifenin ifası kendisine tevdi olunan bir idare memurundan hidematı âmmenin idaresi için sadır olan her tasarrufa idarî tasarruf veya idare tasarrufu namı verilir.

İdare tasarrufları arasında yapılması lâzımgelen tefrikler

İdare tasarruflarında iki tefrik yapmak lâzımdır. Bazıları arzu ve iradelerin tezahüratı olup hukukî vaziyetler ihdas eden tasarruftur. Bazıları ise alelade maddî bir takım muamelelerdir. Birinci katagorideki tasarruflar arzu ve iradeler bir tek şahsın mı (vahidültaraf bir taraflı tasarruflardır.) Yoksa bilâkis müteaddit arzu ve iradelerin tezahürü olan tasarruflar mıdır. (Zukesirültaraf bir çok taraflı tasarruflardır.)

Vahidültaraf : Bir taraflı tasarruflar

Bir taraflı tasarruf yalnız tek bir şahsın arzu ve iradesinin tezahürü olan yani bir şahıstan sadır olan tasarruftur. Bu tasarruflara icraî karar da denir. Bu icraî kararlar sureti muhtelifede tezahür eder. Bazan umumî bir nizamname şeklinde gayri muayyen ve gayri mahdud eşhas ve hâdiseleri alâkadar eder ve onlar içindir. Meselâ müruru uburu tanzim eden bir iradeye karar ve yahut ta köpeklerin ağızlarına ağızlık koymak mecburiyetini tesbit eden bir iradei milliye gibi karar, bu takdirde kanuna benzerler, bazan da şahsî olur, yani bir şahsı ve yahut muayyen bir hâdiseyi alâkadar eder. Meselâ: Harap olan bir binanın hedmi veya bir memurun tayini hakkındaki karar gibi bu kararlar filen oldukları kadar şeklen de bir idarî tasarruflardır. Şahsan ittihaz edilen bu karar kanundan ve yahut kanunu

tatbik ile mükellef olan bir memurdan sadır olmalıdır.

Zukesirütaraf tasarruflar

Müteaddit taraflı tasarruflar müteaddit arzu ve iradenin müşterek olan tezahüratıdır. Müteaddit taraflı tasarruflar bu şekilde izah edildiği gibi bunlar müşterek arzu ve iradelerin neticeleridir tarzında da tarif edilebilir. Yalnız bu tasarrufu yapacak olan müteaddit arzu ve iradeden emreden hiç olmazsa birinin karar ittihaz etmeğe salâhiyettar olan bir idare ajanı olması şarttır.

Bir çok zamanlar mukavele ile müteaddit taraflı tasarrufları birbirine karıştırmışlardır. Fakat gerek Mösyö Düguinin ve gerek Mösyö Jezin noktai nazarları mes'eleyi tenvir etmiştir. Filhakika bir mukavele zukesirüitaraf tasarruflardandır.

Fakat mukavele birbirine zıt olan ve gayeleri muhtelif olan iki şahsın veya iki gurup şahsın iki şekilde olan arzu ve iradesinin tezahürüdür.

Mukavelede tarafeyn mes'eleyi münakaşa ve itiraz edebilirler ve hukukî neticeler bu münakaşalar ve itirazlardan husule gelir. Ve tarafeynin mevcut arzu ve iradeleri birbirile telif edilebilir. Halbuki ileride tesadüf edeceğimiz zukesirüitaraf tasarruflarda bu evsafı mümeyyezeye kat'iyen tesadüf edilemez. Şu halde mukaveleler ile zükesirülta- raf tasarrufların farkları vardır. Meselâ bir memurun âmme hizmetlerden birine tayinine ve yahut bir cemiyet teşkiline müsaade itasına mukavele denilebilir mi?

Karar ittihaz etmeğe salâhiyettar olan makamların muayyen bir husustaki arzu ve iradeleri vahidültaaraf bir taraflı veya zükesirültaraf müteaddit taraflı tasarrufların ihzar ve tanzim edilmesini ve binnetice tatbik olunmasını intaç eder. Bu arzu ve iradeler bir kaç surette tezahür eder.

1 - Gayri muayyen bir mes'ele hakkında fikrini izhar etmek suretiledir ki buna temenni denir. Muayyen bir mes'ele hakkında bir fikir izhar edildiği takdirde rey ve yahut ta mütalea denir.

2 - Kontrol ve teftiş muameleleri suretinde tecelli eder.

3 - İcra muamelelerini tatbik suretinde tecelli eder. Karar vermek ve bu kararı icra etmek arasındaki farklar

Bazan icra ve tatbik muamelelerine birbirini takip eden iki karar takaddüm eder. Birincisi prensip itibarile ittihaz olunan karardır. (Bir heyet tarafından). İkincisi ise maddî bir şekilde icra ve tatbik muamelesine geçilmesine dair verilen karardır. «Bir tek şahıs tarafından» Fransa'da olduğu gibi bir çok memleketlerde de birinci karar ekseriyetle bir heyet tarafından ittihaz edilir. İkincisi ise yalnız bir memur tarafından ittihaz edilir.

Bu itibarladır ki hukuku idarede bir prensip vazedilmiştir. (Heyet müzakere ve karar verir, tatbik filini tek bir şahıs yapar.)

Bu prensip karar vermek ve kararı icra etmek arasındaki farkı pek bariz bir şekilde tesbit etmektedir.

İdare tasarrufları rejimi

Mademki âmme hizmetlerini işletmek için prensip itibarile tasarrufta bulunuluyordu. Şu halde bu tasarrufun hususî bir hukuk rejimine tâbi olması pek tabiidir. Bu kadar kat'î bir kaide vazetmeğe bilmem bu kadar lüzum var mı?

Şurasını da unutmamak lâzımdır ki hususî bir rejime tâbi olan umumî teşebbüsler eşhas için bir takım mahzurlar ve zahmetler tevhit etmektedir. Esasen müteamil ve umumî olan rejim idare edenlere tâbi teşebbüslerin hizmetlerin «hüsnu suretle faaliyetlerini temin etmektedir. O halde bu teşebbüsler için hususî rejime ne lüzum vardır?

Hakimiyet tasarrufu ile temşiyet tasarrufu arasındaki farklar

Hâkimiyet ve temşiyet tasarrufu arasında uzun müddet fark görenler mevcut olduğuna hayret etmemelidir. Elân bugün bu noktai nazarın müdafileri az değildir. Bu şekilde düşünenlerin noktai nazarlarına göre hâkimiyet tasarruflarile bir şey emir veya diğerini nehyeden idarenin tasarruflarını temşiyet tasarruflarından tefrik etmek lâzımdır.

Hükümet tasarrufları meselesi

Halledilmesi lâzım gelen mes'ele — Amme hizmetlerinin işlemlerini temin için tasarrufta bulunan bir idare edenin tasarrufuna idarî tasarruf denildiğini izah etmiştik. Fakat bu nevi tasarruflar içinde acaba idareden ziyade hükümeti alâkadar eden tasarruflar yok mudur? Eğer varsa bu tasarrufların

hususî bir hukuk rejimine tâbi olması tabîî değil midir ve bu itibarla adliye ve hatta idare mahkemelerinin kontrolundan kurtulması doğru değil midir?

Bu suale müsbet bir şekilde cevap verilecek olursa bu katagoriye dahil olan kararların ademi salâhiyet ve gayri meşruiyet noktalarından iptalini talep etmek imkânı maalesef olamayacaktır.

Esasen diğer taraftan hükümet tasarrufile mutazarrır olan bir şahıs ta Şûrayi Devlette zararının tazmini talebinde bulunamayacaktır.

Zira iddia ve talebi Şûrayi Devletçe ademi mesmuiyet kararı ile karşılanacaktır. Esasen Şûrayi Devlet hükümet tasarruflarından doğan bir ihtilâfı tanımamaktadır.

Hükümeti idareden tefrik etmek çok nazık bir mes'eledir, maahaza imkân hasıl olabilmıştır.

İdare etmek muayyen bir program dahilinde memleketin inkişafına muayyen bir veçhe vermek demektir.

Bu suretle tarif edilen hükümet vazifeleri diğerlerinden ayrılamaz. Ve âmmе hizmetleri idaresile karışır veya karışabilirler. Şu halde hakikatte bir takım idare tasarrufları mevcuttur. Fakat aynı zamanda da ve belki daha evleviyetle de bunlar idare tasarrufları değil, hükümet tasarruflarıdır.

Bu noktada bu iki tasarrufları birbirinden ayırmak imkânı daha müşkülleşmektedir.

Bütün bu tasarrufları idarî kazanın kontrolundan kurtarmak mı? O halde keyfî muameleler ve kanunsuzluğa rücu etmek demektir. Yoksa yalnız bir kısım tasarrufları mı idarî kazanın kontrolun-

dan kurtarmak lâzımdır? Yoksa idare etmek tarifini daha tevzih etmek mi ister?

Fransa hukuku âmmesi bu müşkülâtı halletmek için pek çok zahmet çekmiştir.

Fransa'da idarî ihtilâflara mahsus olan teşkilât meydana gelince idare tasarrufları ile hükümet tasarrufları arasındaki farklar mes'elesi bütün e- hemmiyetile meydana çıkmıştır.

Hükümet tasarruflarının hususî bir hukuk rejimine tâbi olması esas itibarile kabul edilmiştir.

Şûrayı Devletin hükümet tasarrufları hususundaki noktai nazarı: Hükümet tasarrufları bunları ittihaz edenlerin ittihazdaki gayelerile vasıflandırılır şeklindedir.

Binaenaleyh tasarrufların bu katagorisine yani hükümet tasarruflarını cemiyeti, dahilî ve haricî düşmanlarına karşı müdafaa gayesile ittihaz olunan tasarruflar hükümet tasarruflarıdır.

(Düşman ister ise meydanda ve isterse meydanda olmasın yani malûm veya meçhul bulunsun. Bu tasarruflar ister hali hazırda ister hali müstakbele matuf bulunsun.)

Hükümet tasarrufları hakkındaki bu sistem hakikaten pek tehlikeli idi. Bu şekil altında keyfî hareket ve kanunsuzluk pek bariz surette gizli idi. Bu nazariye bugün büsbütün terkedilmiştir. Fakat Şûrayı Devlet ve bir çok müellifler elyevm bazı tasarrufların idare kazası kontroluna tâbi olamayacağı kanaatindedirler.

Bu itibarla elyevm nazırlar İdarî ve adlî kazaya tâbi olmadığı kanaatinde bulundukları tasarruf-

lar için ihtilâf mahkemesine müracaat etmektedirler.

Netice itibarile şunu tesbit etmek lâzımdır ki ne doktrinler ve ne de içtihatlar hükümet tasarrufunu mucibi memnuniyet bir şekilde tarife muktedir olamamıştır. Yalnız bugün elde Şûrayı Devletin istima etmediği tasarrufların bir listesi mevcuttur. Bu listedeki tasarruflardan zuhura gelen ihtilâfları Şûrayı Devlet kabul etmemektedir.

Maahaza şayanı memnuniyet olan bir nokta vardır ki o da Şûrayı Devletin bu liste muhteviyatım tenkis etmeğe mütemayıl olduğudur.

İdarî kaza kontroluna tabi olmayan tasarruflar

Şûrayı Devletin gerek iptal ve gerek tazminat kararı ittihazından istinkâf ettiği tasarruflar.

1 - Hükümet ile parlâmento münasebetlerine mütedair tasarruflar. (Davet, tehir ve fesih).

2 - Memleketin dahilî emniyet ve asayişine mütedair tedbirler. İdareî örfiye kararnamesi, sıhhî tedbirler ittihazına mütedair tasarruflar.

3 - Siyasî münasebetlere mütedair olan muamele ve tasarruflar. (Siyasî muahedelerin imzası ve icrası, beynelmilel taahhütlerin icra ve ademi icrası.)

4 - Harp zararlarına mütedair tasarruflar. (Fransız'ların harpten gördükleri zararlar müstesnadır.)

5 - Müstemleke valilerinin müstemleke arazilerinin vaziyeti kanuniyelerini tadil eden kararnameler.

6 - Arazi ilhakı, himaye müessesatı ve bunların faaliyetlerine dair olan tasarruflar.